

Journalistikkens sammenbrudd?

**En studie av NRKs TV-aksjon som uttrykk for
konflikt mellom ulike journalistiske idealer**

Siri Storstein Hytten
Masteroppgave i journalistikk
Institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo
Februar 2010

SAMMENDRAG

Skal journalistikken være vaktbikkje eller lim i samfunnet, og er det mulig å kombinere de to funksjonene? Det er dette spørsmålet som ligger til grunn for oppgaven min. Jeg drøfter konkurrerende forventninger til journalisten ved å beskrive uavhengighetsidealet på den ene siden og et kommunitaristisk ideal, som understreker pressens ansvar for å styrke det sosiale fellesskapet, på den andre siden. Dilemmaer som ligger i journalistrollen, belyses gjennom en analyse av NRKs TV-aksjon, som betraktes som en arena for kampen mellom ulike idealer. Ved hjelp av kritisk diskursanalyse og kvalitative intervjuer identifiseres ulike diskurser som farger samtalen i og om TV-aksjonen, og jeg undersøker hvordan journalistens identitet blir konstruert gjennom å bruke noen ord og ekskludere andre. Analysen viser at TV-aksjonen forsvares ved å vise til dens lange tradisjon og innarbeidede form, men også ved å hente argumenter fra kommunitarismen. Dessuten identifiserer analysen en motstand mot den sterke uavhengighetsdiskursen og et ønske om en journalistikk som gir større rom for å fokusere på positive tendenser i samfunnet.

SUMMARY

Should journalism be the watchdog or the glue of society – and is it possible to combine the two? That is the core question of this thesis. I discuss the conflicting expectations the journalist meets by describing the ideal of autonomy on the one hand, and a communitaristic ideal that emphasizes the press' obligation to strengthen the social community, on the other. The dilemmas inherent in the role of the journalist are illustrated through an analysis of NRKs telethon *TV-aksjonen*, which is considered an arena for struggle between competing ideals. Through critical discourse analysis and qualitative interviews I identify different discourses that influence the conversation in and about *TV-aksjonen*, and I explore how the journalist's identity is constructed by using some particular words and excluding others. The analysis shows that *TV-aksjonen* is justified by reference to its long tradition and well-established form, but also by retrieving arguments from the communitarism. Moreover, the analysis identifies a resistance to the strong discourse of autonomy and a desire for a journalism that opens up for focusing on the positive trends in society.

TAKK

Først og fremst tusen takk til professor Terje Rasmussen for motiverende, klok og laid-back veiledning (fra april 2009 til februar 2010). Takk til intervjuobjektene som bidro med sine meninger og erfaringer, og til verdens minst konstruktive, men desto hyggeligere kollokviegruppe: Hanna, Hanne og Jade. Stor takk også til Fritt Ord for stipend!

Sist, men ikke minst: en stor takk til mine store helter, mamma og pappa, og til Lars og Herman fordi dere er så gode.

Oslo, 18. februar 2010,

Siri Storstein Hytten.

INNHold

Sammendrag	II
Summary	II
Takk	III
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling	2
1.2 Analyseobjekt: TV-aksjonen	2
1.3 Et diskursteoretisk utgangspunkt	3
1.4 Mitt eget ståsted	5
1.5 Oppgavens struktur	5
2 Hva er journalistikkens oppgave?	7
2.1 Uavhengighetsidealet	9
2.1.1 Arven fra klassisk liberalisme	10
2.1.2 Et parlamentarisk pressesystem	12
2.1.3 Pressens samfunnsoppdrag	13
2.2 Fellesskapsidealet	15
2.2.1 Kommunitarisme	15
2.2.2 En kommunitaristisk journalistikk	17
2.2.3 Kommunitaristiske trekk i pressens normsett	20
3 Metoder	21
3.1 Kritisk diskursanalyse	21
3.2 Innholdsanalyse	23
3.3 Tekstanalyse	24
3.3.1 Fairclough: Representasjon og synlighet	24
3.3.2 Laclau og Mouffe: Identitetsdannelse	26
3.3.3 Greimas: Aktantmodellen	27
3.4 Kvalitative intervjuer	29
3.4.1 Utvalg og gjennomføring	29
3.5 Metodiske utfordringer	30
4 TV-aksjonen som tekst i kontekst	32
4.1 TV-aksjonens sosiokulturelle kontekst	32
4.1.1 NRK som allmennkringkaster	32
4.1.2 Norge som humanitær stormakt	36
4.2 TV-aksjonens diskursive kontekst	38
4.2.1 TV-aksjonen som journalistisk subinstitusjon	38
4.2.2 Produksjonsvilkår	39

4.2.3 Endringer i TV-aksjonen.....	41
4.2.4 Sjanger: Dugnadsjournalistikk?	41
5 TV-aksjonssendingen	44
5.1 Mest om "oss"	44
5.2 Folkeopplysning?.....	45
5.3 Innholdsanalyse	46
5.3.1 Kongelig innledning	47
5.3.2 Definisjon av hendelsen	48
5.3.3 Kongelig definering av hendelsen.....	52
5.3.4 Statsminister på besøk	55
5.3.5 Avrunding av sendingen	56
5.4 Oppsummert: Bistand, innsamling, fellesskap	58
6 Debatt i Dagbladet.....	62
6.1 "Journalistikkens sammenbrudd"	62
6.1.1 Overblikk	62
6.1.2 Representasjon, identitetsdannelse og synlighet	63
6.1.3 Roller og relasjoner	65
6.2 "NRKs integritet"	66
6.3 "Betimelig fra Tvedt"	66
6.4 "En veldedig tvangstrøye"	67
6.5 "Tvedt skyter seg selv i foten"	67
6.5.1 Overblikk	68
6.5.2 Representasjon, identitetsdannelse og synlighet	68
6.5.3 Roller og relasjoner	69
6.6 "Gode intensjoner ikke nok"	70
6.7 "Professoral refselse"	71
6.7.1 Overblikk	71
6.7.2 Representasjon, identitetsdannelse og synlighet	71
6.7.3 Roller og relasjoner	73
6.8 "Bistand fra NRK"	74
6.9 "Veldigighetens tilfeldige karakter"	75
6.10 "Ukritisk heiagjeng"	75
6.11 "Blinde for kritikken"	76
6.12 "NRKs blindhet"	76
6.13 Oppsummert: Kamp om identitet og fortelling.....	77
7 Aktørenes holdninger	79
7.1 Hva er en TV-aksjonsjournalist?.....	79

7.2 Forhold til TV-aksjonen	82
7.3 Rom for kritisk journalistikk?	84
7.4 Diskurser i utvikling.....	87
7.4.1 Bistandsdiskursen.....	87
7.4.2 Uavhengighetsdiskursen	89
7.4.3 Fellesskapsdiskursen	91
7.4.4 Dugnadsdiskursen	92
7.4.5 Folkeopplysningsdiskursen	93
7.5 Oppsummert: Solidaritet og uavhengighet.....	94
8 Avslutning	96
8.1 Variert forsvar	96
8.2 Diskurser med ulik styrke.....	97
8.3 Veien videre.....	99
Referanser.....	101
Vedlegg 1: Koding av TV-aksjonen 2009.....	i
Vedlegg 2: Innlegg i debatten om TV-aksjonen i Dagbladet i desember 2008	vi
Vedlegg 3: Intervjuobjekter	vii
Vedlegg 4: Intervjuguide.....	viii

1 INNLEDNING

Vi har en oppgave, som kanskje det viktigste mediet og som kulturinstitusjon i Norge, på mange måter å være litt lim i samfunnet. Denne aksjonen er liksom den store dugnaden for hele landet. Kongehuset stiller opp, NRK stiller opp, ja, hele Norge stiller seg bak. Det er jeg stolt over at vi kan formidle og faktisk legge grunnlaget for.

Tidligere kringkastingssjef John G. Bernander forklarer grunnlaget for NRKs TV-aksjon slik under et intervju i TV-aksjonen 2003 (sitert i Olsen 2007: 81). Han trekker frem NRKs posisjon som kulturinstitusjon og hevder at NRK skal være "lim" i samfunnet. Et slikt mål for journalistisk virksomhet er oftest knyttet til lokaljournalistikken. Vanligere er det å trekke frem journalistens rolle som kritisk overvåker når riksmidienes oppgave defineres. Sitatet kan dermed illustrere TV-aksjonens spesielle posisjon i Medie-Norge. Aksjonen kan synes å legge andre prinsipper og verdier til grunn for sin eksistens enn det som er vanlig i journalistisk praksis.

Flere kritikere går så langt som å hevde at aksjonen bryter med presseetiske regler, og at den ikke forholder seg til vanlige journalistfaglige standarder, fordi den er et formalisert samarbeid mellom NRK og frivillige organisasjoner. Mange mener i tråd med dette at TV-aksjonen har utspilt sin rolle. Imidlertid ser det ikke ut til at NRK har planer om å slutte med den årlige tradisjonen, og det er derfor åpenbart at sentrale medarbeidere mener den lar seg forsvare.

På bakgrunn av dette er TV-aksjonen et godt utgangspunkt for å belyse ulike forventninger til journalistrollen og mulige dilemmaer mellom forskjellige idealer og prinsipper. Konseptet setter ulike idealer opp mot hverandre på en måte som tydeliggjør dilemmaene som ligger i journalistrollen. Jeg skal ikke ta for meg hele diskusjonen rundt pressens oppdrag – det krever mer enn en masteroppgave. I stedet har jeg altså valgt ut en case som i større grad enn det meste annet i norsk medievirkelighet, synliggjør relevante dilemmaer. Ved å ta for meg TV-aksjonen vil jeg kunne sette søkelyset på presseetiske og journalistfaglige problemstillinger som det ikke alltid reflekteres rundt – som potensielle dilemmaer mellom kritisk journalistikk og journalistikk "i det godes tjeneste", mellom individualisme og kollektivism, mellom uavhengighet/distanse og engasjement/nærhet. Jeg vil kunne identifisere ulike diskurser som tillegger journalistrollen forskjellige verdier, og på den måten også kunne si noe om utfordringer knyttet til pressens samfunnsansvar. Min ambisjon er ikke å gi noen fasit på dilemmaene som diskuteres. Ei heller vil jeg komme til å konkludere med at TV-aksjonen har utspilt sin rolle, eller ved å slutte meg til dem som hyller konseptet. Målet mitt er snarere å belyse dilemmaene som

tas opp, og på den måten kan denne masteroppgaven forhåpentligvis føre til refleksjon rundt temaet.

1.1 PROBLEMSTILLING

Utgangspunktet mitt er en nysgjerrighet knyttet til det unike konseptet TV-aksjonen utgjør i norsk medievirkelighet, og det åpenbare paradokset jeg mener et slikt konsept innebærer.

Som kjent er *journalistisk uavhengighet* og *kildekritikk* to bærende prinsipper i norsk presse. Likevel har NRK gjennom over 30 år viet en dag i året til en maratonsending som helt åpenlyst er resultat av et formalisert og kontraktfestet samarbeid med en utvalgt organisasjon. Jeg ønsker å finne ut mer om hvordan journalistens rolle i et slikt konsept betraktes, og har formulert følgende problemstilling: *"Hvilke journalistfaglige og presseetiske dilemmaer møter journalister i arbeidet med NRKs TV-aksjon, og hvilke diskurser gjør seg gjeldende i diskusjonen rundt konseptet?"*

Fokuset er dermed på hvordan man snakker om TV-aksjonen, og hvordan man relaterer TV-aksjonen til ulike journalistiske idealer – med ulike rolleforventninger knyttet til seg. Herunder vil flere spørsmål bli aktuelle å undersøke nærmere, blant andre:

- 1) Hvilke verdier trekkes frem som sentrale i arbeidet med TV-aksjonen?
- 2) Hvordan forsvares det at NRK lager TV-aksjonen?
- 3) På hvilken måte lar TV-aksjonen seg forene med pressens samfunnsansvar eller NRKs allmennkringkasteroppdrag?

1.2 ANALYSEOBJEKT: TV-AKSJONEN

NRKs TV-aksjon ble arrangert for første gang i 1974 og er en årlig innsamlingsaksjon til såkalt veldedige formål. Aksjonen arrangeres av NRK i samarbeid med én eller flere utvalgte organisasjoner og går av stabelen en søndag i oktober. Da vier NRK store deler av sendeflaten til en direktesending med aksjonen som tema, mens rundt 100.000 bøssebærere samler inn penger over hele landet. Også i forkant av hoveddagen arbeider både NRK og organisasjonen(e) som er blitt tildelt aksjonen, for å skape oppmerksomhet om aksjonen, og sendingen på hoveddagen er dermed blant de mest forhåndsannonserte sendingene i norsk fjernsyn.

TV-aksjonen har for lengst fått status som "nasjonal dugnad". Både regjering og kongehus gir sin støtte (med henholdsvis penger og beskytterskap), og også næringsliv, skoler, idrettslag, kommuner og foreninger bidrar. Den unisone oppslutningen om og den lange historien til

prosjektet har gjort TV-aksjonen til en veletablert sosial praksis.

I denne oppgaven er det TV-aksjonen 2009 som er utgangspunktet, men jeg vil også forsøke å si noe om TV-aksjonen som sådan. Derfor har jeg inkludert en avisdebatt om konseptet samt kvalitative intervjuer med personer som har et forhold til TV-aksjonen, i analysematerialet. Dessuten vil jeg foreta en kartlegging av ulike sosiokulturelle prosesser teksten er del av for å identifisere hva som utgjør TV-aksjonens sosiale betingelser. Dette kommer jeg tilbake til.

1.3 ET DISKURSTEORETISK UTGANGSPUNKT

I samtalen i og om TV-aksjonen kommer ulike språkbaserte perspektiver som står i et spenningforhold til hverandre, til uttrykk, og det er hensiktsmessig å rette blikket mot språkbruken. Verktøyet som vil bli brukt i analysen, baserer seg derfor på kritisk diskursanalyse, og jeg vil her beskrive mitt teoretiske utgangspunkt. Det er vanlig å la diskursteori danne hele det teoretiske bakteppet i oppgaver som benytter diskursanalyse som verktøy, men jeg vil i stedet bruke teoridelen av oppgaven til å beskrive ulike perspektiver på journalistikk. Det henger sammen med at jeg ønsker å løfte diskusjonen og tydeliggjøre at jeg vil bruke funnene mine til å belyse disse ulike perspektivene på journalistrollen og journalistikkens oppgave. Jørgensen og Phillips (2006: 12) advarer mot å sette en diskursanalyse inn i en hvilken som helst teoretisk ramme, fordi diskursteori legger grunnleggende filosofiske premisser som må aksepteres for at det skal gi noen mening å foreta en diskursanalyse. Jeg ser imidlertid ingen motsetning mellom de diskursteoretiske premisser og den teoretiske inngangen jeg har valgt. Tvert imot kan de ulike perspektivene jeg omtaler, til dels fungere som eksempler på ulike diskurser – og videre *en diskursiv kamp* - innenfor en diskursorden. Dette må forklares nærmere:

Diskursbegrepet blir brukt i ulike sammenhenger og tillagt ulike betydninger, men oftest henviser begrepet til "*en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på*" (Jørgensen og Phillips 2006: 9, min oversettelse), med andre ord: hvilket bilde av virkeligheten vi konstruerer gjennom vår språkbruk. Felles for de ulike varianter av diskursteori og -analyse er at de legger til grunn at vår språkbruk ikke bare avspeiler vår omverden, våre identiteter og våre sosiale relasjoner nøytralt, men at de også aktivt er med på å skape og forandre dem (ibid.). Når jeg her beskriver forholdet mellom et uavhengighetsorientert og et fellesskapsorientert presseideal som en diskursiv kamp, er det inspirert av Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori. Laclau og Mouffe tar utgangspunkt i at ingen diskurs er låst og uforanderlig, men snarere påvirkelig i kontakt med andre diskurser (Jørgensen og Phillips 2006). Forskjellige diskurser kjemper om å oppnå hegemoni for "sin" språkbruk og måte å

betrakte verden på. Når en diskurs er *hegemonisk*, fremstår diskursens forståelse som en allment akseptert forklaring av gitte fenomener (Corneliussen 2002: 65 i Agdestein 2009: 23), eller med Laclaus ord: som en objektiv sannhet (Laclau 1990: 34). Dette skjer ved at ordenes betydning låses fast i en gitt relasjon til andre ord slik at andre betydningsmuligheter utelukkes. Det kreves imidlertid diskursivt arbeid for å opprettholde hegemoniet, hevder Neumann (2001), og arbeidet består i å gjenta bestemte representasjoner til den betydningen man gjentar, blir oppfattet som så selvfølgelig at andre representasjoner fortrenses.

Også Norman Fairclough, som beskrives som toneangivende innenfor retningen *kritisk diskursanalyse*, inkluderer "hegemoni" i sitt begrepsapparat. Ifølge Fairclough (1992:93) er hegemoni "*en motsetningsfull og ustabil likevekt*". Han hevder det alltid foregår en forhandlingsprosess om betydningskonsensus, og ut fra dette synspunktet er det nærliggende å trekke parallellen til Laclau og Mouffes begrep *diskursiv kamp*, selv om Fairclough ikke eksplisitt bruker dette. Imidlertid mener også Fairclough at det foregår en kamp mellom ulike diskurser innenfor det han kaller en *diskursorden*. Begrepet viser til det diskursive elementet ved sosial praksis, i vårt tilfelle *journalistikk*, og kan beskrives som en struktur av sjangre, diskurser og stiler innenfor et gitt sosialt område (Fairclough 1998: 145).

Diskursteoretikerne Laclau og Mouffe og den kritiske diskursanalytiker Fairclough har mye til felles, men det finnes også forskjeller mellom deres teorier. Det kan derfor være forvirrende å inkludere begge retninger, og jeg vil kort klargjøre hvilke deler av deres respektive teorier jeg benytter. Det er i all hovedsak Fairclough jeg støtter meg på: Det ytre rammeverket er inspirert av Fairclough, idet jeg inkluderer en analyse av sosiokulturell og diskursiv praksis i tillegg til tekstanalysen. I tekstanalysen vil jeg videre bruke Faircloughs begreper når jeg fokuserer på representasjon og synlighet i teksten. Det er også Faircloughs forståelse av diskursbegrepet jeg legger til grunn, det vil si at jeg ikke betrakter alt som diskursivt, men derimot forutsetter at det også finnes noe ikke-diskursivt (Jørgensen og Phillips 2006: 28 -29). I Laclau og Mouffes tilgang finnes ikke dette skillet, da de anser alle praksiser, inkludert for eksempel infrastruktur og økonomi, som diskursive (ibid.). Denne forskjellen har en viktig implikasjon: For mens Fairclough beskriver et dialektisk forhold mellom det diskursive og det sosiale (som også legger grunnlaget for hans måte å analysere tekster på), finnes ikke noe slikt forhold hos Laclau og Mouffe simpelthen fordi det i deres øyne ikke finnes noe sosialt som ikke er diskursivt.

Når det gjelder hvordan en diskurs skapes, videreføres, låses og oppnår hegemoni, er det likevel Laclau og Mouffes begreper jeg bruker - til tross for at jeg altså ikke støtter deres altomfattende

forståelse av diskursbegrepet. Dette gjør jeg rett og slett fordi jeg synes Laclau og Mouffe forklarer dette best. Det er særlig i delene der jeg snakker om identitetsdannelse, at deres begreper vil bli brukt. Jeg vil i metodekapittelet gå grundigere inn på hvordan jeg bruker denne diskursteoretiske forståelsen i den konkrete analysen.

1.4 MITT EGET STÅSTED

Jeg er utdannet journalist og har jobbet i flere redaksjoner i NRK. Jeg sa opp stillingen min før jeg begynte på masteroppgaven, men underveis i skriveprosessen ble jeg spurt om å jobbe litt i debatt- og magasinredaksjonen og takket ja til det etter drøfting med veileder og arbeidsgiver.

Min tilknytning til NRK kan utgjøre både en styrke og en svakhet for oppgaven. Bakgrunnen bidrar til at jeg har en innsikt i journalistikk generelt og NRK-systemet spesielt som hadde vært vanskelig å tilegne seg uten å arbeide der. Jeg vet mye om produksjonsvilkår og tenkemåter, og det er utvilsomt positivt. På den annen side kan tilknytningen være problematisk idet oppgaven bygger på en tro på eksistensen av en *journalistisk institusjon* med innarbeidede konvensjoner og normer (dette kommer jeg nærmere inn på senere). En slik forståelse innebærer en mulighet for at noen normer er så innarbeidede at det er vanskelig å få øye på dem dersom man beveger seg innenfor institusjonen. Dessuten kan tilknytningen føre til at lesere kan mistenke at jeg ikke har muligheten til å være tilstrekkelig kritisk til analyseobjektet.

Jeg vil imidlertid argumentere for at oppgaven min ikke er påvirket i negativ retning. Jeg er etter år med journalistisk arbeid ved siden av studier vant til å veksle mellom et journalistisk blikk på verden og et akademisk blikk på media. Derfor mener jeg at jeg kan betrakte NRK fra distanse selv om jeg er ansatt der. Dessuten har jeg aldri arbeidet med TV-aksjonen og føler ikke noe eierforhold til den. Jeg har også sagt klart ifra om at jeg ikke kan dekke aksjonen på noen måte.

1.5 OPPGAVENS STRUKTUR

Min ambisjon med denne oppgaven er som sagt ikke *bare* å si noe om TV-aksjonen som et fenomen i seg selv, men også å bidra til refleksjon rundt journalistfaget og utfordringer knyttet til det. Derfor begynner jeg oppgaven med en teoridel (**kapittel 2**) hvor jeg diskuterer det rådende journalistiske idealet, som har uavhengighet som kjerneverdi, og et alternativt ideal, som bygger på kommunitaristisk etikk og forankrer den journalistiske virksomheten i verdiene fellesskap og solidaritet. I **kapittel 3** beskriver jeg nærmere hvordan jeg har gått metodisk til verks. Oppgaven baserer seg på kritisk diskursanalyse, men kvalitative intervjuer med

journalister inngår også som en viktig metode. I metodekapittelet forklarer jeg hvorfor jeg har valgt å gjøre det på denne måten, og her kommer jeg også inn på metodiske utfordringer. I **kapittel 4** plasserer jeg TV-aksjonen i en større sammenheng ved å beskrive dens sosiokulturelle og diskursive kontekst. Her kommer jeg inn på NRKs rolle som allmennkringkaster og medias rolle i det jeg vil kalle bistandsinstitusjonen, og jeg sier også litt om den journalistiske institusjonen og TV-aksjonens plass som subinstitusjon innenfor denne. Deretter beskriver jeg produksjonsvilkårene for sendingen, samt redegjør for endringene i organiseringen av TV-aksjonen som er blitt besluttet å gjøre før aksjonen i 2010. En sjangerbestemmelse inkluderes også i dette kapittelet. Til sammen utgjør disse delene de mest relevante delene av TV-aksjonens kontekst og hjelper til med å øke forståelsen for den diskursive hendelsen som står i sentrum for analysen. **Kapitlene 5, 6 og 7** er viet analysen. Først tar jeg for meg TV-aksjonen 2009. Jeg begynner med en begrenset kvantitativ analyse for å få et helhetsinntrykk av hva sendingen handler om, og går så grundigere inn i fem utvalgte segmenter fra sendingen. Deretter er det en debatt om TV-aksjonen som gikk i Dagbladet i desember 2008, som er gjenstand for analyse. Målet er å identifisere hvordan TV-aksjonen fremstilles, og spesielt hvordan fremstillingen av TV-aksjonen og TV-aksjonsjournalisten struktureres. I analysen av debatten vil jeg også fokusere på argumentene som brukes for og mot TV-aksjonen og forsøksvis identifisere hvilke idealer disse trekker på. Til slutt i analysedelen legger jeg frem resultatene fra de kvalitative intervjuene med involverte journalister og pressefolk. Her er målet selvsagt å finne ut hva journalistene selv mener om dilemmaene som blir beskrevet, og særlig hvordan de definerer egen rolle og egne oppgaver.

Alle delene av analysen vil bli knyttet opp mot forskningsspørsmålene jeg har lansert, og jeg vil også vurdere de ulike perspektivene som kommer frem i analysen, opp mot de overordnede idealene jeg har beskrevet i første del av oppgaven. Analysen vil således kombinere et deskriptivt perspektiv, som er ment å belyse TV-aksjonen som fenomen, og et normativt perspektiv, der TV-aksjonen fungerer som et verktøy for å vurdere og tydeliggjøre ulike journalistiske idealer.

Avslutningsvis bruker jeg **kapittel 8** på å samle trådene og oppsummere sentrale tendenser i det analyserte materialet.

2 HVA ER JOURNALISTIKKENS OPPGAVE?

Dette grunnleggende spørsmålet kan besvares på en rekke forskjellige måter. For at spørsmålet skal gi noen mening, er det imidlertid nødvendig å ta utgangspunkt i en definisjon av "journalistikk". Den internasjonale journalistføderasjonen har akseptert følgende definisjon:

Journalist betyr en person, som uavhengig av nasjonalitet er ansatt som redaktør, reporter, fotograf, kameramann eller tekniker i presse, radio, fjernsyn eller nyhetstjeneste, og som utøver sitt yrke i tråd med etiske prinsipper og tradisjoner som er definert av yrket selv. Slik profesjonell aktivitet består i å innhente, motta eller formidle informasjon, meninger, ideer eller kommentarer for daglige eller periodiske publikasjoner, nyhetsbyråer, radio, fjernsyn eller film (UNESCO i Ottosen 2004: 14).

Interessant med denne definisjonen, som altså er anerkjent av journalistene selv, er at den ikke presiserer hva som ligger i journalistens arbeid (bortsett fra det rent praktiske), og hva som er arbeidets mål. Disse aspektene er i stedet overlatt til yrket selv å definere. Hvordan kan man så fylle dette tomrommet i definisjonen?

Legger man til grunn at journalistikken har en viktig rolle å fylle i samfunnet, er det naturlig å forankre svaret på hva som er journalistens og dermed journalistikkens mål og oppgave, i et større menneskelig og samfunnsmessig prosjekt, som vi for enkelhetens skyld kan kalle jakten på det gode liv. Men allerede i en definisjon av det gode liv og av hva som skal til for å oppnå det, vil man innta forskjellige posisjoner. I filosofihistorien kan posisjonene plasseres på en skala som på den ene siden vektlegger fellesskapet og på den andre siden det individuelle (Røssland 2007). De ulike svarene vil ha implikasjoner for hvordan man mener journalisten bør utføre sitt arbeid, og for hva man mener pressen bør ha som mål. I et liberalt samfunn som det norske, er det videre vanlig å tillegge pressen en demokratisk funksjon. Allerede i første punkt i Vær Varsom-plakaten (VVP), som er den norske pressens nedfelte etiske regelverk, heter det at "*[e]n fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn*" (Norsk Presseforbund 2006). Hvordan man betrakter pressens oppgave, er altså avhengig av hvilken demokratiforståelse man legger til grunn, eller mer presist: av hva man mener må til for å oppnå og ivareta et velfungerende demokrati.

De presseetiske og journalistfaglige dilemmaene som tas opp til debatt i denne oppgaven, oppstår til syvende og sist på grunn av forskjellige oppfatninger av pressens rolle og funksjon i demokratiet. I det følgende vil jeg beskrive to ulike måter å betrakte journalistikk – og ikke minst hva som er journalistikkens oppgave – på. Det første perspektivet, som jeg har valgt å kalle

uavhengighetsidealet, ser på pressen som *samfunnets lupe*, en institusjon som skal ivareta demokratiet ved å overvåke makthavere og drive kritisk journalistikk. Her er verdier som *uavhengighet* og *nøytralitet* sentrale, mens *kildekritikk* er et bærende prinsipp for journalistisk praksis. Det alternative perspektivet, som beskrives under overskriften *fellesskapsidealet*, utfordrer denne tradisjonelle oppfatningen av faget. Perspektivet bygger på kommunitaristisk etikk og setter verdier som *solidaritet* og *fellesskap* i sentrum, samt ser på *nærhet* og *engasjement* som styrende prinsipper. Her kan journalistikken betraktes som *samfunnets lim*.

Det er nødvendig å allerede nå presisere at det er snakk om *normative* snarere enn *deskriptive* perspektiver. Begge er idealtyper, og selv om det er *uavhengighetsidealet* som i størst grad forsøkes etterlevd i norsk presse, vil mange påstå at en *uavhengig* presse er et uoppnåelig mål. Begreper som "uavhengighetsposering" (Eide 1998) og "rituell uavhengighetsretorikk" (Knapskog 2005: 132) er blitt tatt i bruk, og Sigurd Allern (1996: 63) er også blant dem som har pekt på avstanden mellom idealer og realiteter:

Idealer om hva journalistikk på sitt beste kan og bør være, er ikke bare nyttige, de er nødvendige forutsetninger for at begreper som integritet og uavhengighet skal ha noen mening. Tanken om pressens granskingsoppdrag "på folkets vegne" er sånn sett en viktig arv å forvalte. Akkurat som avsløringsoppgaven er noe pressens praksis kan bedømmes i forhold til. Ideologien om pressen som "den fjerde statsmakt" preges derfor av en iboende dobbelthet: Den er både et uttrykk for at presselauget pynter seg med falske fjær og et anerkjent normativt ideal som stadig kan brukes som et argument *for* å satse på en kritisk journalistikk.

Når det gjelder diskursordenen som utgjøres av journalistikken, ser vi at begrepet "journalist" ikke er en entydig størrelse med fastlagt innhold, men derimot et begrep i bevegelse. Ulike diskurser kjemper om å fylle begrepet med sitt innhold, og kampen foregår på ulike arenaer; innenfor den journalistiske institusjon, som innad i redaksjoner, i journalistiske tekster og i presseetiske debatter, og i samfunnet for øvrig, som for eksempel innenfor politikken eller i private settinger. Det kan argumenteres for at idealet om en uavhengig, samfunnsovervåkende presse langt på vei har oppnådd hegemoni ved at diskursens kjernebegreper som *uavhengighet*, *nøytralitet* og *kildekritikk* er så sterkt knyttet til begrepet *journalistikk*, både innenfor og utenfor pressekreter. Denne hegemoniske posisjonen innebærer makt fordi det ikke bare er snakk om et ideal, men også en selvbeskrivelse som i stor grad er kilde til journalistikkens maktposisjon i samfunnet. Denne mektige diskursen utfordres imidlertid av en kommunitaristisk farget diskurs, som blant annet finnes i miljøene som argumenterer for borgerjournalistikkens fortreffelighet. De to diskursene kjemper dermed om å fylle tomrommet i definisjonen av

journalistikk som jeg siterte innledningsvis, med sitt innhold.

De to posisjonene kan på mange måter sies å ha samme mål, selv om de har forskjellige måter å komme dit på. Målet er i begge tilfeller et velfungerende demokrati (dog fylles begrepet til dels med ulikt innhold). De to er således ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende og kan betraktes som to av pressens *funksjoner* snarere enn to ulike *perspektiver* på journalistikk. Når jeg til tider beskriver dem som ulike perspektiver, er det for å tydeliggjøre mulige dilemmaer mellom dem. Øystein Sande (2006) velger å snakke om avisens to *dimensjoner* – den politiske og den sosiale – som han knytter til to ulike roller: en kritisk og uavhengig journalistikk og en type journalistikk som integrerer og styrker en felles identitet. Sande hevder sistnevnte er en underkommunisert og undervurdert rolle og trekker frem dens betydning, særlig innenfor lokaljournalistikk. For begrepet "lim og lupe" er ofte knyttet til lokalavisenes oppgave. De skal på den ene siden styrke fellesskapet i lokalsamfunnet gjennom å ivareta den lokale identiteten og på den andre siden være vaktbikkjer og holde lokalpolitikere og det lokale næringslivet i ørene. Ofte blir imidlertid lokalavisene kritisert for å ha for tette bånd til makta og på den måten vanskeliggjøre lupe-funksjonen (Mathisen 2007). Det å forvalte den doble rollen som kritiker og patriot er åpenbart utfordrende i et lite samfunn. Men også i rikspresen møter journalisten lignende dilemmaer. Her er det gjerne den politiske dimensjonen som vektlegges når det er snakk om pressens samfunnsoppdrag. Like fullt kan det argumenteres for et krav om at pressen også på nasjonalt nivå skal ivareta en sosial funksjon, og nasjonale medier møter dermed også situasjoner der de må balansere mellom de to rollene. De to ulike perspektivene på pressens rolle og samfunnsoppdrag vil i resten av dette kapittelet bli konkretisert og beskrevet, samt forsøksvis bli historisk forankret.

2.1 UAVHENGIGHETSIDEALET

Pressen omtales ofte som "samfunnets vaktbikkje" eller "den fjerde statsmakt". Bak slike begreper ligger en klar forventning om at pressen har en kontrollfunksjon i samfunnet. Pressen defineres som en motmakt som skal passe på at de tre konstitusjonelle statsmaktene (den lovgivende, den utøvende og den dømmende) gjør jobben sin på en skikkelig og rettferdig måte (Brurås 2002: 33). Også andre mektige sosiale aktører skal holdes i ørene. Tanken er at disse kan misbruke sin makt dersom det ikke finnes en instans som overvåker dem, og som setter søkelyset på skjevheter og uregelmessigheter. Denne tanken har gitt grunnlag for et krav om at pressen skal fungere som *samfunnets lupe*.

Ideallet er forankret i en tro på at en fri presse er en forutsetning for et velfungerende demokrati.

Samfunnsoppdraget kan innenfor dette perspektivet således knyttes til idealet om at pressen skal "overvåke myndighetene, kikke elitene over skulderen, slå alarm og informere menigmann" (Olsen 1980:16 i Tvedt 2008: 214). Oppdraget er formulert slik av Den europeiske Menneskerettighetsdomstolen (Kruuse 1991: 17):

Det demokratiske system krever at de som representerer offentlige myndigheter, er gjenstand for nærgående kontroll, ikke bare av den politiske opposisjonen [...], men også av den offentlige opinion, som i stor grad kommer til uttrykk i media. Å utøve slik kontroll er ikke bare en rett, men kan endog betraktes som pressens 'plikt og ansvar' i et demokratisk samfunn.

Dette forutsetter at pressen er uavhengig fra dem som skal overvåkes, både fra politiske interesser og andre makthavere i samfunnet. Uavhengighetsidealet kommer ifølge Odd Raaum (2005: 61) klarest frem i pressens ambisjon om å sette dagsorden og i målet om at journalisten skal være den aktive og styrende part i kontakten med kilder og slik sett ikke bli påvirket av kildens interesser. Slik har uavhengigheten det strebes etter, en dobbel funksjon. For det første skal redaksjonen være formelt uavhengig slik at den fritt kan velge sine saker og vinklinger, og for det andre skal journalisten være uavhengig slik at han eller hun har muligheten til å utøve kildekritikk.

Uavhengighet er så sentralt i pressens selvforståelse at Svein Brurås (2002: 10) i sin lærebok i presseetikk sågar inkluderer begrepet i sin definisjon av journalistikk: *"Journalistikk er aktuell og sannferdig formidling av fakta og synspunkter, lettfattelig presentert av en uavhengig redaksjon eller journalist"*. Idealet om en kritisk og uavhengig presse har oppnådd en nærmest hegemonisk posisjon, og flere ting har gjort dette mulig. I det følgende vil jeg trekke frem noe av det som har bidratt til at idealet står så sterkt i Norge i dag.

2.1.1 ARVEN FRA KLASSISK LIBERALISME

Det er kanskje ikke så vanlig å forklare dagens presse ved å vise til klassiskliberalistiske ideer. I den grad det gjøres, henvises det gjerne til *økonomisk* liberalisme og et mediesystem som betrakter publikum som forbrukere og medieinstitusjonene som en tjenesteproduserende sektor på linje med andre (se for eksempel Rasmussen 2003: 70-71). Det finnes imidlertid dem som beskriver en liberal pressetradisjon og spør seg om denne kan ha blitt revitalisert i forbindelse med partipressens fall (Leth 1996: 30). Dahl og Bastiansen (2000: 317) hevder at *"den liberale presseideologis oppfatning av pressen som en selvstendig fjerde statsmakt med rett til å følge de andre statsmyndighetenes virksomhet på en kritisk måte"* kom inn som et nytt element

på 70-tallet. Historisk bygget den liberale pressen, som i første rekke var en anglosaksisk tradisjon, på det klassiske liberale målet om å realisere *det gode liv*. Fordi liberalistene hadde et empiristisk utgangspunkt og altså forutsatte at kunnskap utgår fra erfaring, var hva et godt liv innebærer, et evig spørsmål. Poenget var at det kreves kunnskap og dannelse for å kunne gjøre seg opp en mening og deretter virkeliggjøre det gode liv. At samfunnet ikke sørger for at det gode liv er en realitet for alle, skyldes for liten allmenn kunnskap. Denne forståelsen innebærer at opplysning og kommunikasjon er det som kan forandre samfunnet slik at alle får muligheten til å leve det gode liv (Leth 1996: 16). En slik forestilling var grunnlaget for den liberale presse, som i Norge særlig etablerte seg fra 1840-årene (Slagstad 1998: 29 i Rasmussen 2003: 65).

Det er vanlig å knytte ideen om en fjerde statsmakt til denne tradisjonen. Göran Leth (1993: 29) viser hvordan ideen kan utledes fra de tre liberalistiske grunntankene: frihetstanken, rettstanken og tanken om individet. Frihetstanken ga grunnlaget for å overvåke den utøvende makt fordi parlamentet er et av samfunnets viktigste fora for debatt og premisslegger for den offentlige samtalen. Rettstanken legitimerte at domstolene skulle overvåkes i og med at rettsdannelsen i samfunnet burde holdes under oppsikt (herunder er det etter min mening naturlig å inkludere den lovgivende makt). Tanken på individet utvidet overvåkingsfunksjonen til også å gjelde enkeltpersoner og ikke minst til at det ble en oppgave å tale enkeltindivids sak. Journalistikken ble gjennomsyret av empirisme, og kjerneoppgaven var i tråd med dette å søke sannhet. For å kunne opptre som en fjerde statsmakt med sannhetssøken som sentral ambisjon var det nødvendig å være uavhengig. Begrepene uavhengighet og upartiskhet ble tatt opp i journalistisk diskurs i USA allerede på 1830- og 40-tallet (Mindich 1998), og også i Norge markerte avisene tidlig uavhengighet. For eksempel gjorde avisen Statsborgeren det i 1831 klart at enhver lovovertrædelse eller krenkelse av menneskets rettigheter ville offentliggjøres "*uden Hensyn til Angjældendes Stand og Vilkaar, uden Hensyn til Ven eller Fiende, til Beslægtet eller Fremmed*" (sitert i Raaum 2005: 61).

Lisbeth Morlandstø (2003: 35-36) viser hvordan pressens samfunnsoppdrag har utviklet seg gjennom forskjellige faser, og påpeker at den liberalistiske idé om fri meningsytring gradvis ble en rettesnor for pressen utover på 1800-tallet. Pressens oppdrag var primært å bidra til opplysning og dannelse, og dette samsvarer med tanken i den liberalistiske tradisjonen. På slutten av 1800-tallet vokste imidlertid partipressen frem, og andre rettesnorer overtok.

2.1.2 ET PARLAMENTARISK PRESSESYSTEM

Samtidig med at den amerikanske partipressen ble avviklet på slutten av 1800-tallet, fikk systemet sitt gjennombrudd i Norge (Bjerke 2008: 41). Denne nye fasen kjennetegnes ved at avisene var en del av det partipolitiske apparatet. Lojaliteten lå dermed hos moderpartiet, som på sin side så på avisene som en naturlig og nødvendig del av sin virksomhet. Svennik Høyer beskriver i maktutredningen fra 1992 (Larsen 1992:14: 106) et parlamentarisk pressesystem, der avisenes viktigste oppgave var å skape tilslutning til partiene og deres politikk. Båndene mellom partiene og avisene kom ikke minst til uttrykk ved at mange aviser var helt avhengige av økonomisk støtte fra sitt parti. Ifølge Høyer (1982: 185 i Bjerke 2008: 44) ville avistallet i mange tilfeller vært halvert uten partienes subsidier, og videre ville mange av avisene som ble lagt ned under krigen, ikke gjenoppstått uten støtte fra partiene. En slik økonomisk avhengighet kunne i alle tilfeller ha lagt føringer på arbeidet som ble utført i redaksjonene, men den økonomiske bindingen var kombinert med en organisatorisk tilknytning, som i enda større grad gjorde det uaktuelt å opptre uavhengig. Den organisatoriske tilknytningen innebar blant annet at avisenes redaktører møtte på partienes landsmøter som delegater med fulle rettigheter og satt i lokalstyrene til sine partier. Videre hadde partiene egne redaktørmøter og ga klare politiske direktiver til sine redaktører (Simensen 1999: 10 i Bjerke 2008: 44).

Til tross for denne organiseringen av avisene er tendensen til å betrakte partitilhørigheten som det viktigste definerende trekk ved pressen i denne perioden blitt kritisert. For eksempel hevder Thore Roksvold (2001: 73 i Bjerke 2008: 42) at "partiavisa" måtte gi tapt for "nyhetsavisa" allerede på 20-tallet. Dette kom til uttrykk ved et skille mellom tilsynelatende objektive reportasjer og artikler på den ene siden og partipolitisk baserte lederartikler og kommentarer på den andre. Det kan innvendes at et slikt skille dekker over det faktum at en partipolitisk avhengighet vel så gjerne kan komme til uttrykk gjennom temavalg, vinkling og kildetilfang i nyhetsartiklene som i mer åpenbar hyllest på lederplass. Imidlertid kan Roksvolds analyse likevel vise at båndene mellom partier og aviser ble gradvis svakere, før de på 70-tallet og fremover også ble formelt kuttet.

Bakgrunnen for utviklingen er sammensatt. Det er vanlig å trekke frem på den ene siden svekkede partiorganisasjoner og økt pluralisme i både samfunn og det politiske landskap og på den andre siden fremveksten av objektivitetsidealet, utviklingen av upartiske nyhetssendinger i radio og på TV og en profesjonalisering av journalistyrket som pådrivere for endringen (Allern 1996, Bastiansen 2006, Bjerke 2008). Den nye organiseringen av pressen innebar uansett en liberalistisk forestilling om at det er leseren som gjennom sine individuelle valg avgjør hvilke

aviser som har livets rett (Bastiansen 2006). Lojaliteten skulle ikke lenger ligge hos partiet, men hos leseren. Dermed ble også pressens viktigste oppgave redefinert: Yrkesidealet var nå en fri og uavhengig journalistikk. Endringen har ikke bare ført med seg en redefinering av pressens mål og funksjon, men kan også sies å være en profesjonaliseringsprosess som har ført til økt bevissthet rundt journalistens yrkesrolle og kanskje også til økt refleksjon omkring – eller i alle fall vektlegging av – det såkalte samfunnsoppdraget.

2.1.3 PRESSENS SAMFUNNSOPPDRAG

Odd Raaum (1999: 65) hevder at journalistene etter partipressens fall ser ut til å betrakte seg selv som spesielt utvalgte som skal forvalte et angivelig samfunnsoppdrag.

Det ville i så fall ikke være Guds utvalgte folk, men kanskje folkets utvalgte profesjon. Slik sett har oppdragstanken et religiøst preg, sentralt plassert i den journalistiske troslæren.

Med andre ord er det naturlig å betrakte ideen om pressens samfunnsoppdrag som en del av journalistikkens doxa, for å låne et begrep fra Bourdieu, det vil si *"det som naturlig oppfattes [...] som riktig og etterstrebellesverdig"* (Slaatta 2003: 37). Rolleoppfatningen er ifølge Raaum nært knyttet til ideen om den fjerde statsmakt, som i første rekke skal overvåke samfunnets maktpersoner, og her kommer den liberalistiske arven tydelig til syne. Ideen nødvendiggjør uavhengighet, og Martin Eide (2005: 30) hevder det kan registreres hvordan journaliststanden jobber for å markere nettopp *uavhengighet* til andre områder av samfunnet. En av strategiene er å utvikle en egen yrkesetikk. Mens forløperne for dagens VVP og Pressens Faglige Utvalg oppsto på 20- og 30-tallet, skjøt utviklingen fart i 1990-årene og på begynnelsen av 2000-tallet. På kort tid kom det flere interne og offentlige utredninger, undersøkelser og stortingsmeldinger, og i tillegg ble VVP revidert to ganger. Videre fikk presse og kringkasting felles tilsynsordning (PFU) og samlet seg i Norsk Presseforbund, hvor generalsekretæren fikk større myndighet (Rasmussen 2003: 55).

Kampen for uavhengighet og ideen om et samfunnsoppdrag kommer ikke minst til uttrykk i pressens normsett, og det er derfor nyttig å se litt nærmere på de nedfelte normene journalister forholder seg til. I VVP understrekes viktigheten av uavhengighet allerede i første punkt, som slår fast at *"[e]n fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn"* (Norsk Presseforbund 2006). Kravet om uavhengighet utdypes ytterligere lengre ned i plakaten. Pressens Faglige Utvalg kommer også fra tid til annen med prinsipputtalelser, og i 1997 uttalte PFU seg blant annet om journalistikk og PR-virksomhet. Her heter det at *"en kritisk holdning til kildenes budskap og det materiale som legges frem, er en forutsetning for all uavhengig*

journalistikk" (www.presse.no). I Tekstreklameplakaten, som fungerer som et tillegg til VVP, heter det i innledningen at "[p]ublikum skal være trygg på at det redaksjonelle stoffet springer ut fra en selvstendig og uavhengig journalistisk vurdering, og at innhold og presentasjon er uten bindinger til utenforstående interesser", og de samme normene kommer til uttrykk i NRK-plakaten. For NRK skal "understøtte og styrke demokratiet", herunder "fremme den offentlige samtalen", "avdekke kritikkverdige forhold" og "være redaksjonelt uavhengig" (www.regjeringen.no).

Også NRKs ansatte slutter seg til dette idealet. I et prosjekt NRK gjennomførte på slutten av 90-tallet, kom det frem at journalistene mente det ikke bare var viktig å være uavhengig av marked og kommersielt press, men vel så viktig å opptre som en uavhengig vaktbikkje overfor styresmakter og institusjoner og områder med mye makt i samfunnet (Oltedal 2001:32).

Som vi ser, knyttes uavhengighet gjerne sammen med kildekritikk, som er et sentralt prinsipp i journalistisk selvforståelse. Journalistikkens legitimitet oppnås gjennom en kontrakt mellom journalisten og publikum, der sistnevnte stoler på at det som blir presentert, er sant. Å tilstrebe sannhet er både et krav til godt håndverk og et etisk krav (Brurås 2002: 117). For det første innebærer det et krav om faktakontroll. For det andre kreves en viss bredde i kildetilfanget, fordi sannheten ikke alltid er entydig og gitt. Begge disse kravene er formulert i VVP 3.2: "*Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder*" (Norsk Presseforbund 2006).

Fordi kildekritikk er et sentralt prinsipp både journalistfaglig og presseetisk, er det også viet mye plass i journalistiske lærebøker. Svein Brurås (2002:121) trekker opp skillet mellom journalisten og informasjonsarbeideren ved å vise til nettopp kildekritikken. Mens informasjonsarbeideren fremmer bestemte interesser og er betalt av sin kilde, må journalisten bruke flere kilder, la alle parter komme til orde og holde på en kritisk distanse til sine kilder. Brurås regner det å finne frem til de gode kildene i enhver sak som en av de grunnleggende journalistiske ferdighetene. Også Sigurd Allern (1997: 31) peker på journalistikkens behov for å avgrense sin profesjon fra informasjons- og markedsføringsbransjen og innfører et skille som han mener ligger innbakt i definisjonen av journalistikk: "*Journalisten skal prinsipielt stå fritt til å velge å hente informasjonen hvor hun vil, og ikke være bundet til å markedsføre eller skrive på oppdrag fra en spesiell kilde.*" Således er ikke kildekritikk bare en presseetisk norm, men også en journalistfaglig kvalitet, og ikke minst en av markørene som brukes for å distansere seg fra andre bransjer.

Markørene er ikke alltid uttrykt eksplisitt. I stedet begrunnes redaksjonens valg ofte med at det er gjort en "journalistisk vurdering". Martin Eide (2005: 47) snakker i denne forbindelse om en *profesjonsvridd* (i motsetning til en partivridd) journalistikk. For implisitt i begrepet "journalistisk vurdering" ligger at det er nødvendig med journalistisk kompetanse for å forstå valgene som er tatt, og at alle som ikke har det, bare må akseptere at det er sånn det er. Slik avfeies eventuelle innvendinger ved hjelp av en slags særegen journalistisk logikk.

2.2 FELLESSKAPSIDEALET

Idealet om uavhengighet og prinsippet om kildekritikk er så sentrale deler av journaliststandens selvforståelse at det sjelden utfordres. Likevel kan det finnes verdier og prinsipper som problematiserer dette, og som dermed kompliserer bildet. Flere akademikere og journalister har kritisert pressens fokus på individuell frihet og tatt til orde for en mer fellesskapsorientert journalistikk (se for eksempel Christians m.fl. 1993). Her står oppgaver som å garantere for fellesskapet og å integrere samfunnets medlemmer sentralt, og nærhet og engasjement blir således mer relevante prinsipper for den journalistiske praksis. Et slikt perspektiv på journalistikkens oppgave er i høyeste grad levende i lokalpressen rundt omkring i landet. Landslaget for Lokalaviser skriver på sin nettside dette om sine medlemsaviser:

Desse avisene styrkar mellom anna det lokale demokratiet og det lokale kulturlivet. Avisene er dessutan eit viktig "lim" mellom folk i dei enkelte bygder, tettstader og bydelar i heile landet.

For nasjonale medieinstitusjoner er en slik tankegang mindre vektlagt. I praksis er nok ambisjonen om å være samfunns^overvåker større enn en eventuell målsetting om å være samfunnsbygger. Men som vi skal se, har for eksempel allmennkringkasteren NRK også en ambisjon om å styrke den nasjonale identitet, og dette målet kan sees i sammenheng med lokalavisenes funksjon som "lim" i samfunnet. Bak slike mål ligger tanken om at opplevd tilhørighet er en forutsetning for et fungerende demokrati, og at vi som mennesker bare kan realisere oss selv og fungere optimalt innenfor et fellesskap. Det er derfor naturlig å forankre perspektivet i en kommunitaristisk tradisjon. I det følgende vil jeg kort gjøre rede for hovedtankene innenfor kommunitarismen og deretter gi en normativ beskrivelse av journalistikkens funksjon innenfor et slikt perspektiv.

2.2.1 KOMMUNITARISME

Kommunitarismen omtales gjerne som en *modernitetskritikk* (Vetlesen 1996). Den kan beskrives som en motpol til liberalismen og dens ufravikelige tro på individets frihet. I det moderne

samfunn, der liberalismen kan betraktes som den definerende ideologi, står individet fritt til å forme sin identitet. Individet kan velge og vrake når det former sin unike identitet, og idealet er at ingen skal blande seg inn i denne prosessen – aller minst staten eller andre former for organiserte samfunn. Dette fraværet av autoritative kilder i individets identitetssøken betraktes i det moderne samfunn som den optimale frihet og således et menneskelig fremskritt. I forlengelsen av dette betraktes samfunnet som hemmende og begrensende (Vetlesen 1996). Kommunitarismen går imidlertid rett i strupen på dette liberalistiske verdigrunnlaget og hevder at frihet er fullstendig avhengig av og kun mulig innenfor et velfungerende samfunn: Det sosiale fellesskapet er således et gode i seg selv og et gode uten hvilket det ville være umulig å oppnå andre goder (Taylor 1989). Essensen i kommunitarismen er at det er nødvendig med en balanse mellom individuelle rettigheter og individuelt og sosialt ansvar, enkelt og greit fordi frihet forutsetter ansvar. Et eksempel som gjerne trekkes frem, er retten til å bli vurdert av en jury av likemenn dersom man blir fremstilt for retten, og det faktum at en slik rettighet forutsetter en samfunnsplikt til å sitte i en jury dersom man blir plukket ut til det (Etzioni 1996: 161). I forlengelsen av dette beskrives liberalismens skille mellom individ og fellesskap som en fatal feilslutning. Solidaritet er kjerneverdien i kommunitarismen, og skylden for at denne verdien i det moderne samfunn er svekket, tillegges nettopp liberalismen og kapitalismen og deres medfølgende egoisme. Rasmussen (2001: 121) hevder i tråd med dette at solidaritet og sosialt medansvar er dydsetikkens alternativer til et individualistisk moralsyn.

Selv om noen kommunitarister, som Daniel Bell (1993) og Henry Tam (1998), gir markeds-individualismen skylden for det meste som går galt – fra narkotikamisbruk og kriminalitet til miljøproblemer og lav valgdeltakelse – og således kan bli kritisert for å ta vel hardt i, er budskapet om at utviklingen går mot et mindre inkluderende samfunn, likevel noe mange er enige i. Utviklingen kan stoppes dersom samfunnet får muligheten til å samles om felles verdier gjennom demokratiske relasjoner, mener kommunitaristene (Giddens 1994 i Tam 1998: 6).

Fokuset på fellesskapet, synet på mennesket som et sosialt vesen og vektleggingen av solidaritet gjør at kommunitarismen kan sies å ha sin opprinnelse i dydsetikken. Kommunitarismen kalles også ofte en moderne dydsetikk (Rasmussen 2001: 106). Mange av de sentrale ideene kan knyttes til Aristoteles, som tok utgangspunkt i mennesket som et samfunnsvesen og dets evner og egenskaper. En harmonisk utvikling av disse vil ikke bare gi lykke for den enkelte, men også utvikling – og dermed lykke – for andre (Røssland 2007: 51).

Etter å ha mistet oppslutning i en lang periode, gjenoppsto kommunitaristiske ideer på slutten

av 1900-tallet, og kommunitarismen begynte å fremstå som en mer enhetlig filosofisk retning med normative føringer for sosiale og politiske reformer – selv om den ifølge Vetlesen (1996) har noe igjen før den fremstår som en stringent ideologi. Nå knyttes gjerne Charles Taylor og Alasdair MacIntyre til denne retningen, mens for eksempel Amitai Etzioni har bidratt med en mer moderat kommunitarisme. Med begrepet "I&We" ønsker han å fange det gjensidige påvirkningsforholdet mellom individet og fellesskapet, og han gir dermed individet større plass i sin analyse enn det som kanskje har vært vanlig blant kommunitarister (Etzioni 1996: 157).

2.2.2 EN KOMMUNITARISTISK JOURNALISTIKK

Tenkere som ønsker å bidra til å forme en kommunitaristisk plattform for journalistikken, viser ofte til Christians m. fl., som i "Good News. Social Ethics and the Press" (1993) argumenterer for å gi journalister og medieinstitusjoner et større ansvar for fellesskapet i samfunnet:

Our purpose is to develop a communitarian ethics of the news media that avoids the errors of individualism and collectivism (Christians m. fl. 1993: xi).

Iboende i denne målsettingen er tanken om at samfunnet holdes sammen på grunn av bestemte felles verdsett, og at pressens oppdrag dermed bør betraktes som å understøtte disse verdiene (Rasmussen 2001: 131). Liknende tanker kan blant annet finnes tilbake i Chicagoskolen. Selv om skolens tanker i en lang periode ble forlatt¹, har flere av deres resonnementer fått ny aktualitet. Charles H. Cooley mente for eksempel at det er medienes oppgave å samle individer i en større moralsk helhet (Rasmussen 2001: 123). Pressens samfunnsoppdrag blir innenfor et slikt syn å forene individuell frihet med kollektivt ansvar. Et velfungerende samfunn er et samfunn som klarer å gi sine medlemmer felles verdier og felles mål.

Om vi ser på pressen i lys av kommunitaristisk etikk, er pressens rolle i det moderne samfunnet avgjørende, da både individorienteringen og sekulariseringen øker, og mange andre naturlige arenaer for det sosiale fellesskapet er forsvunnet. Det er grunn til å være bekymret over pressens utvikling, som går i retning av mer tabloidisering, personifisering og ikke minst mer deregulering, noe som gir et mer individorientert mediebilde på bekostning av fellesskapet. Tidligere samlet familien seg rundt fjernsynet (eller radioen) for å følge allmennkringkasterens sendinger. Nå følger de ulike familiemedlemmene – og de ulike medlemmer av samfunnet - ikke lenger de samme programmene, og vi mister felles referansepunkter og med det felles verdier

¹ Dels på grunn av profesjonaliseringen av presseetikken. Denne prosessen gjorde at overordnede normer ble erstattet av praktiske retningslinjer for journalistens fremferd. Dermed ble en målsetning om å styrke det sosiale fellesskapet svekket (Rasmussen 2001: 127).

og en viktig forutsetning for sosialt fellesskap. Videre vil en tabloidisering og personifisering kunne fremme egoisme og befeste materialisme, karriere og vellykkethet som etterstrebellesverdige verdier. I et kommunitaristisk perspektiv fører dette til et svekket fellesskap og en degradering av verdier som solidaritet og nestekjærlighet, og det kan således anses som en menneskelig plikt – og videre *en journalistisk plikt* – å redde fellesskapet.

I Norge har blant andre teologene Østnor og Lunde (1998: 112) advart mot en utvikling der medienes formidling av sosialetiske normer blir svakere. De påpeker at demokratiet forutsetter en viss grad av felles verdier og normer i befolkningen, og at mediene i dag *ikke* har integrert sentrale sosialetiske normer som rettferdighet, fellesskap og solidaritet i sin etikk (ibid.: 126). Denne bekymringen deles av blant andre medieprofessor Terje Rasmussen (2001: 113):

Mediene har et ansvar for det sosiale fellesskapets styrke, som må komme frem både i journalistens praksis og i medieutbudet generelt. De må understøtte individenes og fellesskapets meningsskapende fortellinger om seg selv.

I lys av dette kan kommunitarismen brukes til å tegne opp en rekke moralske plikter mediene må forholde seg til. Rasmussen (2001: 138, basert på Tam 1998: 59) setter opp fire slike:

- Mediene må formidle sympati mellom ulike folkegrupper. Dette innebærer å lage programmer som bringer folk sammen.
- Mediene må oppfordre til selvstendig tenkning. Det må gis rom for publikums tolkning av det mediene presenterer.
- Mediene må være mindre opptatt av nøytralitet og mer opptatt av å ta parti for det gode, slik fellesskapet forstår det.
- Mediene må formidle livets mening, særlig til dem som føler seg utenfor fellesskapet.

Knytter vi disse pliktene til den underliggende demokratiforståelsen, kan pressens samfunnsoppdrag formuleres som to likestilte oppgaver: Pressen skal for det første gjøre publikum i stand til å opptre som selvstendige medborgere i det deltakende demokratiet og for det andre gi publikum et sett med felles referanserammer og verdier, slik at alle føler seg inkludert og forpliktet til å delta i det sosiale fellesskapet.

Den britiske sosiologen Brian McNair (1998) har lansert begrepet ”nyhetens grammatikk”: en systematisk fremstilling av virkeligheten som vektlegger hendelser fremfor prosesser, individer fremfor institusjoner, effekter fremfor årsaker og konflikt fremfor konsensus. En slik kritikk av

medienes forvaltning av sin definisjonsmakt stemmer godt overens med kommunitarismens beskrivelse av systemet slik det fungerer i dag. Skal derimot de kommunitaristiske retningslinjene følges, får det følger for den tradisjonelle oppfattelsen av journalistrollen. Det blir ikke lenger like viktig med uavhengighet, men snarere viktig å ville noe for fellesskapet.

Selv om en kommunitaristisk journalistikk også i første rekke er et ideal, finnes det strømninger som har tatt opp i seg noe av det kommunitaristiske tankegodset. For eksempel har *borgerjournalistikk* (public journalism) mye til felles med den kommunitaristiske journalistikken som er skissert her. Borgerjournalistikk kan anses som både en filosofi og en praksis, hvor målet er at journalister og resten av samfunnsmedlemmene skal være *deltakere* fremfor *tilskuere* til det politiske og sosiale liv. Retningen står dermed for et skifte fra det elitepregede og konfliktfylte til et løsningsorientert borgerperspektiv (Ihlebak 2007). Målet er således styrkede samfunn med et levende demokrati – helt i tråd med kommunitaristiske idealer.

Også enkeltjournalister har tatt til orde for å kunne ta parti for det gode. Tidligere krigskorrespondent i BBC, Martin Bell (1998 i Tester 2001: 10), ønsker en moralsk og engasjert form for journalistikk som han kaller *journalism of attachment*: "*a journalism that cares as well as knows; that is aware of its responsibilities; that will not stand neutrally between good and evil, right and wrong, the victim and the oppressor*". Med andre ord skal journalistikken aktivt ta parti.

Som nevnt kan også lokaljournalistikkens vektlegging av å være "lim" i samfunnet, betraktes som et mål farget av kommunitaristisk diskurs. Det kan videre argumenteres for at en journalistikk basert på kommunitaristiske idealer i like stor grad som den samfunnsobserverende journalistikken er en forutsetning for et velfungerende demokrati. Demokratiet er nemlig ikke bare avhengig av institusjoner som forvalter sin makt på en god måte, men også et velfungerende sosialt fellesskap med borgere som føler tilknytning til samfunnet og er i stand til å delta i det. Som Øystein Sande (2006) formulerer det:

Skal nemlig den enkelte borger i det hele tatt bry seg med å delta, og være i stand til det, må han eller hun føle et minimum av interesse for og tilknytning til det (lokal)samfunnet som de demokratiske institusjonene er en del av, samt ha en viss grad av "sosial trening". En vellykket sosial integrasjon er således en grunnforutsetning for et fungerende demokrati - og blant de institusjoner som bidrar til dette, er ikke bare familie, skoler, organisasjoner osv. men også aviser og massemedier [...].

Å beskytte demokratiet kan formuleres som et mål også innenfor kommunitarismen, nettopp fordi demokratiet trues dersom verdiene om det gode mister grepet i befolkningen.

2.2.3 KOMMUNITARISTISKE TREKK I PRESSENS NORMSETT

Som vi har sett, står liberale verdier sentralt i pressens ulike normsett. I sin doktoravhandling om kriminaljournalistikkens etikk, hevder Svein Brurås (Morgenbladet 24.04.2009) at pressens *ansvar og oppgaver* er blitt tonet ned til fordel for pressens *rettigheter*. Sett i sammenheng med karakteristikkene til diskursen som dominerer, er dette kanskje ikke så overraskende, og observasjonen vil passe godt inn i en kommunitaristisk kritikk av det bestående systemet. Kommunitarismen vil også ta avstand fra dydene som får mest plass i den nedskrevne presseetikken. Ifølge Røssland (2007: 81) dyrker profesjonsetikken *"den uavhengige, uberørte, kjølige, distanserte observasjon av en hendelse"*. Dermed kommer dyder som empati, medfølelse og omtanke i bakgrunnen. Dette bekreftes av Østnor og Lunde (1998), som savner nettopp idealer som empati i presseetikken. Savnet finner vi igjen i kommunitaristisk etikk, som tar avstand fra tradisjonelt sentrale verdier som sannhet og objektivitet og hevder idealer som engasjement og relevans burde erstatte disse (Rasmussen 2001: 134).

Selv om den samfunnsobservende pressemodellen og normsettet som kan knyttes til denne, altså er det som tydeligst kommer frem både i VVP og i NRK-plakaten, er normer og verdier som kan knyttes til det kommunitaristiske alternativet, også til stede. I NRK-plakaten er punkt 2 viet til oppgaven å styrke norsk språk, identitet og kultur. Her understrekes det at NRK skal *"speile mangfoldet i det norske samfunnet"*, *"ha et godt lokalt tilbud og lokal tilstedeværelse"*, og *"styrke norsk og samisk språk, identitet og kultur"* (www.regjeringen.no). Selv om underpunktene ikke direkte instruerer til styrking av fellesskapet, kan et slikt mål leses ut av dette punktet.

Noen aviser har også definert sitt ideologiske eksistensgrunnlag i tråd med kommunitaristiske ideer. Et eksempel er Oppland Arbeiderblad, som i 1999 beskrev avisens samfunnsoppgave ved å vise til fellesskapsløsninger.

Mens vi i tidligere tider forsto at et bedre samfunn må bygges i fellesskap, er det nå de individuelle løsninger folk satser på. Fraværet av idealer og den tapte fellesskapsfølelse er vår tids fattigdom. Det er vår store felles utfordring – og en av grunnene til at Oppland Arbeiderblad fortsatt trengs... (sjefredaktør Terje Paulsberg sitert i Paulsberg 1999).

3 METODER

Jeg vil i dette kapittelet gjøre rede for den metodiske tilnærming jeg har valgt, og utfordringer knyttet til denne. I den empiriske delen av oppgaven ønsker jeg å finne ut hvordan spenningsforholdet mellom de ulike journalistiske idealene jeg har beskrevet, kommer til uttrykk i utøvd journalistikk. For å gjøre dette håndgripelig har jeg valgt ut en case som jeg mener tydeliggjør de sentrale dilemmaene, nemlig NRKs TV-aksjon. TV-aksjonen 2009 og en debatt om TV-aksjonen som gikk i Dagbladet i desember 2008, er gjenstand for kritisk diskursanalyse. Jeg analyserer sendingen og debatten som en sjangerkjede, slik det beskrives i kritisk diskursanalyse: *"en samling tekster som henger sammen og som viser til hverandre, men der sjangeren kan endres underveis"* (Fairclough 1995 i Bjerke 2009: 329). Bakgrunnen for dette valget er at en sjangerkjede som utgjøres av en medietekst og en følgende debatt for og imot denne teksten, vil kunne identifisere ulike diskurser og verdier, og dermed ulike måter å betrakte journalistikk på. Videre har jeg valgt å gjøre kvalitative intervjuer med journalister. Jeg ender altså opp med tre ulike datasett som til sammen skal brukes til å besvare oppgavens problemstilling. Hvorfor jeg har valgt den enkelte metode, og hvordan jeg har gjennomført innsamling og analyse av datasettene, er tema for resten av kapittelet.

Først vil jeg imidlertid forklare hvorfor jeg har valgt å bruke flere metoder i ett og samme prosjekt, det vil si metodetriangulering. Denne typen analyse er blitt så vanlig i medieforskningen at det nærmest kan betraktes som et kjennetegn på medievitenskapen (Bjerke 2009: 164). Å bruke flere metoder har både fordeler og ulemper. Klare ulemper er at forskeren sjelden behersker flere ulike metoder like godt, og at ulike metoder i samme prosjekt kan gi uttrykk for ulike vitenskapsteoretiske posisjoner (Mjøset 2008 i Bjerke 2009: 164). Til tross for disse innvendingene mener jeg at metodetriangulering kan forsvares i mitt prosjekt. Selv om datasettene er ulike og til dels forutsetter forskjellig behandling, har jeg valgt å tilnærme meg dem på likest mulig måte. Tilnærmingene er forenlig med min grunnleggende teoretiske forståelse, og dette vil derfor ikke utgjøre noe problem. Det hadde videre vanskelig latt seg gjøre å gi et utfyllende svar på problemstillingen ved hjelp av kun én metode. Den åpenbare fordelen med mitt opplegg er at analyseobjektet blir belyst fra flere forskjellige sider, og at jeg dermed kan oppnå en bredere forståelse av fenomenet som studeres.

3.1 KRITISK DISKURSANALYSE

Diskursanalyse kan forstås som et forsøk på å vise båndene mellom tekster, diskursive praksiser og sosiokulturelle praksiser (Fairclough 1995: 16-17). Tekster er resultater av gitte

samfunnsforhold, som både gjør deres eksistens mulig og er med på å påvirke deres form og innhold. Her ligger også motivasjonen for å analysere medietekster. Medienes fremstilling av virkeligheten henger dialektisk sammen med vår egen virkelighetsoppfatning idet påvirkningen går begge veier. Fairclough argumenterer for at er relevant å studere sosiokulturelle forandringer ved å analysere medietekster fordi massemediene har en sentral posisjon i samfunnet. En analyse av journalistiske tekster vil således gi innsikt i hvordan tekstene er formet av ulike sosiale faktorer, og hvordan de er med på å opprettholde og forandre institusjonelle normer og praksiser. Den kritiske dimensjonen ved en diskursanalyse kommer inn ved at analytikeren ser det som sin oppgave å vise hvordan språklige representasjoner er historisk og kulturelt betinget og dermed også *foranderlige* (Hornmoen 2003: 183).

For den konkrete analysen har Fairclough utviklet et rammeverk som tar for seg analyse av teksten i seg selv ved siden av analyser av diskursiv og sosiokulturell praksis. De ulike delene av analysen skal forstås i lys av hverandre. Ifølge Fairclough (1992: 73) bør en kritisk diskursanalyse av en kommunikativ begivenhet med andre ord inkludere en tekstanalyse, en analyse av dens diskurser og sjangre og vurderinger om hvorvidt den diskursive praksis reproducerer eller utfordrer den eksisterende diskursorden. I tillegg vil Fairclough inkludere en vurdering av hvilke konsekvenser teksten har for den bredere sosiokulturelle praksisen. Når det gjelder tekstanalysen, åpnes det for å analysere tekstene ut fra deres egne forutsetninger og ut fra analysens formål. Jeg vil derfor under denne delen bruke et sammensatt verktøy. Jeg holder fast ved Norman Fairclough, idet jeg analyserer datasettene som deler av den samme sjangerkjeden som har sitt utgangspunkt i én og samme medietekst, nemlig TV-aksjonen. Videre ser jeg på representasjon og synlighet i tekstene (hva som inkluderes og ekskluderes, hva som plasseres i forgrunnen og i bakgrunnen, og hva som tas for gitt), slik Fairclough anbefaler. Imidlertid velger jeg bort andre deler av Faircloughs apparat. Fairclough gjennomfører i sine eksempelanalyser detaljerte lingvistiske tekstanalyser og kritiserer andre for å ikke gå like grundig til verks. Han blir imidlertid selv kritisert for detaljrikdommen: "[...] *med den detaljeringsgrad han krever, vil man ofte kun få analysert et fåtall tekster i en konkret analyse*" (Jørgensen & Philips 2006: 152, min oversettelse). Fordi materialet mitt er relativt stort, er det ikke mulig innenfor rammene av denne oppgaven å gå like detaljert til verks som Fairclough krever. Jeg velger derfor i stedet å supplere med andre tilnærminger. For det første henter jeg inspirasjon fra Ernesto Laclau og Chantal Mouffe og deres forståelse av identitetsdannelse. For det andre vil jeg inkludere den fransk-litauiske narratologen Algirdas Julien Greimas' berømte aktantmodell. Analyseapparatet er sammensatt på denne måten fordi jeg mener de tre tilnærmingene til sammen vil hjelpe meg til å finne ut hvordan tekstene gjennom sin språkbruk

gir journalistbegrepet – og dermed journalistens identitet – innhold, med andre ord: hvilke diskurser som er i sving. Jeg vil imidlertid poengtere at jeg slutter meg til Jørgensen og Phillips (2006: 149), som mener diskurser ikke finnes ferdig avgrenset i virkeligheten, men snarere må oppfattes som analytiske kategorier konstruert av forskeren. Det betyr *ikke* at diskursene jeg omtaler, er utelukkende subjektive og dermed ugyldige, men heller at de må betraktes som del av verktøyet jeg bruker for å skape en ramme for undersøkelsen min. Alle elementer som inngår i mitt analyseverktøy, vil bli grundig gjort rede for i det følgende.

3.2 INNHOLDSANALYSE

Jeg hadde opprinnelig ikke tenkt til å inkludere noen kvantitativ undersøkelse i oppgaven min. Argumentet for det var enkelt og greit at jeg ikke mente dette var nødvendig for å kunne besvare problemstillingen min – dilemmaer og diskurser kommer tydeligere frem i en kvalitativ undersøkelse. Imidlertid har jeg gjort en endring og likevel valgt å gå gjennom TV-aksjonen 2009 med den hensikt å kategorisere innholdet. Bakgrunnen er at jeg opplevde det som en hemsko å ikke ha en detaljert oversikt over innholdet i TV-aksjonen. Jeg vurderte det også som begrensende for eventuelle lesere, som vil ha nytte av å kunne vurdere samtalen om TV-aksjonen opp mot den faktiske sendingen. Jeg vil i det følgende beskrive valgene jeg har tatt i arbeidet med å kategorisere sendingen.

TV-aksjonen er en lang sending som er satt sammen av mindre segmenter. Jo Keim Olsen (2007) har i sin masteroppgave om TV-aksjonssendingene i 2003 og 2004 plassert de ulike segmentene inn i følgende kategorier: Intervju, reportasje, kort dokumentarisk innslag, musikalske innslag, dramatiseringer, humorinnslag og øvrige innslag. Her er jeg imidlertid ikke mest opptatt av segmentenes form, men derimot av innholdet i de ulike delene. For handler TV-aksjonen mest om oss som gir, om dem som mottar eller om selve pengegaven i seg selv? Derfor har jeg laget følgende tematiske kategorier: Cares historie og organisasjon, Cares prosjekter, utviklingsproblematikk, musikkinnslag, humorinnslag, programledelse og innsamling. Likevel kan Olsens inndeling være nyttig å ha i bakhodet fordi den tydeliggjør variasjonen. Dramatiseringer er det ikke i sendingen fra 2009, men ellers finner vi igjen alle kategoriene: Intervjuer (både i studio og ute), reportasjer (både fra Norge og prosjektlandene), dokumentariske innslag (som jeg her har kalt videosnutter), musikk- og humorinnslag og annet.

Når jeg har kategorisert segmentene, har jeg hovedsakelig valgt å ikke dele dem opp. Det vil si at ett segment kun blir plassert i én kategori. Dette kan skape problemer fordi tematikken er delt i mange av segmentene. Det er for eksempel vanlig at intervjuobjektene blir spurt om hvorfor de

stiller opp for TV-aksjonen, selv om intervjuet i hovedsak handler om bøssebærere. I slike tilfeller har jeg plassert segmentet etter *hovedtemaet*. Jeg har imidlertid gjort unntak fra regelen når flere blir intervjuet i løpet av ett segment, og temaene for de ulike intervjuene er forskjellige. Videre finnes det svært få segmenter som utelukkende handler om utviklingsproblematikk. Når slik problematikk tas opp, kommer man også inn på Cares arbeid eller innsamlingen på en eller annen måte. Likevel finner jeg det nyttig å inkludere en slik kategori, fordi det ser ut til at programskaperne har en ambisjon om å av og til løfte blikket. Segmentene som er plassert her, dreier seg dermed *i hovedsak* om fattigdom og utvikling generelt eller spesielt i landene hvor Care har prosjekter. I tvilstilfeller har jeg plassert segmentene i kategorien "Utviklingsproblematikk", slik at denne kategorien i alle fall ikke er mindre enn den burde vært.

I kategorien "Programledelse" plasserer jeg segmentene hvor de ulike delene av sendingen bindes sammen, det vil si introer og utroer. Ofte tas dette i forbindelse med andre segmenter. Jeg har valgt å ikke skille ut disse fordi overgangene er flytende, og det er derfor vanskelig å sette et skille for når det ene er ferdig og det andre overtar. Dessuten er det slik at programlederne svært ofte benytter sjansen til å minne om givertelefonnummeret eller gi annen informasjon om hvor viktig det er å gi, eller hvordan seerne kan gi. Disse strekkene burde kanskje vært inkludert i kategorien "Innsamling", men da måtte jeg ha delt opp segmenter i flere deler, og som jeg har vært inne på, er dette vanskelig på grunn av flytende overganger. Slik informasjon, samt kommentarer av ymse slag, er merket "småprat" i oversikten. Kategorien "Innsamling" rommer likevel mye, idet jeg her har inkludert det meste som skjer i Studio 2, der telefonpanelet sitter og aksjonsauksjonen foregår. Både presentasjoner av auksjonsobjekter og intervjuer med folk som har gitt ting til auksjonen, er for enkelhetens skyld merket "Aksjonsauksjon" i oversikten. Jeg har dessuten plassert alt som handler om deltakelse i TV-aksjonen, om bøssebærerne og om andre innsamlingsrelaterte aktiviteter i denne kategorien.

Med andre ord er inndelingen ikke hundre prosent nøyaktig, men det er heller ikke noe stort problem, da målet er å få et overblikk over hva sendingen inneholder. Sendingen er dessuten så lang at noen minutter fra eller til ikke utgjør mye når det gjelder å få et helhetsinntrykk.

3.3 TEKSTANALYSE

3.3.1 FAIRCLOUGH: REPRESENTASJON OG SYNLIGHET

Fairclough (2003: 26) ser på tekster som flerfunksjonelle og snakker om tre typer mening i tekster: samhandling, representasjon og identifisering. Samhandling dreier seg om sosiale

relasjoner, og her er tekster en måte å samhandle på. Representasjon viser til ulike måter verden og erfaringer representeres på i teksten. Identifikasjon handler om hvordan teksten etablerer og reproducerer personlige og sosiale identiteter. De tre tekstfunksjonene kan knyttes til de tre aspektene som utgjør strukturen i en diskursorden, nemlig sjanger, diskurs og stil.

Sjangre kan betraktes som samhandlingsformer som danner bestemte typer relasjoner mellom sosiale aktører. Analyse av tekstens sjanger innebærer å identifisere de meninger teksten har som del av sosiale hendelser, og hvilke sosiale relasjoner handlingen impliserer. I denne analysenes tilfelle er en sjangerbestemmelse særs interessant fordi TV-aksjonen ikke kan plasseres i de vanlige sjangrene innenfor diskursordenen journalistikk, og det er således grunn til å tro at teksten også etablerer andre sosiale relasjoner enn det som er vanlig. Jeg bruker derfor plass på å diskutere hvilken sjanger TV-aksjonen tilhører. Det er også interessant å se på om teksten kan plasseres i en sjangerkjede, det vil si forskjellige sjangre som er knyttet sammen, fordi dette kan si noe om de sosiale relasjonene mellom samhandlerne. I denne oppgaven betrakter jeg de ulike delene av datasettene som en sjangerkjede, selv om Faircloughs forståelse av begrepet kan synes å vise til mer regelmessig sammenknyttede sjangre (Fairclough 2003: 31). Når jeg vurderer mine tekster til å høre til en sjangerkjede, gir det rom for å analysere hvordan tekstene knytter sosiale hendelser (TV-aksjonen) til ulike sosiale praksiser (for eksempel bistand eller allmennkringkasting).

Vi har tidligere sett at en **diskurs** er en bestemt måte å snakke om og forstå verden på. Det dreier seg med andre ord om meningsaspektet *representasjon*. Ifølge Fairclough (2003: 129) kan diskursen(e) som kommer til uttrykk i teksten, identifiseres ved å se på hovedtemaene i teksten og hvordan disse blir presentert, det vil si hvilket perspektiv teksten legger til grunn. Her er det også nyttig å se på ordvalg og relasjoner mellom ordene i teksten.

Stil kan knyttes til meningsaspektet *identifikasjon* og dreier seg om den tekstuelle konstruksjonen av folks identiteter. Identifikasjon i teksten skjer ifølge Fairclough gjennom ordvalg, modalitet og evalueringer, for å nevne noe. I mitt analyseverktøy inkluderer jeg, som jeg har vært inne på, tilnærminger som på en tydelig måte viser tekstenes identitetsdannende funksjon (se punkt 3.2.2). I tråd med mitt formål med analysen er det i første rekke identitetsskapelse knyttet til journalistrollen jeg vil fokusere på.

Den kritiske tilnærmingen Fairclough foreskriver, innebærer at forskeren ser på representasjoner og identitetsskapelse med et kritisk blikk. Dette betyr å se på hvilke valg som

er gjort i teksten med tanke på hva som er inkludert, og hva som er ekskludert (Fairclough 1995: 4), og jeg vil i min analyse derfor særlig fokusere på synlighet i teksten og rolletildeling (for sistnevnte se punkt 3.3.3). For å analysere et mediebudskap med fokus på synlighet er det nyttig å ta utgangspunkt i Faircloughs idé om en skala hvor elementene i teksten kan plasseres på ulike trinn (ibid.: 106). Her er det vel så viktig å identifisere det som *ikke* inkluderes i teksten, som det som kommer frem.

På **det laveste trinnet** er det nemlig nettopp *fraværet* som hører hjemme. Bruker vi bistandsjournalistikken som eksempel, går kritikken mot denne blant annet på at så vel strukturelle forklaringer på fattigdom som positive utviklingstrekk er ikke-eksisterende – eller med Faircloughs ord: *ekskludert* (ibid.: 4) fra bildet som presenteres. På **trinn nummer to** plasserer Fairclough det som *presupponeres*, det vil si det som ikke uttales eksplisitt, men som tas for gitt av oppfatninger, forestillinger og verdier (ibid.: 106-107). Det som presupponeres kan være reelt eller ikke, effekten er uansett at seeren eller leseren posisjoneres på en bestemt måte. I bistandsjournalistisk sammenheng kan vi si at vanlige presupposisjoner er at "de fattige" trenger vår hjelp, at bistand i seg selv er noe ubetinget godt, eller forestillingen om "vår" godhet. På **trinn tre** i Faircloughs skala befinner det seg som blir inkludert, men som likevel ikke får mye fokus, med andre ord: det som er plassert *i bakgrunnen*. Her kan det være snakk om lokale hjelpere eller som kritikerne ofte trekker frem: mottakerne av bistand, som ofte figurerer i bildet, men som sjelden får slippe til med sine betraktninger og meninger (ibid.: 112). På **fjerde og siste trinn** plasserer Fairclough det som finnes *i forgrunnen*. Her figurerer forklaringene og informasjonen som prioriteres, sammen med dem som får slippe til som kilder (ibid.: 119-121). I bistandsjournalistikkens tilfelle er det ifølge kritikerne bistandsorganisasjonens ansatte og deres forklaringer som befinner seg her.

Faircloughs skala er nyttig fordi den tydeliggjør hvilket virkelighetsbilde som presenteres, og dermed hvilke diskurser som er i sving.

3.3.2 LACLAU OG MOUFFE: IDENTITETSDANNELSE

Selv om de Laclau og Mouffe ikke har utviklet et konkret analyseverktøy, mener jeg deres teori på dette området kan være fruktbar i samspill med Faircloughs tilnærming, selv om det er sistnevnte som farger analysen i størst grad. Laclau og Mouffe (2001) mener det alltid finnes noen posisjoner subjekter kan innta, og til disse posisjonene knyttes det forventninger om hva man kan si og ikke si, og hvordan man kan oppføre seg. De ser subjektet i lys av sin oppfatning av diskurser og mener at én diskurs aldri kan etablere seg så totalt at den blir den eneste diskursen

som strukturerer det sosiale. Tvert imot finnes det flere og motstridende diskurser som deltar i kampen om betydningsdannelse. Likeledes er subjektet fragmentert, og det posisjoneres i mange forskjellige posisjoner av forskjellige diskurser (gjengitt etter Jørgensen & Phillips 2006). Det er det siste jeg vil fokusere på her.

Laclau og Mouffe (2001: 105) mener nemlig at diskursiv praksis nødvendigvis plasserer *elementer* i bestemte forhold til hverandre. Når de er låst fast og posisjonert med en identitet, blir de *momenter*. Jørgensen og Phillips (2006: 36-38) bruker den medisinske diskurs som eksempel og peker på hvordan begreper som kropp, sykdom og behandling gis betydning i relasjon til hverandre. Kroppen er i medisinsk diskurs et *nodalpunkt*, det vil si et privilegert tegn som de andre tegnene får sin betydning i forhold til. Sykdom og behandling gis således mening ved å bli relatert til kroppen. Men kroppen er også en *flytende betegn*, det vil si et tegn som forskjellige diskurser kjemper om å gi innhold. For eksempel vil en healer tillegge tegnet kroppen annen betydning enn en lege.

Fortsetter vi å bruke Laclau og Mouffes begreper og betrakter "journalist" som en slik flytende betegn, ser vi at forskjellige diskurser – som uavhengighetsdiskursen og diskursen som kan knyttes til kommunitarismen, - gir begrepet ulikt innhold. Dette skjer ved at de knytter betegnere sammen i ekvivalenskjeder som etablerer identiteten relasjonelt. Den diskursive konstruksjonen av "journalist" bestemmer hva "journalist" er lik med og forskjellig fra. For eksempel kan vi regne med at uavhengighetsdiskursen setter "journalist" sammen med "uavhengig", "kritisk" og "nøytral" og stiller det overfor "PR-arbeider", som tillegges helt andre verdier. Diskursen gir dermed handlingsanvisninger til folk som identifiserer seg som "journalist", og slik skapes en identitet. I denne analysen anser jeg "journalist" for å være et nodalpunkt i diskursordenen "journalistikk" (eller "media"), og målet er å peke på hvilke betegnere "journalist" knyttes sammen med i tekstene.

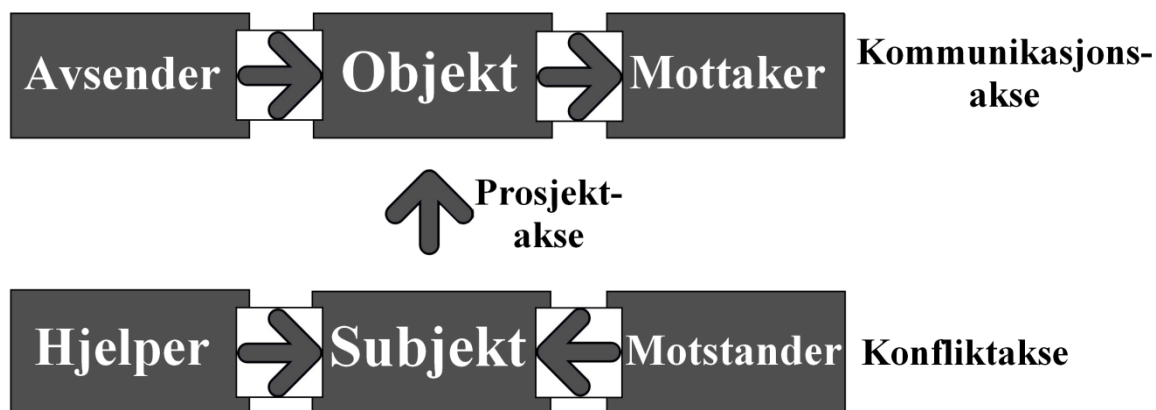
3.3.3 GREIMAS: AKTANTMODELLEN

Fairclough oppmuntrer til å tilpasse analysen til tekstene som skal analyseres. Jeg har valgt et noe uvanlig grep, idet jeg også inkluderer Greimas' aktantmodell i min analyse. Det er vanligere å bruke aktantmodellen i en narrativ analyse, men det er etter min mening også fruktbart å innlemme den i min kritiske diskursanalyse, idet den tydeliggjør hvilke roller de ulike aktørene gis i fremstillingene som kommer til uttrykk i tekstene. Modellen er i utgangspunktet ment for analyse av eventyr, men kan i prinsippet brukes på alle fortellinger (Aarseth 1976: 184). Slik jeg ser det, kan debatten om TV-aksjonen sees på som en tautrekking om hva slags fortelling det

egentlig dreier seg om. De åpenbare argumentene som brukes, er derfor ikke det eneste viktige. Drakampen om fortellingen og hvilke roller de ulike aktørene har i fortellingen, sier vel så mye om hvilke verdier og prinsipper de ulike skribentene og intervjuobjektene anser som styrende. Grunnen til at jeg bruker aktantmodellen, er således at jeg mener den kan illustrere hvordan fremstillingen av TV-aksjonen endres gjennom sjangerkjeden ved at fortellingens aktører plasseres på forskjellige steder i modellen av de ulike tekstene. Slik tillegges aktørene ulike verdier og intensjoner, noe som videre vil illustrere utfordringene som er knyttet til konseptet.

I boken *Semantique Structurale* (1966 [Strukturel Semantik 1974]) beskriver Greimas sin aktantmodell. Greimas' mål var å utvikle en forenklet figur for fortellerstrukturen i tekster. Modellen bygget blant annet på arbeidet til Vladimir Propp, som gjennom analyser av russiske folkeeventyr hadde kommet frem til at alle de ulike fortellingene kunne beskrives ved hjelp av et begrenset antall aktantledd. Greimas tok modellen videre ved å begrense antallet aktanter og ved å inkludere forholdet imellom dem, slik at han endte opp med seks aktanter organisert langs tre ulike akser: prosjekt-, kommunikasjons- og konfliktaksen.

Figur 1: Greimas aktantmodell

Tekstens elementer plasseres i modellen ut fra hvilke funksjoner de fyller i fortellingen. Aktantene må dermed ikke forveksles med *aktører*, som utgjøres av personer eller figurer i fortellingen. Aktanten kan enklest beskrives som en *funksjon* som utøves av aktøren. Aktøren knyttes til den enkelte fortellingen og operer på overflaten, mens aktantene tilhører dybdestrukturen (Greimas 1974: 36).

Vi kan følge Jostein Gripsrud (1999: 202) og bruke norske folkeeventyr som eksempel. I eventyrene om Espen Askeladd dreier fortellingen seg om Espen, som vil ha tak i prinsessen og halve kongeriket. Dette utgjør fortellingens *prosjekt*, i hvilket Espen er subjekt og prinsessen er

objektet, altså det subjektet ønsker å komme i besittelse av. Det er kongen som skal gifte bort sin datter og gi bort halve kongeriket, og han fungerer dermed som *avsender*. Mottakeren er Espen Askeladd, som lykkes i sitt prosjekt. Det skjer ikke uten motstand fra skumle troll og nedlatende storebrødre, men går til slutt takket være gode hjelpere og kanskje også Espens gode egenskaper som optimisme, pågangsmot og snartenkhet. Slik sett trenger ikke aktantene nødvendigvis være menneskelige og ikke engang av fysisk karakter, men kan like gjerne utgjøres av verdier, følelser og andre abstrakte størrelser.

3.4 KVALITATIVE INTERVJUER

Fordi jeg ønsker å belyse *hva journalistene selv mener* om de utfordringer og dilemmaer jeg har beskrevet, er det åpenbart hensiktsmessig å snakke med journalistene selv. Som Steinar Kvale (1997: 17) formulerer det: "*Hvis du vil vite hvordan folk betrakter verden og livet sitt, hvorfor ikke tale med dem?*" Jeg vil sette meg inn i hvordan journalistene selv oppfatter og beskriver sin virkelighet, og det er naturlig å velge forskningsintervjuet som verktøy. Ifølge Yngve Benestad Hågvar (2007: 37-38) er det et pluss å inkludere intervjuer i en diskursanalyse, blant annet fordi det kan gi innsikt i hvilke normer som gjelder i miljøet teksten er produsert innenfor. Formålet med intervjuene er å få journalistene til å fortelle *både* om sin egen praksis og erfaring knyttet til TV-aksjonen *og* sine tanker og meninger om konseptet. Journalistenes svar på mine intervju spørsmål vil bli gjenstand for tolkning. Jeg vil tolke både deres beskrivelser og deres egne tolkninger med vekt på hvilke verdier og prinsipper som vektlegges, som underslås og som forkastes. Jeg er interessert i å avdekke hvilke diskurser som kommer til uttrykk i journalistenes svar på mine spørsmål, på hvilken måte de strukturerer fortellingen om TV-aksjonen, og hvordan de inntar forskjellige subjektposisjoner og konstruerer sin identitet som journalist. Dermed vil intervjuene analyseres tilnærmet likt som de andre datasettene i studien. Slik vil det være lettere å kombinere de ulike settene i forsøket på å besvare problemstillingen.

Man kunne sett for seg et kvantitativt opplegg med en survey-undersøkelse blant et større antall journalister for å oppnå statistisk generaliserbarhet. Imidlertid er det vanskelig å fange opp nyanser, detaljer og resonnementer på denne måten, og jeg mener derfor at en slik undersøkelse ikke i like stor grad ville kunnet bidra til å besvare problemstillingen jeg har formulert.

3.4.1 UTVALG OG GJENNOMFØRING

Jeg har valgt å snakke med tre NRK-journalister i tillegg til kringkastingssjefen, leder for Norsk Journalistlag og generalsekretær i Norsk Presseforbund. Det er vanskelig å finne en balanse

mellom mange nok intervjuer til å kunne si noe fornuftig om forskningstemaet og få nok intervjuer til at materialet blir håndterbart. Som jeg vil komme inn på, er ikke statistisk generaliserbare resultater noe mål for meg, og jeg trenger derfor ikke mange intervjuer, men jeg har stilt krav til intervjudelen om at intervjuobjektene er *informasjonsrike*, og at de har perspektiver å bidra med. Jeg ønsket også en viss spredning, for i tillegg til å søke informasjonsrikdom, er det hensiktsmessig å prøve å bøte på mangelen på representativitet ved å ha så forskjellige intervjuobjekter som mulig (Schrøder 2003: 159). Av journalistene har jeg derfor valgt to kvinner og en mann med ulik alder og ulik erfaring med TV-aksjonen: To programledere og en utegående reporter, nemlig Einar Lunde, Haddy N'jie og Ingunn Vassvik. Valget av kringkastingssjef Hans-Tore Bjerkaas er så naturlig at det ikke trenger noen nærmere begrunnelse. De to siste, Per Edgar Kokkvold og Elin Floberghagen, har jeg inkludert fordi jeg ønsket noen "ekspertstemmer" som står utenfor, har bred kompetanse og interesse for spørsmålene som skal belyses, og i tillegg bred innsikt i den journalistiske institusjonen generelt. Intervjuene ble gjennomført på intervjuobjektens arbeidsplass i løpet av oktober og november 2009. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd og transkribert kort tid etter.

3.5 METODISKE UTFORDRINGER

Mange er kritiske til kvalitative design, som det jeg har beskrevet her. Det hevdes at kvalitative analyser, som kritisk diskursanalyse og dybdeintervjuer, lettere enn andre metoder fører til en verifikasjon av forskerens eksisterende antagelser og oppfatninger. Det vil dessuten være en fare for at forskerens tolkninger ikke vil kunne etterprøves eller reproduseres av andre.

Når det gjelder intervjuer, kan det innvendes at respondenter i en intervjusituasjon ikke alltid vil snakke sant. I mitt tilfelle, hvor det er deres profesjonsetikk og yrkesutførelse som er tema, vil det kunne være en sjanse for at de fremstiller seg som for eksempel mer moralske enn de i virkeligheten er. Det er også noen som mener at transkribering av intervjuer fører til at det ikke er virkeligheten som tolkes, men snarere en størknet og allerede fortolket representasjon av virkeligheten. Videre er utformingen av spørsmålene i et intervju avgjørende for hvilke svar man får, og dette er en annen vanlig innvending mot kvalitative intervjuer som metode. Dersom det er sånn at svarene fra et intervju, som siden blir forskerens grunnlag for analyse, er så farget av intervjuerens formuleringer at de avviker fra det intervjupersonen egentlig mener, er det selvsagt et reliabilitetsproblem. Steinar Kvale (1996: 97) argumenterer likevel for at ledende spørsmål brukes for sjelden, snarere enn for ofte, i kvalitative intervjuer. Ifølge Kvale kan ledende spørsmål brukes til 1) å sjekke intervjusvarenes reliabilitet og 2) å verifisere intervjuerens tolkninger underveis. Det er altså ikke et poeng i seg selv å holde seg unna ledende

spørsmål (hvis det i det hele tatt er mulig), men derimot er det viktig å være klar over spørsmålenes virkning, samt å gjøre forskningsspørsmålene tydelige. Slik gir man leseren mulighet til å vurdere om intervjusspørsmålene er relevante med hensyn til studiens problemstilling og forskningsspørsmål, og således om funnene er valide (Kvale 1996: 98).

Jeg vil ikke avvise de nevnte innvendingene, da jeg oppfatter disse mulighetene som høyst reelle i et kvalitativt design som dette. Likevel mener jeg at informasjonen jeg har fått tak i gjennom en så åpen innstilling som mulig i hele analyseprosessen, er verdifullt materiale som kan si mye om problemstillingene jeg er opptatt av. Med et diskursteoretisk utgangspunkt er det også slik at jeg er mer opptatt av språklige representasjoner enn av eventuelle fakta. Jeg har forsøkt å gjøre grundig rede for analyseverktøyene jeg benytter i analysen, og intervjuguiden finnes også som vedlegg til oppgaven. Begge deler kan dermed vurderes kritisk av leseren. Transkriberte intervjuer og de faktiske lydopptakene er også tilgjengelige dersom noen skulle ønske å høre eller lese intervjuene i sin helhet.

Jeg pretenderer ikke å presentere noen sannhet eller de eneste gyldige svarene på forskningsspørsmålene mine, men er ydmyk nok til å presentere resultatene som *noen* svar, fortolket *av meg*, i et bestemt teoretisk perspektiv. Det betyr ikke at jeg dermed anser oppgaven som uvesentlig. Tvert i mot mener jeg at svarene mine er gyldige og relevante til tross for at de ikke er de eneste. Den kanskje hyppigste innvendingen mot kvalitative intervjuer er at forskeren ut fra et mindre antall intervjuer ikke vil kunne si noe om hele gruppa som respondentene er valgt ut fra, altså at resultatene ikke er generaliserbare. Mitt materiale er resultatet av intervjuer med seks utvalgte journalister og pressefolk, mens populasjonen består av flere tusen personer. Fordi utvalget er lite og ikke-tilfeldig, kan jeg ikke regne ut sannsynligheten for at hele populasjonen ville svart det samme som utvalget. Likevel vil jeg hevde at det er mulig i et design som mitt å oppnå generaliserbarhet i en viss forstand, idet oppgaven bygger på en forståelse om eksistensen av en journalistisk institusjon. Gjennom intervjuer med en gruppe journalister og analyse av en TV-sending og en avisdebatt vil jeg få en forståelse av ulike tanke- og handlingsmønstre som jeg kan gå ut i fra at vil gjelde for andre innenfor institusjonen også, nettopp fordi de arbeider innenfor de samme institusjonelle betingelser. Selvfølgelig er ikke alle norske journalister enige om alt, men rådende ideer, oppfatninger og diskurser og variasjoner innenfor disse vil kunne fanges opp ved hjelp av det designet jeg har valgt.

4 TV-AKSJONEN SOM TEKST I KONTEKST

Som jeg har vært inne på, er det TV-aksjonen som både samfunnsfenomen og journalistisk fenomen jeg er interessert i å belyse i denne oppgaven. Jeg har derfor altså valgt en måte å analysere på som tar høyde for at teksten er noe mer enn seg selv. Mange diskursanalytikere fokuserer på tekstens nære kontekst, som den umiddelbare situasjonen og den institusjonelle konteksten teksten er skapt innenfor. Her vil jeg imidlertid også plassere teksten innenfor en bredere sosiokulturell kontekst.

Det er alltid vanskelig å trekke grensen for hva som kan regnes for kontekst i en diskursanalyse. Tønnesson (2002: 223 i Hågvar 2007: 30) definerer kontekst som *"den situasjon, det samfunn og de verdener som omgir, har omgitt eller kan tenkes å komme til å omgi teksten"*. Legger man denne definisjonen til grunn og samtidig har som ambisjon å belyse alle mulige kontekster, ville en analyse fort bli for omfattende. Det er derfor mer fruktbart å velge ut de kontekster som synes relevante. En slik utvelgelse vil naturlig nok være uttrykk for forskerens subjektive oppfatning, men på samme måte vil det kunne gi analysen den retning som er mest hensiktsmessig med tanke på å få besvart de oppsatte problemstillingene.

4.1 TV-AKSJONENS SOSIOKULTURELLE KONTEKST

I denne studien er det to deler av TV-aksjonens sosiokulturelle kontekst jeg mener utpeker seg som mest relevante. Den første er NRK og kanalens rolle som allmennkringkaster. Rollen innebærer et sett med plikter og også en unik posisjon, som begge deler har implikasjoner for TV-aksjonen. Den andre er Norges rolle som (selverklært?) humanitær stormakt og medias betydning for denne rolleoppfatningen. Det er vanskelig å se for seg TV-aksjonens eksistens uavhengig av den diskursen som også er opphavet til begrepet "humanitær stormakt" – det vil si *utviklingsdiskursen* eller *bistandsdiskursen*. I det følgende vil jeg presentere trekk ved disse kontekstene som har betydning for TV-aksjonen.

4.1.1 NRK SOM ALLMENNKRINGKASTER

TV-aksjonen låner sin ethos av NRK, og dette blir forsterket av at NRK setter profilerte og anerkjente journalister på jobben. TV-aksjonens suksess kan derfor knyttes til NRKs suksess, og det er naturlig å belyse NRKs posisjon som allmennkringkaster.

NRK ble etablert som statlig selskap i 1933 og var lenge de eneste som drev med kringkasting i Norge. I 1980 ble imidlertid kringkastingsmonopolet oppløst og andre aktører kom til. NRK fikk selskap av den kommersielle allmennkringkasteren TV2 i 1992, og i tillegg møtte selskapet konkurranse fra private aktører *uten* programforpliktelser: TV3 og TVNorge. På radiosiden finnes diverse private aktører, i tillegg til to kanaler med allmennkringkasterforpliktelser: Radio Norge og P4. Når jeg likevel knytter allmennkringkasteroppdraget først og fremst til NRK, er det ikke bare fordi oppgaven min handler om en NRK-sending, men også fordi NRK er den aktøren som i størst grad representerer en allmennkringkastings*ideologi* (Halse og Østbye 2003: 265). De andre allmennkringkasterne oppfyller (eller har i alle fall krav om å oppfylle) noen vilkår som hører til denne ideologien, men fordi de har private eiere og er ute etter å tjene penger, omtales de ofte som "hybridkanaler", det vil si en krysning mellom de to kringkastingssystemene (allmennkringkasting og kommersiell kringkasting) (ibid.). NRK er lisensfinansiert og har ikke de samme kravene til inntjening som de kommersielle aktørene. Riktignok har seer- og lyttertall blitt viktigere også for NRK, blant annet for å rettferdiggjøre at NRK får hele potten av lisenspengene (Halse og Østbye 2003: 267), men NRK eksisterer i hovedsak for å tjene mediepolitiske mål (Moe 2008: 370).

Begrepet "allmennkringkasting" ble først tatt i bruk av NRK på 80-tallet, da selskapet møtte konkurranse fra kommersielle kringkastere, men ble utvidet til å omfatte også de kommersielle aktørene (med konsesjon) da disse også fikk krav om å drive allmennkringkasting (Syvertsen 2004: 179). I 1996 ble NRKs allmennkringkastingsoppdrag lovfestet (Kringkastingsloven § 6–1).

Fordi begrepet allmennkringkasting er den norske oversettelsen av det britiske *public service broadcasting*, og fordi NRK på mange måter ble dannet etter den britiske modellen, er det interessant å begynne med å se hva som ble lagt i begrepet da det kom i bruk i Storbritannia. Det var BBCs første programdirektør, John Reith, som lanserte begrepet (Halse og Østbye 2003: 21). Reith så på BBC som nasjonsbygger og folkeopplyser og mente allmennkringkasteren var en forutsetning for demokratiutvikling. På den ene siden skulle BBC skape et nasjonalt fellesskap og en felles identitet, og på den andre siden skulle lytterne gjøres i stand til å ta informerte og selvstendige valg. Dette skulle BBC få til gjennom å informere, opplyse og underholde (Lilleborge 2009: 10). Disse tre oppgavene fungerer fortsatt som grunnpilarer for BBCs virksomhet, men i 2006 ble public service-oppgaget definert i seks nye oppgaver, hvorav én av dem er "*å fremme medborgerskapet og det sivile samfunn*" (BBCs kongelige charter, seksjon 4 i Lilleborge 2009: 11).

Tilsvarende målsettinger finner vi i NRKs vedtekter og i NRK-plakaten, hvor NRKs

allmennkringkastingsoppdrag er nærmere definert. Her heter det at NRKs virksomhet skal *"bidra til å styrke norsk språk, identitet og kultur" og "reflektere det geografiske mangfoldet i Norge og ha et godt lokalt tilbud og lokal tilstedeværelse"* (www.regjeringen.no).

Det er likevel vanskelig å finne en eksakt definisjon av allmennkringkasting, kanskje fordi begrepet fylles med ulikt innhold i ulike tider og settinger. Allmennkringkastingsrådet (2001:6, gjengitt i Halse og Østbye 2003: 265) har lansert sin definisjon med fem konkrete kriterier:

1. Sendingene skal kunne mottas av hele befolkningen.
2. Sendingene skal inneholde en variert programmeny med program for så vel brede som smale lytter-/seergrupper, herunder barn og unge, den samiske befolkningsgruppe, etniske og andre minoriteter.
3. Det skal være daglige nyhetssendinger og solid, løpende orientering om viktige samfunns- og kulturspørsmål, nasjonalt og internasjonalt.
4. Allmennkringkastingsprogrammene skal bidra til å styrke norsk språk, identitet og kultur.
5. Allmennkringkastingskanalene skal ha redaksjonell uavhengighet.

Imidlertid brukes begrepet også om de klart identifiserbare ytre kjennetegn da allmennkringkastingen startet opp, som statlig eierskap, monopol og lisensfinansiering (Halse og Østbye 2003: 263). Ifølge Trine Syvertsen (1999: 9, gjengitt i Storsul 2008: 40) er begrepet langt på vei tømt for innhold nettopp fordi det brukes om så mange ulike fenomener. Jeg mener det fortsatt gir mening å bruke begrepet, men det krever en spesifisering.

Tanja Storsul (2008: 40) skiller mellom to perspektiver som gjør seg gjeldende i debatter om allmennkringkasting. Det første fokuserer på allmennkringkastingens innhold og samfunnsrolle og inkluderer normative idealer for allmennkringkasterens virksomhet. Det andre tar utgangspunkt i allmennkringkasting som regulatorisk og politisk grep, med andre ord: allmennkringkasterens spesifikke rettigheter og plikter, som for eksempel dreier seg om tilgjengelighet, finansiering og krav til programtilbudet. Fordi jeg ønsker å se på TV-aksjonen i lys av pressens samfunnsoppdrag generelt og allmennkringkasteroppdraget spesielt, er det mest nyttig å i første rekke benytte førstnevnte perspektiv og fokusere på de normative idealene.

Mange av punktene i NRK-plakaten har sine ekvivalenter i VVP, og det er derfor naturlig å regne de delene i NRK-plakaten som vi *ikke* finner igjen i VVP, som eksplisitte for

allmennkringkasteroppdraget. Ser man et øyeblikk også bort fra punktene som tar for seg tilgjengelighet, finansiering og krav til programtilbudet (det vil si det som har med plikter og rettigheter å gjøre), står vi igjen med målet om å styrke norsk språk, identitet og kultur som normativt ideal. Slik sett er det nærliggende å vurdere *nasjonsbygging* som en viktig del av allmennkringkasteroppdraget. Espen Ytreberg (2004) peker på NRKs betydning for defineringen av nasjonen, som foregikk både gjennom nasjonsfeirende ritualer som 17. mai og nyttårstalene (og her kan vi kanskje legge til TV-aksjonen?), og gjennom formidling av antatt felles verdier som det egalitære, det regionale og folkeopplysningsprosjektet. Det er ikke tilfeldig at nettopp disse verdiene har vært sentrale, for i likhet med i resten av Skandinavia har de sosialdemokratiske partiene og deres idealer om likhet og inkludering stått sterkt i Norge gjennom nasjonsbyggingsprosjektene på 1900-tallet. Fellesskapsverdiene har derfor i stor grad påvirket allmennkringkasterens virksomhet (Larsen 2008: 326).

Også Scannel (2005: 139 i Gentikow 2007: 63) er opptatt av kringkastingens fellesskapsdimensjon, som handler om konstruksjonen av et publikum som er interessert i et felles gode. Dette, mener Scannel, gjør at kringkasteren spiller en viktig rolle for demokratiet, og det er nærliggende å trekke parallellen til kommunitaristiske tanker om medienes muligheter. Nasjonsbyggerideen kan også kobles til tanken om *forestilte fellesskap*, som Benedict Anderson (1996) beskriver. Ifølge Anderson er nasjonen en sosial konstruksjon som sørger for forbrødring og fellesskap innenfor landegrensene – selv om de kulturelle forskjellene og geografiske avstandene mellom innbyggerne snarere skulle tilsi fremmedgjøring.

I likhet med BBC henvender NRK seg til *hele nasjonen*. Avisene har ikke muligheten i like stor grad fordi de har et smalere publikum, geografisk og kulturelt. Det gjør at allmennkringkasteren har en diskursiv makt som forvalter av nasjonal kultur (Scannel 1992 i Matheson 2005: 2). Det er også et faktum at NRK stadig vekk er det førende kringkastingsselskapet i landet. Fire av fem nordmenn benytter seg av NRKs tilbud hver dag (Moe 2009). Dessuten nyter NRK stor tillit – hele 67 prosent av befolkningen har større tillit til NRK1 enn til de andre TV-kanalene. Til sammenlikning svarer bare 20 prosent at de har størst tillit til TV2 (Syvertsen 2008: 217).

Denne delen av TV-aksjonens kontekst har i hvert fall to viktige implikasjoner: For det første kan allmennkringkasterrollen brukes til å rettferdiggjøre andre verdier som retningsgivende for NRKs programvirksomhet enn de normer og verdier som vanligvis knyttes til pressens samfunnsoppdrag. For det andre antyder beskrivelsen av rollen hvilken diskursiv makt NRK er i besittelse av, noe som understreker NRKs store ansvar som samfunnsaktør.

4.1.2 NORGE SOM HUMANITÆR STORMAKT

Medias rolle i bistandssystemet er av betydning for TV-aksjonen, og jeg vil her derfor gjengi noe av kritikken mot bistandsjournalistikken. Først litt om fremveksten av bistand, fordi diskursen som dominerer i bistandsinstitusjonen nødvendigvis påvirker journalistikk om temaet.

Moderne bistand vokste frem og ble institusjonalisert etter andre verdenskrig, og utviklingen av den internasjonale bistandsinstitusjonen skjøt særlig fart økonomisk og organisatorisk på 60-tallet (Hveem 1996: 295). Det norske systemet har vokst frem som en subinstitusjon innenfor dette. Siden oppstarten i 1952 har omfanget av bistanden økt dramatisk, og også oppslutningen om den har økt. I 2006 svarte hele 90 prosent av de spurte at de var positive til at Norge gir bistand til utviklingsland (SSB 2006). I takt med vekst i bistandsbudsjettet og økt oppslutning om bistandspolitikken liker politikere og andre å fremstille Norge som en humanitær stormakt. Det vises da til både bistands- og fredspolitikken. Dette politiske feltet skiller seg av ulike årsaker fra tilsvarende systemer i andre land. For eksempel har Norge stort sett begrunnet sin bistand med moralske og humanitære forpliktelser (Degnbol-Martinussen og Engberg-Pedersen 2003: 9), og Norge hadde fattigdomsreduksjon som mål lenge før Verdensbanken adopterte begrepet. Motpolen USA har derimot aldri lagt skjul på at egeninteresse veier tungt og begrunner gjerne sin bistand med for eksempel økt nasjonal sikkerhet.

Knut Nustad (2003: 56) hevder den norske bistanden oppstod i spenningen mellom Norges selvbilde som et lite, undertrykt land på den ene siden og koblingen til vestmaktene på den andre siden. For å skape et system som kritikerne av Norges plass i det internasjonale systemet kunne godta, ble sikkerhetsaspektet tonet ned og det humanitære aspektet fremhevet. Hjelpen skulle forankres i så nøytrale institusjoner som mulig. Kanskje er dette opprinnelsen til det Terje Tvedt (2008) beskriver som en representasjon av de frivillige organisasjonene som apolitiske og gode – et bilde som artikuleres gjennom det Tvedt kaller *godhetsdiskursen* (ibid.). Tvedt og andre kritikere hevder at bistandsinstitusjonen opprettholder en diskurs som kategoriserer landene i Sør som passive mottakere og de rike landene som aktive og gode givere. Slik skapes et bilde av at "de" mangler noe (penger, kunnskap, kompetanse, vilje) som "vi" har (Nustad 2003). Denne diskursen preger også medietekster, er det mange som hevder. For eksempel har Helge Rønning (1999) pekt på det han kaller en allianse mellom journalistikken og bistandsorganisasjonene, som utgjør en trussel mot journalistikkens uavhengighet ved at mediene tjener som propagandaapparat for organisasjonene. Rønning mener denne ukritiske formen for journalistikk fører til at bakgrunnen for krisene og konfliktene fortrenkes til fordel for den tolkningen hjelpeorganisasjonene kommer med. Dette bekreftes av Alex de Waal (1997:84),

som mener journalistikk i utgangspunktet identifiseres som forskjellen mellom hva en institusjon sier, og hva som faktisk er sant, men at bistandsorganisasjoner er immune fra denne regelen.

En gjensidig avhengighet i dette forholdet påpekes av flere. Journalistene trenger tilgang til det aktuelle området og får det gjennom organisasjonene, mens organisasjonene er avhengige av media for å få (inntektsgenererende) oppmerksomhet (de Waal 1997: 82-84). Dette resulterer i første omgang i det de Wall kaller "disaster tourism", som går ut på at hjelpearbeiderne tar med seg journalistene til de verste stedene og viser frem sult, avhengighet og viktigheten av at de (hjelpearbeiderne) er tilstede, og i andre omgang ukritisk journalistikk. Dette fenomenet fører ifølge Jonathan Benthall (1993 i de Waal 1997: 82-83) til at journalisters dekning av kriser følger en bestemt oppskrift, som han kaller en "fairy story". Historien består av et hjelpesløst offer, en fiende (som gjerne er været) og en helper (gjerne en hvitkledd sykepleier) og gir seeren en forestilling om at det finnes en enkel løsning, og at han eller hun er del av den. "Hjelperen", en utenlandsk organisasjon, blir ikke underlagt noen form for analyse.

Bistandsjournalistikken beskyldes altså for på den ene siden å tegne et forenklet og misvisende bilde av verden og på den andre siden å være fanget i bistandsdiskursens virkelighetsforståelse. Innbakt i disse beskrivelsene ligger en klar forventning om hva som *burde* være pressens rolle. Forskerne mener åpenbart at journalister skal gi sine lyttere/seere/lesere et nyansert bilde av verden gjennom å være kritiske til kilder og uavhengige av organisasjonene som arbeider i områdene som skal dekkes.

Kritikken som rettes mot bistandsjournalistikken, rammer også TV-aksjonen. Professor Terje Tvedt, som vi senere skal stifte nærmere bekjentskap med, er den som i første rekke målbærer en konkret kritikk av TV-aksjonen. Tvedt (2008: 226) hevder at journalistene som har arbeidet med TV-aksjonen, tilsynelatende uten motstand har gått bort fra idealet om uavhengighet til fordel for å være garantister for den utvalgte organisasjonens arbeid. Dette har to alvorlige konsekvenser, hevder Tvedt. For det første reproducerer programmet mektige, men samtidig fordommende stereotyper av verden, der "vi" er hjelpere og "de" mottakere. For det andre går NRK inn i rollen som bistandsaktør og umuliggjør på den måten å senere drive uavhengig, kritisk bistandsjournalistikk. TV-aksjonen er ifølge Tvedt (2008) det tydeligste uttrykket for det han kaller "det norske godhetsregimet". Begrepet viser til oppfatningen om at Norge er "verdensmester i bistand", og at det er ren altruisme som styrer Norges bistandspolitikk. Tvedt hevder videre at pressen har akseptert å være konsensususkaper innenfor den dominerende bistandsdiskursen, og at den har sviktet når det gjelder å trekke myndigheter og andre

bistandsaktører til ansvar for sin politikk (Tvedt 2008: 216).

Som vi skal se, er Tvedts kritikk også formulert i kronikken "Journalistikkens sammenbrudd", som danner utgangspunktet for debatten som skal analyseres i denne oppgaven. I analysen vil jeg komme tilbake til hvorvidt bistandsdiskursen gjør seg gjeldende i TV-aksjonen, og hvordan kritikken møtes av NRK-ansatte og andre.

4.2 TV-AKSJONENS DISKURSIVE KONTEKST

Med diskursiv praksis viser Fairclough til vilkårene for produksjon og mottakernes møte med teksten. I det følgende vil jeg først kort skissere produksjonsvilkårene for TV-aksjonen. Med beskrivelsen av NRK som allmennkringkaster har allerede noen elementer blitt belyst. Her vil jeg derfor konsentrere meg om hvordan forholdet mellom NRK og de utvalgte organisasjonene er organisert. I tillegg vil jeg kort beskrive den journalistiske institusjonen, som TV-aksjonen kan beskrives som en subinstitusjon innenfor.

Når det gjelder mottakernes møte med teksten, er dette selvfølgelig individuelt, og jeg har ikke gjort noen resepsjonsanalyse som kan gi informasjon om hvordan seerne opplever TV-aksjonen. Imidlertid vil jeg beskrive sjangeren TV-aksjonen kan sies å tilhøre. På den måten kan jeg også si noe om hvordan seerne *forventes* å forholde seg til sendingen.

4.2.1 TV-AKSJONEN SOM JOURNALISTISK SUBINSTITUSJON

Journalistikken har blitt beskrevet som både felt, system og institusjon (Bjerke 2009: 22-23). Beskrivelsene er beslektede, blant annet ved at de alle betrakter journalistikken som en *selvstendig* del av samfunnet. Institusjonalismen er imidlertid den som i størst grad ser på de ulike delene av samfunnet som integrerte deler av helheten (fremfor som autonome deler) (ibid.: 23). Blant annet fordi mitt analyseobjekt befinner seg i skjæringspunktet mellom ulike deler av samfunnet: mellom journalistikken og bistanden, er det mest hensiktsmessig å snakke om *institusjoner*. En *institusjon* kan defineres på mange måter, men de fleste definisjonene legger til grunn at det er snakk om en form for rutinisert og formalisert sosial interaksjon (ibid.: 24). Noen mener formelle kjennetegn som egne bygninger og nedskrevne regelverk hører med, mens andre legger vekt på mer uformelle kjennetegn, som normer og rutiner.

Brian McNair (1998: 3) beskriver hvordan journalistiske tekster er påvirket av en rekke ulike faktorer: kulturelle, teknologiske, politiske og økonomiske. I tillegg trekker han frem *indre*

faktorer, og her er den institusjonaliserte journalistiske praksis sentral. Alt som produseres innenfor journalistikken, er preget av denne praksisen, som omfatter rutiner, konvensjoner og etiske normer i tillegg til begrensninger knyttet til organiseringen av journalistikken (ibid.: 62). *Den journalistiske logikken* jeg tidligere har omtalt, hvor redaksjonelle valg begrunnes med at det er gjort *journalistiske vurderinger*, kan tilskrives en institusjonell påvirkning.

Om det kan rettferdiggjøres å kalle TV-aksjonen en subinstitusjon innenfor den journalistiske institusjonen, avhenger av hvilken definisjon man legger til grunn. Den hører utvilsomt til den journalistiske institusjonen ved at den formelt ligger under NRK, produseres av journalister og følger (i alle fall i teorien) journalistenes etiske regelverk. Journalistene som lager TV-aksjonen, er påvirket av den institusjonelle praksis de er sosialisert innenfor. Men jeg mener det gir mening å betrakte TV-aksjonen som en egen journalistisk subinstitusjon fordi praksisen likevel skiller seg fra den vanlige journalistiske praksis. Målet med TV-aksjonen – en pengeinnsamling – er et uvanlig mål i journalistisk sammenheng og legger føringer på innholdet. Det finnes dessuten egne nedskrevne regelverk for TV-aksjonen. Fordi tema for sendingene er fastlagt, gjøres andre journalistiske vurderinger, og på grunn av samarbeidet med en organisasjon er det andre hensyn å ta. Det er grunn til å tro at nærheten til bistandsinstitusjonen påvirker praksisen i TV-aksjonen – kanskje nok til at vi kan snakke om en egen subinstitusjon.

Institusjonsbegrepet ligger nært Faircloughs diskursorden, men de er ikke like. Fairclough (1995: 55) beskriver en diskursorden som det diskursive elementet ved en institusjon:

The order of discourse of a social institution or social domain is constituted by all the discursive types which are used there.

Slik sett kan han se ut til å støtte en institusjonsdefinisjon som inkluderer det materielle i tillegg til de uformelle kjennetegnene. Bruker vi skolen som eksempel, vil diskursene som eksisterer i klasserommet og i skolegården, høre til diskursordenen, mens klasserommet og skolegården i seg selv, sammen med diskursene, hører til institusjonen.

4.2.2 PRODUKSJONSVILKÅR

Det er NRK som eier konseptet "TV-aksjonen", og som gjennom sitt innsamlingsråd velger ut organisasjonen(e) som blir tildelt aksjonen (www.nrk.no). Rådet er oppnevnt av styret i NRK og består av fem medlemmer – såkalte lekmenn fra ulike deler av samfunnet. Disse velger ut en kandidat blant alle de innsendte søknadene og gir sin innstilling til kringkastingssjefen (www.nrk.no). I teorien er det altså kringkastingssjefen som bestemmer, men i praksis har det aldri skjedd at rådets anbefaling ikke har blitt fulgt (Olsen 2007: 56, Bjerkaas i intervju med u.t.).

Fordi TV-aksjonen er en unik mulighet til inntjening og oppmerksomhet, er det naturlig nok hvert år mange organisasjoner som søker om å få den. Det blir ikke offentliggjort noen begrunnelse for hvorfor den "seirende" organisasjonen blir valgt fremfor de andre søkerne. I 2009 ble Care valgt ut på bekostning av blant andre Flyktningehjelpen, Kreftforeningen, Regnskogfondet og Norges Røde Kors. I tilsagnsbrevet til Care begrunnes valget enkelt og greit med at Innsamlingsrådet har gjort "*en grundig vurdering*" (NRK TV-aksjonen).

I dokumentet "Retningslinjer for innsamlingsrådet" (www.nrk.no) er innsamlingsrådets mandat, rammene for NRKs engasjement, kriterier for tildeling av aksjonen og retningslinjer for fordeling av utgifter nedfelt. Utover dette lages det for hver aksjon en kontrakt mellom NRK og den aktuelle organisasjonen. Her fastslås det at det er NRK som er redaksjonelt ansvarlig for sendingene, at det er kanalen som velger ut programlederne, og at NRK forplikter seg til å spre informasjon om at aksjonen finner sted (Olsen 2007: 56).

Det var journalist og utenriksreporter Arne Fjørtoft og programdirektør i NRK Fjernsynet Lauritz Johnson som ledet den første TV-aksjonen. Siden har en rekke NRK-medarbeidere ledet aksjonen, mange av dem kanalens mest profilerte journalister, som Einar Johannessen, Steinar Mediaas, Petter Nome og Einar Lunde. Det har vært vanligst med to programledere, og noen ganger har de også vært én eller tre. Ikke alle programledere har hatt journalistisk bakgrunn, men ut fra oversikten over programledere (se Tvedt 2008: 226-228) ser det ut til at det har vært et mål å alltid ha med én programleder med betydelig journalistisk tyngde. De gangene en av programlederne har vært hentet utenfra eller fra Underholdningsavdelingen, har den andre programlederen vært en kjent journalist. For å nevne noen eksempler ledet Åse Kleveland aksjonen sammen med Per Øyvind Heradstveit; Minken Fosheim ledet den med Haakon Børde; Trond Viggo Torgersen ledet den med Petter Nome og Herborg Bryn. De tre siste årene (2007, 2008, 2009) har aksjonen blitt ledet av tidligere nyhetsanker i Dagsrevyen Dan Børge Akerø. Det er imidlertid lenge siden Akerø arbeidet som nyhetsjournalist, og han er nå mest kjent for å lede underholdningsprogrammer. Imidlertid har hans makker alle tre årene vært journalister: Ingerid Stenvold, Helene Sandvig og Haddy N'jie.

Valgene av programleder indikerer at NRK er opptatt av å signalisere at TV-aksjonen er et journalistisk produkt. Dette underbygges av at de utegående reporterne, som rapporterer fra rundt omkring i landet, er journalister, fortrinnsvis hentet fra NRKs distriktskontor.

Når det gjelder form og innhold i sendingen, har det forandret seg lite siden starten i 1974 (Skeie

1996). Imidlertid er sendingen blitt noe lengre, og det er i dag en mindre del av den som foregår i studio. Det er dessuten gjort noen organisatoriske endringer som jeg tar for meg i neste punkt.

4.2.3 ENDRINGER I TV-AKSJONEN

Etter at Terje Tvedts kritikk førte til debatt vinteren 2008/2009 er det gjort visse endringer i organiseringen av TV-aksjonen. Disse vil bli beskrevet her. Kilde for opplysningene er et avisinnlegg av Hans-Tore Bjerkaas (Dagbladet 13.10. 09) og eget intervju med samme mann.

For det første sier Bjerkaas at Innsamlingsrådets sekretariat skal styrkes. Dette gjøres både for å bedre kvaliteten på utvelgelsen av samarbeidspartner og for å følge opp organisasjonen bedre i ettertid. I intervjuet forteller han at en kontroller i økonomiavdelingen skal følge opp pengebruken i etterkant av aksjonen. Det blir også vurdert å hyre inn eksterne revisorer. Fortsatt skal kringkastingssjefen basere valget av organisasjon på Innsamlingsrådets innstilling.

For det andre skal det legges til rette for mer åpenhet. Alle dokumenter skal være tilgjengelige for presse og publikum. Dette gjøres for at folk skal få *"full anledning til å etterprøve om organisasjonene er denne tilliten verdig"* (Dagbladet 13.10.09).

For det tredje skal all lønn til redaksjonelle medarbeidere og alle utgifter i forbindelse med reisevirksomhet og lignende dekkes av NRK. Kritikerne av TV-aksjonen har pekt på at en andel av de innsamlede midlene blir brukt til å dekke NRKs utgifter i forbindelse med TV-aksjonen. Det er ikke sånn at dette forsvinner helt: *"Fortsatt vil det være sånn at det tekniske apparatet som vi bruker, vil vi få kostnadsdekka fra organisasjonene"* (Bjerkaas i intervju med u.t.). Endringen vil kanskje likevel dempe kritikken som går på at journalistene er "kjøpt og betalt".

4.2.4 SJANGER: DUGNADSJOURNALISTIKK?

For å forstå en medietekst bedre er det nyttig å reflektere over sjangertilhørigheten og for eksempel vurdere hvilken sosial funksjon teksten har (Hågvar 2007: 29). TV-aksjonen skiller seg fra mye annet i norsk medievirkelighet. Riktignok har både TV2, TV3 og TVNorge de senere årene arrangert sine innsamlingsaksjoner, men uten at jeg har foretatt noen nærmere analyse av disse, er inntrykket mitt at de trekker sterkere på en underholdningsdiskurs, og at NRK er alene om å presentere sin sending som et journalistisk produkt.

NRK liker å gi inntrykk av at TV-aksjonen er et særegent norsk fenomen (Olsen 2007: 48). Et raskt søk på Wikipedia (www.wikipedia.org) viser imidlertid at såkalte telethons er vanlige over hele verden. En telethon² defineres her som en TV-sendt pengeinnsamling til inntekt for veldedige, politiske eller andre gode saker. Den irske mediesosiologen Eion Devereux (1997: 48) hevder telethons er å definere som en egen sjanger med flere særegne kjennetegn:

- De gir den aktuelle TV-stasjonen rollen som pengeinnsamler, setter til side vanlige programformater og er ofte av lang varighet.
- De involverer deltakelse av kjendiser og bidrag fra det private næringsliv.
- De engasjerer publikum både som pengeinnsamlere og som bidragsytere på forskjellige måter og legger stor vekt på individer, grupper og samfunn som har gjort en (heroisk) innsats for den gode sak.
- De gir (i alle fall i teorien) mulighet til å gi publikum innsikt i de fattiges verden gjennom filmsekvenser og intervjuer, men de prøver ikke å utfordre status quo, da de gjerne legger til grunn en oppfatning om at veldedighet er svaret på fattigdom og andre sosiale problemer.

Ut fra denne definisjonen er det naturlig å kategorisere TV-aksjonen som tilhørende sjangeren *telethon*. Ifølge Keith Tester (2001: 121) er telethons den definitive sjangeren for overføring av publikums moral til handling. Devereux (1997: 65) peker på den åpenbart negative siden ved dette: Han mener telethons må ta deler av skylden for at ikke vanlige nyhetsreportasjer om mennesker i nød fører til moralsk handling hos seerne. Seerne har nemlig lært at å svare på moralske problemer er sesongbasert, og venter med å gjøre noe til årets store innsamling.

To elementer er uansett viktige når det gjelder å få publikum til å handle (Tester 2001: 121). For det første forteller sendingene seeren at det er *mulig* å gjøre noe – og ikke minst at seeren burde ta del i det. Her skiller sjangeren seg fra nyhetsreportasjen, som kun beskriver verden uten å legge eksplisitte normative føringer for hvordan seerne skal reagere på det de ser. For det andre skaper sendingene bånd mellom tilsynelatende like individer og understreker betydningen av fellesskap og samhold. På den ene siden vektlegges det nasjonale samholdet ved at økonomiske og geografiske forskjeller mellom folk oppheves og erstattes av medlemskap i en felles nasjonal identitet. På den andre siden vies lokalsamfunnet mye oppmerksomhet, og slik bringes det enorme apparatet ned til et personlig nivå (Tester 2001: 119-120).

² Jeg bruker det engelske ordet *telethon* fremfor å bruke den mest nærliggende oversettelsen *TV-aksjon* for å unngå forvirring om hvorvidt jeg viser til NRKs TV-aksjon spesielt eller TV-aksjoner som sådan.

Ifølge Eoin Devereux (1996: 65) er fokuset på det nasjonale samholdet et viktig sjangertrekk: Sendingene handler *mer* om publikum og giverne enn om mottakerne av veldedigheten. Slik hevder han at sendingene i stedet for å rette søkelyset mot fattigdom og ulikhet usynliggjør de fattige (ibid.: 62). Han hevder videre at underholdningselementet som er med på å definere sjangeren, gjør at graden av alvorlighet knyttet til det å være fattig, trivialiseres. Det skapes dessuten en illusjon om at det gjøres noe for å forminske fattigdom, mens pengesummen som samles inn, egentlig ikke er så stor. Sammenliknet med det norske bistandsbudsjettet, er også TV-aksjonens innsamlingsbeløp for småpenger å regne. Olsen (2007: 6) peker imidlertid på et viktig poeng når han kaller dem "*de mest profilerte kronene av den norske bistanden*". Slik sett er budskapet telethon-sendingene sender ut, ekstra viktig, idet de trolig i stor grad er med på å forme publikums forståelse av bistand generelt.

I sine beskrivelser av telethon-sjangeren inkluderer imidlertid verken Tester eller Devereux noe krav om journalistiske bidrag, og ut fra mitt perspektiv er definisjonen derfor ikke den eneste som passer for mitt studieobjekt. For det som gjør NRKs TV-aksjon spesiell, er jo nettopp den tyngden sendingen og budskapet gis ved at NRK setter sine mest profilerte journalister på jobben. Men om det er journalistikk i vanlig forstand som bedrives, er det, som vi skal se i analysedelen, uenighet om. Imidlertid har selv Hans-Tore Bjerkaas (NRK, Dagsnytt 18, 01.12.2008) medgitt at det er en spesiell form for journalistikk som kommer til uttrykk i TV-aksjonen:

Vi driver kritisk journalistikk 364 dager i året, én dag i året driver vi kampanjejournalistikk. TV-aksjonen har et element av kampanjejournalistikk som ikke er lett å forsvare i forhold til pressens etiske regelverk. Men aksjonen er meget spesiell i norsk offentlighet, og har vært oppfattet som et gode.

En undersjanger av kampanjejournalistikk som kanskje passer enda bedre som beskrivelse av TV-aksjonen, er det Anne Karin Augland (1996: 125) kaller *dugnadsjournalistikk*. Augland peker på en sosial praksis i forbindelse med katastrofer og innsamlingsaksjoner, hvor pressen har en vesentlig rolle i det som gjerne blir omtalt som en "nasjonal dugnad". Pressen viser frem dem som trenger hjelp, og konstituerer de humanitære ekspertene som legitime eksperter. Slik får kildenes diskurs – inkludert deres oppfordringer – dominere dekningen.

5 TV-AKSJONSSENDINGEN

Sendingen gikk på NRK 18.10.09 og er per 15.02.10 tilgjengelig på NRKs nettsider. Den var delt i fire bolker og varte fra klokken 15 til klokken 00.15, bare avbrutt av Barne-TV, nyheter og Sportsrevyen. Bolk nummer én og nummer tre varte begge i tre timer, mens nummer to og nummer fire var av kortere varighet. For å understreke sendingens dominans denne dagen kan det nevnes at programlederne Haddy N'jie og Dan Børge Akerø var innom Søndagsrevyen for å snakke om aksjonen i en av pausene mellom bolkene.

Seertallene for dagen viser at NRK1 var ledende (TNS Gallup). Søndagsrevyen og Sportsrevyen var dagens mest sette sendinger, og deretter fulgte TV-aksjonen. Hovedbolken mellom 20 og 23 hadde et gjennomsnitt på cirka 600 000 seere. De andre bolkene hadde mellom 226 000 og 292 000 seere. Markedsandelen lå på det høyeste opp mot 40 prosent. I hovedbolken var antallet seere relativt stabilt gjennom hele bolken, mens det i de andre bolkene varierte langt mer. Ut fra dette er det grunn til å tro at få får med seg hele TV-aksjonssendingen. Derimot er det verdt å merke seg at mange følger hele hovedbolken på tre timer. Antallet seere utenom primetime er også langt høyere på TV-aksjonsdagen enn både søndagen før og søndagen etter TV-aksjonen. Selv om man ikke lenger kan si at folket samler seg foran TV-skjermene for å få med seg TV-aksjonen, får mange altså med seg deler av sendingen.

Innholdet i sendingen er svært variert. De fire bolkene er igjen delt opp i små segmenter, som varer i maksimalt rundt seks minutter – med ett unntak: intervjuet med Kronprins Haakon, som varer i nesten tolv minutter. Segmentene bindes sammen av programlederne i Studio 1, Haddy N'jie (HN) og Dan Børge Akerø (DBA). Rune Gokstad (RG) leder innslagene fra Studio 2, der det foregår en aksjonsauksjon og telefonpanelet sitter. Også RG omtales i flere sammenhenger som programleder, men fordi det er HN og DBA som står for *programledelsen*, og med det mener jeg sammenbinding av de ulike elementene, er det kun dem jeg her omtaler som programledere. Oversikten over sendingen ligger vedlagt (vedlegg 1).

5.1 MEST OM "OSS"

Som oversikten viser, går i alt en time av sendingen med til å informere om Cares prosjekter – som altså er det givne skal støtte. 13 minutter går med til å fortelle om Cares historie, mens en drøy time er viet generelle utviklingsspørsmål. Vi får høre om forsoning i Rwanda etter folkemordet, om kvinnevold i Mali og om flomutsatte områder i Burma. TV-aksjonen er altså

spesiell fordi det er sjelden så store deler av en dags sendeflate er viet slik tematikk. Imidlertid går mange av segmentene i reprise i løpet av sendingen, slik at tallene nok gir et overdrevet bilde av hvor mye seeren faktisk får vite om Care og om utviklingsproblematikk i løpet av TV-aksjonsdagen. I tillegg er det slik at mens formålet og mottakerne får to timer og 21 minutter, dreier det seg om givne hele to timer og 53 minutter. Dette er som vi har sett, i tråd med sjangerkonvensjonene for *telethons*, slik Eion Devereux (1997: 48) beskriver dem.

Videre går en time med til musikkinnslag. Når vi vet at de færreste sitter klistret hele dagen, men kun får med seg deler av sendingen, er det ikke nødvendigvis mye informasjon som når ut til seerne. Imidlertid kan formidlingen av verdier som "solidaritet" og "giverglede" nå ut til flere, fordi dette er kjernen også i flere av innslagene som er kategorisert under "Innsamling". Det kan selvsagt innvendes at det snarere er materialismen som står i fokus i innslagene fra auksjonsaksjonen, for eksempel når RG skryter av den "*kule båten*" som auksjonerer ut, men det er likevel et uttalt fokus at man må "vise solidaritet" og "gi til en viktig sak".

5.2 FOLKEOPPLYSNING?

Et annet sjangertrekk Devereux (1997: 48) trekker frem, er muligheten til å gi publikum innsikt i de fattiges verden gjennom filmsekvenser og intervjuer. Som vi har sett, mener han at de likevel sjelden utfordrer status quo, men i stedet legger til grunn en oppfatning om at veldedighet er svaret på fattigdom og andre sosiale problemer. Det ligger på siden av oppgaven min å gå grundig inn i hva TV-aksjonen formidler om forholdet mellom "oss" og "dem". Men fordi mye av kritikken mot TV-aksjonen går på nettopp medieringen av dette forholdet, og fordi mange av intervjuobjektene mine vektlegger folkeopplysning som en viktig side ved TV-aksjonen, vil jeg likevel si litt om hvilket inntrykk segmentene som dreier seg om dette, gir. På den ene siden skiller TV-aksjonen 2009 seg fra generell bistandsjournalistikk (slik kritikerne beskriver denne sjangeren,) ved at mottakerne av hjelpen *ikke* fremstilles som passive ofre. Tvert imot får vi møte sterke kvinner som tar tak i situasjonen sin. For eksempel møter vi åttebarnsmoren og bonden Lauré Labo fra Niger, som har jobbet seg opp fra bar bakke til å eie åtte okser.

Men andre deler av kritikken mot bistandsjournalistikken kan likevel treffe. Som vi har sett, mener blant andre Helge Rønning (1999) at bakgrunnsinformasjon viker for hjelpeorganisasjonenes tolkning av problemene, og Benthall (1993 i de Waal 1997: 82-83) at seerne blir presentert en enkel løsning som de er en del av. Dette er kjennetegnende for TV-aksjonen 2009. For generelt kan vi si at reportasjene og videosnuttene plasserer årsaker og virkninger i bakgrunnen og enkeltpersoner og enkle forklaringer i forgrunnen. Tørke, vannmangel eller

andre naturfenomener trekkes stadig frem som årsaken til sult og fattigdom, for eksempel i videosnutten om hva pengene går til, som går igjen flere ganger i løpet av sendingen (utdrag):

I ei verd der regnet ofte uteblir eller det kjem altfor mykje, der fleirtalet må gå svoltne til sengs, har sparegruppene forvandla natt til dag. Samarbeid og sparing gjer fridom, verdigheit og tryggleik. Slik er årets TV-aksjon virkeleg hjelp til sjølhjelp. For alt dette gjer kvinnene sjølve.

Fordi utdraget er hentet fra en videosnutt som går igjen flere ganger, og som åpenbart er ment som en oppsummering og klargjøring av hva TV-aksjonen går til, og hvorfor det er viktig å støtte den, er det naturlig å trekke frem dette. Vi ser at regnet får skylden for problemene, mens Cares sparegrupper presenteres som løsningen – som ikke bare hjelper, men som forvandler *natt til dag*. Kanskje er det ikke helt galt å presentere problemene på denne måten. For i landsbyene hvor Care har prosjekter, er naturfenomener antakeligvis den utløsende årsaken til at folk i perioder mangler mat. Men de politiske årsakene til at områdene blir så sårbare for klimasvingninger, er fraværende i TV-aksjonens tolkninger, og slik sett er det ikke urimelig å hevde at verdensbildet som presenteres i sendingene, er forenklet og avpolitisert. Effekten av Cares sparegrupper har jeg ikke mulighet til å bedømme, men å si at sparegruppene har forvandla *natt til dag* i *verda*, er i beste fall en overdrivelse, og slik sett passer Devereux' beskrivelse godt: Telethons legger gjerne til grunn en oppfatning om at veldedighet er svaret på fattigdom og andre sosiale problemer (Devereux 1997).

5.3 INNHOLDSANALYSE

Jeg har valgt ut fem segmenter for nærlesing. Resten av segmentene vil jeg ikke gå nærmere inn på, men en kort beskrivelse finnes i kodeoversikten. De fem segmentene er ikke valgt ut fordi de er typiske for TV-aksjonen – da måtte jeg valgt både reportasjer, direkterapporter og innslag fra Studio 2. I stedet har jeg valgt innslagene som i størst grad virker *definerende* for sendingen, det vil si de segmentene som forteller oss hva TV-aksjonen egentlig *er*, og som tilsynelatende er vektlagt av redaksjonen. Det siste har med varighet og plassering å gjøre, mens det første har med innhold å gjøre. Nærmere forklaring vil bli gitt i gjennomgangen av hvert enkelt segment.

Det er imidlertid først verdt å nevne at det gjennom hele TV-aksjonssendingen vises meldinger om innkomne penger nederst i skjermbildet. Mange er formulert på følgende måte: "*X har (solgt vafler, hatt basar el.l. og) samlet inn x kroner til årets TV-aksjon/til Care*". Interessant er det at vel så mange av meldingene bruker "*til TV-aksjonen*" som "*til Care*", og dette markerer den sterke statusen til TV-aksjonen: For mange er det underordnet hvilken organisasjon pengene går til.

Meldingene har flere funksjoner: For det første viser de seeren hvor omfattende TV-aksjonen er, og hvor mange som bidrar på en eller annen måte; for det andre illustrerer de fellesskapet TV-aksjonen utgjør, ved å vise bredden i alle bidragene (meldingene kommer fra liten og stor, og ingen bidrag er for små til å vises på skjermen); for det tredje gir de bidragsyterne tilhørighet til prosjektet ved at akkurat *deres* bidrag blir vist på skjermen. Samlet sett er meldingene med på å understreke at TV-aksjonen er en *nasjonal dugnad*. Meldingene er med det med på å forsterke det jeg velger å kalle *fellesskapsdiskursen*, som vi skal se at er sterk gjennom hele TV-aksjonssendingen. Sentralt i denne diskursen står formidlingen av verdiene *fellesskap* og *solidaritet*, og diskursen innebærer en uformell stil og et fokus på at alle skal inkluderes.

5.3.1 Kongelig innledning

Åpningssegmentet setter standarden for sendingen og er derfor valgt ut som første nærlesings-tekst. Det er Kronprins Haakon, som sammen med programlederne åpner TV-aksjonen 2009. De tre, som alle har på seg finstasen, er samlet i et herskapeleg rom med flotte malerier, gamle møbler og lysekrone i taket. Programlederne holder i hver sin ende av et silkebånd, mens Kronprinsen står klar med saksa. Settingen skaper et inntrykk av høytid: Det er ikke noe hverdagslig vi er vitne til. Kronprinsens tilstedeværelse og snorklippingen underbygger dette. Det er Kronprinsen som innleder med følgende lille tale:

I år så er TV-aksjonen fokusert på å bidra til at alle kvinner i fattige land får muligheten til å oppfylle sitt potensial, og det er det dere som går med bøsser i dag, støtter, og det er det Care prøver å få til gjennom denne TV-aksjonen. Jeg håper at dere får muligheten til å samle inn masse penger og synes det er fantastisk at så mange av dere stiller opp i forhold til TV-aksjonen for å hjelpe til. Og med det så sender vi bøssebærerne ut.

Vi ser at det i innledningen ikke er behov for å forklare hva TV-aksjonen som sådan dreier seg om. Ritualet er så innarbeidet og kjent at Kronprinsen kan nøye seg med å fortelle hva *årets* aksjon handler om. Troen på prosjektet understrekes ved at han beskriver fokuset som å bidra til at *alle* kvinner i fattige land får muligheten til å oppfylle sitt potensial. Kanskje har Kronprinsen Tusenårsmålene i tankene og regner TV-aksjonen som ett av flere prosjekter som skal nettopp *bidra* til å oppfylle dem, men så lenge dette ikke sies eksplisitt, kan en få inntrykk av at TV-aksjonen skal forsøke å løse alle fattige kvinners problemer. Denne måten å snakke på – hvor den positive effekten av bistanden utvilsomt overdrives – er som vi har sett, blitt kritisert. Når han snakker om *å oppfylle sitt potensial*, unngår han likevel å fremstille mottakerne utelukkende som *ofre* – en annen vanlig innvending mot TV-aksjonen. Innledningstalen er videre farget av det jeg velger å kalle *dugnadsdiskursen*. Her er

bøssebærerne (de frivillige) i sentrum og uttrykk som *å stille opp, å samle inn og å hjelpe til* går igjen. Som et interessant apropos, kan det nevnes at ordet *dugnad* i NRK-programmet "Typisk norsk" i 2004 ble stemt frem og kåret til Norges nasjonalord (www.nrk.no). Seriøsiteten i kåringen skal ikke vurderes her, men den kan uansett si noe om begrepets posisjon som noe utpreget positivt og norsk.

Kronprinsen avslutter med å erklære at *vi* sender bøssebærerne ut. Han bruker ikke *jeg* eller *sendes*. Selv om *vi*-et naturligvis kan henvise til de tre som er tilstede, mener jeg det er mer hensiktsmessig å se på det som en etablering av fellesskapet. Kronprinsen ser rett i kamera, og det er naturlig å betrakte uttalelsen som en henvendelse til seeren – og en invitasjon til det felles *vi*-et. Allerede i innledningen etableres dermed TV-aksjonen som et felles prosjekt – og en *dugnad* for alle, selv for de kongelige. Dessuten er det interessant at sekvensen gir et inntrykk av samtid. Snoren klippes, og bøssebærerne sendes ut, og på den måten får vi inntrykk av at alle - selv Kronprinsen - har satt av denne oktobersøndagen til TV-aksjonen. I virkeligheten er sekvensen selvsagt tatt opp på forhånd, men inntrykket av samtidighet styrker opplevelsen av en felles dugnad. Det er velkjent at kringkasting gjennom å konstituere et spredt publikum som deler samme øyeblikk, skaper en følelse av kontakt til andre (Ellis 2000: 74f i Gentikow 2007). Derfor er inntrykket av samtidighet avgjørende for konstruksjonen av fellesskap.

Programlederne forholder seg passive i innledningen. De står på hver sin side av Kronprinsen og betrakter ham med alvorlig mine, mens de innimellom nikker og smiler litt. Når snoren er klippet, bryter imidlertid DBA ut i jubel og klapper. Slik markerer han at dagen ikke bare handler om alvor, men at vi også skal ha det gøy. Jubelen underbygger det positive prosjektet.

5.3.2 DEFINISJON AV HENDELSEN

Neste utvalgte segment inneholder intervjuer med sentrale personer og er derfor interessant for vårt formål. Programlederne ønsker velkommen til NRK og Studio 1 og erklærer at det *endelig* er tid for TV-aksjon. Etter en rask tur innom auksjonsstudioet og et innslag om hva pengene går til, er vi tilbake i Studio 1, hvor programlederne har fått besøk av kringkastingssjef Hans-Tore Bjerkaas (HTB), generalsekretær i Care Marte Gerhardsen (MG) og forfatter og musiker Jo Nesbø (JN). Studioet er relativt enkelt med blå og oransje detaljer. Det er gjort plass til rundt 30 publikummere, hvis primære funksjon ser ut til å være å bidra med applaus og jubel.

DBA åpner med å konstatere at kringkastingssjefen har tatt på seg "*dress og slips og det hele*" og

konkluderer med at "*det er jo en festdag?*". HTBs tilstedeværelse er i seg selv et signal på hvor viktig dagen er for NRK, og HTB bekrefter også DBAs konklusjon og definerer hendelsen slik:

Det e jo en av de store programdagen til NRK. Men samtidig så e det den dagen vi bidrar til nokka...om æ ska si det litt høytidelig, større enn oss sjøl. Vi gjør livet lettere for en del som træng det, og det syns vi, e vi stolt av, og det syns vi e en del av samfunnsoppdraget vårt.

Mens Kronprinsen etablerte et *vi* som inkluderte seeren, er det tydelig at HTB snakker om NRK og NRKs stab når han bruker pronomenet. Når han beskriver det hele som "*nokka [...] større enn oss sjøl*" blir det tydelig hvor vesentlig han mener TV-aksjonen er. Samtidig gjør han kanskje konseptet mer uangripelig: Det er på en måte hevet over NRK, som reduseres til en *bidragsyter*. Han slår også fast at det er en del av samfunnsoppdraget til NRK, uten at dette begrunnes noe nærmere. Med den konklusjonen avfeier han indirekte kritikken mot NRKs praksis ved at han eksplisitt innlemmer TV-aksjonen i samfunnsoppdraget. Som vi har sett, er *samfunnsoppdraget* et diffust begrep, men det blir like fullt – eller kanskje nettopp derfor – ofte brukt til å legitimere journalistisk praksis (Martin Eide 2005).

Videre blir HTB spurt om hvorfor det var akkurat Care som fikk aksjonen. Han svarer:

Ja, de som får tildelt TV-aksjonen, får det av Innsamlingsrådet til NRK, som e utnevnt av NRKs styre. Dæm får det fordi dæm har den beste begrunnelsen for hva dæm vil bruke pengan til.

HTB unngår å gå inn i hva Care skal gjøre med pengene, men konstaterer at "*dæm har den beste begrunnelsen*". Slik plasserer han det faktum at det er gjort et valg, i bakgrunnen. Opplysningen om at det er et innsamlingsråd utnevnt av NRKs styre som står for tildelingen, gir beslutningen tyngde. Det gis også inntrykk av at beslutningen er hevet over subjektivitet når det slås fast som en sannhet at Care hadde den beste begrunnelsen. Seerne får ikke flere opplysninger om dette rådet, som vi vet ikke nødvendigvis har noen bistandsfaglig kompetanse til å vurdere kvaliteten i ulike bistandsprosjekter, og beslutningsprosessen, som nødvendigvis må være basert på subjektive vurderinger. Likevel presupponeres at de er i stand til å finne ut hvilken begrunnelse som er den beste. Denne effekten gir Cares prosjekt tyngde.

Etter HTB får MG lov til å beskrive hva TV-aksjonen er: "*Det er jo stort for en organisasjon som Care å få være med på det som da er verdens største dugnad, for det er jo det TV-aksjonen er.*"

Tradisjonen tro definerer hun TV-aksjonen som verdens største dugnad. I likhet med HTB

unngår hun å bruke begreper som setter Care i aktørrollen, men velger i stedet det mindre aktive "*å få være med på*". Gjennom denne måten å snakke på etableres TV-aksjonen som en egen institusjon som NRK *bidrar til* og Care *får være med på*, men som det er uklart hvem som egentlig styrer. Denne representasjonen bidrar til at alt av subjektive vurderinger og valg – både journalistiske og bistandsfaglige - ekskluderes, mens en forestilling om et utelukkende godt prosjekt hevet over organisasjoner, institusjoner og enkeltmennesker får feste seg.

Neste spørsmål stilles av HN: "*Når vi i dag gir penger til Care, hvordan hjelper det verdens fattigste kvinner?*" Igjen brukes *vi* som subjekt. HN inkluderer dermed seg selv i fellesskapet med alle seere og givere og markerer med det at hun ikke er hevet over fellesskapet. Hun etablerer også forbindelsen mellom handlingen *å gi penger* og *å hjelpe verdens fattigste kvinner*. Med det presupponeres at pengene vi gir, kommer frem, og enda viktigere: at det hjelper verdens *fattigste* kvinner. Et slikt formål vil de fleste være villige til å støtte. Men er det riktig at det er verdens *fattigste* kvinner som skal få hjelp gjennom prosjektene til Care? Denne implisitte påstanden blir ikke rettferdiggjort. I en annen del av sendingen intervjues en kvinne som er for fattig til å delta i spare-/lånegruppene til Care fordi hun ikke har midler hun kan spare. En av Cares representanter i studio sier på spørsmål om dette at hun har tro på at denne kvinnen skal få være med i en gruppe, men det kommer ikke frem om det rutinemessig er sånn at de fattigste kvinnene får hjelp til å delta i gruppene.

Care har dessuten ikke prosjekter i alle de fattigste landene i verden: Det er flere land under for eksempel Tanzania (på både Verdensbankens og FNs fattigdomsindekser) som ikke omfattes av TV-aksjonsprosjektene. At det er fattige kvinner som er målgruppen for prosjektene til Care, er utvilsomt riktig, men med bruken av begrepet *verdens fattigste kvinner*, øker trolig medfølelsen og givergleden hos seerne, uten at det nødvendigvis er de *fattigste* som vil få hjelp. Videre kan man kanskje si at begrepsbruken gir et feilaktig inntrykk av hvor mange som faktisk vil få hjelp gjennom de innsamlede midlene når Cares prosjekter i virkeligheten bare når en liten del av verdens fattige kvinner. Prosjektene er ikke nødvendigvis mindre aktverdige av den grunn, men det er likevel interessant hvordan bistandsdiskursen farger samtalene i TV-aksjonen ved at virkningen og omfanget av bistanden overdrives gjentatte ganger.

Videre forteller MG om én av kvinnene (Epifani) som har fått hjelp av Care, og forklarer slik hvordan spare-/lånegruppene fungerer. Naturligvis er det en suksesshistorie som trekkes frem, og mindre vellykkede historier henvises til fraværet. Dette er ikke uvanlig. Uten noen videre parallell viser Fairclough (1995: 106) for eksempel hvordan nyhetsdekningen av USAs bombing

av Irak fremhevet episodene hvor de uttalte målene ble truffet, men ofte ekskluderte historiene om drepte sivile. For MG og Care er dette valget selvsagt – det hadde vært påfallende om MG hadde valgt å fortelle om dem det ikke har gått like bra for. Men hadde vanlige journalistiske prinsipper ligget til grunn for intervjuet, hadde det vært naturlig fra journalistenes side å stille spørsmål ved om en slik historie er representativ. Når dette spørsmålet ikke stilles, står historien igjen som svaret på hvordan pengene som gis til TV-aksjonen, hjelper *verdens fattigste kvinner*, og bildet av en feilfri form for bistand sementeres. Riktignok spør HN om kassene hvor gruppene oppbevarer pengene sine, noensinne blir stjålet, men dette er bare ett av flere naturlige oppfølgingsspørsmål. Det kan innvendes at det hadde virket rart å pepe generalsekretæren for den utvalgte organisasjonen med kritiske spørsmål i TV-aksjonsstudioet, men *det* er et faktum som bare understreker at TV-aksjonen skiller seg ut fra andre journalistiske sjangre og stiler, og at det er andre diskurser som påvirker samtalen.

Etter at MG har fortalt historien om Epifani, henvender programlederne seg til JN, og DBA sier: *"Vi har også Jo Nesbø her, og Jo, du har akkurat kommet ut med en bok som heter Panserhjerne, det rimer jo ikke med å delta i en aksjon."* Slik settes det likhetstegn mellom deltakelse i TV-aksjonen og godhjertethet. At det finnes andre motiver for å bli med i TV-aksjonen enn de rent altruistiske, forblir en del av fraværet. Uten å trekke JNs motiver i tvil, er det opplagt at deltakelse i TV-aksjonen har høy markedsføringsverdi, og at mange bruker muligheten til å markedsføre produkter eller bygge opp eget image. I likhet med deltakelse i for eksempel talkshowet Skavlan gir TV-aksjonen mulighet for gratis reklame, men deltakelse i sistnevnte har dobbel effekt: Ikke bare får man reklame, men det skjer også uten at reklamen virker intendert. Om en forfatter hadde deltatt i Skavlan rett etter at boken hans kom ut, hadde det vært åpenbart for seeren at han var gjest for å snakke om boken og slik sett reklamere for den. Mens når han er gjest i TV-aksjonen, blir vi fortalt at det er fordi han har et godt hjerte og har lyst til å bidra.

JN blir så spurt om forholdet sitt til Care, og han svarer:

Ja, altså jeg ble, jeg er også veldig stolt over å bli spurt om å være med på dette her. Så jeg ble sendt til Niger for å se hvordan de kassene her fungerte, og så ble jeg også spurt om å skrive aksjonslåta i forbindelse med innsamlingsaksjonen, og... som jeg selvfølgelig også takket ja til.

Når han forteller at han er *"veldig stolt"* over å bli spurt om å være med, og at han *"selvfølgelig [...] takket ja"*, blir det klart at det er en ære å få være med på *"dette her"*. Inntrykket av at TV-aksjonen er et udelt positivt prosjekt og en egen institusjon hevet over det meste, styrkes.

JN forteller deretter om "aksjonslåta" han har skrevet, som enkelt og greit heter "Vi" – naturlig nok, kanskje, når vi etter hvert skal se hvor sterk fellesskapsdiskursen er i TV-aksjonen. Han gjentar også begrepet *solidaritet*, som også MG har brukt, og som er sentralt i nevnte diskurs.

Mens JN gjør seg klar på scenen, avslutter NJ og DBA sekvensen med å lese meldinger som har kommet inn fra publikum. Meldingene illustrerer bredden i hvordan folk har gått frem for å samle inn penger, og er hentet fra hele landet, noe som gjør at små steder som vanligvis ikke får oppmerksomhet i media, også blir inkludert og anerkjent.

5.3.3 KONGELIG DEFINERING AV HENDELSEN

Neste sekvens jeg har valgt å inkludere, er intervjuet med aksjonens høye beskytter, nemlig Kronprins Haakon. Intervjuet er langt (nesten tolv minutter) og har fått plass i bolk nummer tre av TV-aksjonen, som går i fjernsynets primetime. Med det signaliseres viktigheten av innslaget. Dessuten brukes en del tid på selve fenomenet TV-aksjonen, og det er derfor ekstra relevant for denne analysen.

Intervjuet begynner med at Kronprinsen blir spurt om hva TV-aksjonen betyr for ham, og han svarer:

Jeg tror TV-aksjonen er noe av det som bygger det norske samfunnet, og jeg kan være stolt av det, tenker jeg, når vi representerer Norge i utlandet blant annet, at vi har en organisasjon som fungerer så godt landet over en gang i året for å mobilisere for en god sak. Og det tenker jeg er verdifullt, og at det er med på å bygge identiteten vår som nasjon, da.

Som vi ser, gjennomsyres svaret av fellesskapsdiskursen. TV-aksjonen er samfunnsbygger og identitetsbygger, og noe Kronprinsen er stolt av. Budskapet blir ekstra sterkt fordi det kommer fra Kongehuset, hvis rolle er å være samlende for folket. Vi har sett at nasjonsbygging var et hovedmål da BBC og senere NRK ble skapt, og i starten av intervjuet med Kronprinsen er det NRKs mulighet til å styrke et *nasjonalt* fellesskap som står i fokus. Poenget kommer frem også ved at Kronprinsen sier at kongefamilien har vært med på hver eneste TV-aksjon siden 1974. Den lange tradisjonen styrker den nasjonsbyggende effekten Kronprinsen er så opptatt av.

Godhetsdiskursen som Terje Tvedt beskriver (2008), setter også sitt preg på Kronprinsens svar. Han snakker om "*å mobilisere for en god sak*" og slår fast at "*det er bra for oss som mennesker å gjøre noe fint*" (presupponert: dette er "noe fint"), og at "*de prosjektene som TV-aksjonen støtter,*

er jo viktige hvert år”.

DBA forsøker etter hvert å sette Cares arbeid inn i historisk perspektiv:

I kong Haakons tid, altså rett etter krigen, så var Norges første møte med organisasjonen Care, det var i form av pakker fra amerikanerne, med småting, mat og småting. Og USA var den gang nummer én i verden, kan vi si. I dag er det på en måte Norge som er nummer én i verden, og vi gir ikke pakker, men vi gir kanskje kvinners øker evnen til å bygge sin egen fremtid. Hva betyr denne forskjellen egentlig?

Spørsmålet kan virke rotete, og det er uklart hva DBA egentlig vil ha svar på: Er det forskjellen mellom matvarehjelp og økonomisk bistand, eller forskjellen mellom å motta og å gi bistand, han tenker på? Uansett kan spørsmålet illustrere det analytiske nivået i spørsmålsstillingen. Det er ikke nødvendigvis de grundige analysene programlederne ønsker at Kronprinsen skal komme med, men derimot får han rikelig anledning til å komme med sin anerkjennelse av prosjektet.

Mens det i begynnelsen av intervjuet er det nasjonale fellesskapet som står i fokus, er det i fortsettelsen det *globale* fellesskapet som trekkes frem. Etter hvert spør HN om hvorfor ”verdighet” er viktig ”når vi skal bekjempe fattigdom”. Her gjøres det å bekjempe fattigdom til vår oppgave. Hvem ”vi” er i denne sammenhengen – om det er TV-aksjonen, nordmenn eller verdenssamfunnet – er uklart, men fattigdomsbekjempelse blir uansett fremstilt som et felles prosjekt. Det tas dessuten for gitt at det er noe vi *skal* gjøre.

Hennes neste spørsmål er også farget av fellesskapstenkning:

Hvordan er det mulig når vi tar innover så mye nød - vi ser på TV, og vi får inn katastrofer og nød hele tiden - hvordan skal vi klare å ikke distansere oss, men å kjenne det fellesskapet med mennesker som lider?

Her underslås det at det i stor grad er medienes ansvar å lage fjernsyn som gjør at seerne identifiserer seg også med mennesker i andre land og livssituasjoner, mens det presupponeres at det *eksisterer* et fellesskap – det gjelder bare å *kjenne det*. Kronprinsens svar bygger på samme tenkning. Han snakker om ”*et skjebnefellesskap*”, om en ”*felles skjebne*”, om at ”*vi er i samme båt*”, og om at ”*den uretten som skjer et menneske langt unna oss, [...] er også en urett som angår oss*”. I tillegg er det naturlig å tolke hans bruk av pronomenet ”vi” delvis som synonymt med menneskeheten, for eksempel når han sier at

vi må være flinke til å telle seirene våre, fordi at det er flere barn som går på skole; det er mer likestilling; det er mer demokrati. Vi har også gjort flere fremskritt innenfor helse.

Løsrevet kunne utsagnet blitt tolket inn i den klassiske bistandsdiskursen, hvor "vi" er hjelperne i Vesten, som skal *utvikle* resten av verden. Imidlertid er utdraget hentet fra et lengre resonnement, hvor Kronprinsen trekker frem "*disse fantastiske menneskene som jobber hver dag for å forbedre sitt eget samfunn*". Slik blir det tydelig at "vi" henviser til et større fellesskap.

Intervjuet dreier seg etter hvert om store spørsmål, som bistand, urettferdighet og fattigdom. Kronprinsen har tyngde i slike spørsmål, både i kraft av sin stilling i samfunnet og fordi han har studert og engasjert seg i utviklingsproblematikk. Han besitter dermed stor definisjonsmakt og får i intervjuet god anledning til å bruke denne. Det er imidlertid et poeng at han på grunn av sin rolle som landets neste konge ikke har anledning til å si sin mening om politiske spørsmål. Når han blir spurt om vi i Norge har en spesiell forpliktelse til å hjelpe, og om hvorfor noen er rike og andre fattige, kommer han med generelle svar. På sistnevnte spørsmål svarer han for eksempel:

Ja, det er jo fordi at verden ikke er rettferdig. Det er stor, store forskjeller i verden som det ikke er noen god grunn til at det skal være. Det er altså, de 20 prosent rikeste får omtrent 70 prosent av verdens inntekter, mens de 20 fattigste får under 2 prosent av verdens inntekter. Og det er jo ikke bra for verken sikkerhet eller fred, og det er ikke noe godt grunnlag for å bygge den verden vi ønsker, så det er fint hvis vi kan gjøre noe med det. Det er ikke bra for oss, og det er i hvert fall ikke bra for de fattige.

Han beskriver situasjonen og sier litt om hvilke konsekvenser forskjellene får, men svarer ikke på *hvorfor* det er sånn. De fleste vil være enige i at politiske endringer må til for å komme forskjellene i verden til livs. Når dette henvises til fraværet, stiller TV-aksjonen seg lagelig til for hugg fra dem som mener at den i likhet med bistandsjournalistikk generelt avpolitiserer fattigdommen. Kronprinsen kan heller ikke tillate seg å mene mye om norsk bistandspolitikk og svarer diffust også på om Norge har en forpliktelse til å hjelpe. Når disse spørsmålene stilles, og intervjuet gis så mye plass i beste sendetid, bidrar det til at bistandsdiskursen får farge sendingen. Også i seg selv er det faktum at TV-aksjonen har knyttet til seg Kongehuset, et uttrykk for at man anser de utvalgte organisasjonene for upolitiske og gode per definisjon.

En viktig funksjon ved intervjuet er like fullt formidling av et globalt fellesskap og av felles, gode verdier. Når det er gjort et valg om å prioritere det, kan det tyde på at kommunitaristiske verdier har spilt en rolle i beslutningsprosessene. I tillegg fokuserer intervjuet – i likhet med TV-

aksjonen som helhet - mye på mulighetene for forbedring i verden, og med det tas et skritt bort fra elendighetsbeskrivelsene som dominerer mye av mediedekningen av landene i Sør.

5.3.4 STATSMINISTER PÅ BESØK

Også statsministeren gjester TV-aksjonen i tredje bolk av sendingen. Intervjuet med ham er relativt kort, men fordi det er en gjenganger i TV-aksjonssendingene, og fordi det altså er prioritert i den kanskje viktigste bolken, er det inkludert i utvalget mitt. Statsministerens deltakelse tydeliggjør at TV-aksjonen er noe ukontroversielt som *alle* samles om på tvers av politiske skillelinjer. Det at det har blitt en tradisjon at statsministeren kommer til studio, viser også hvilken posisjon TV-aksjonen har fått, og hvordan det primært er *TV-aksjonen* og bare sekundært *de ulike formålene* han støtter. Intervjuet kommer etter nok en statusoppdatering, hvor det foreløpige innsamlingsbeløpet blir presentert. HN innleder så med:

Vi tok en statusrapport nå, statsminister Jens Stoltenberg... [...] Fordi vi visste at du skulle komme hit. Velkommen! [...] Og vi vet at veldig ofte når statsministeren kommer hit, så blir statusen ganske annerledes når han har dratt igjen.

Åpningen gjør det klart at statsministerens primære rolle er som giver og ikke som ekspert eller meningsbærer. Og Regjeringens bidrag skal vise seg å være hovedtema for intervjuet. For DBA følger opp med å introdusere et videoklipp fra statsministerintervjuet året før. I klippet lover Stoltenberg at han skal øke det årlige beløpet dersom han vinner valget året etter. Dialogen i klippet, som går ut på at DBA nærmest maser om mer penger, viser tydelig at gjerrighet er bannlyst denne dagen, mens giverglede og sjenerøsitet er attraktive verdier. Dialogen viser også hvordan fellesskapsdiskursen påvirker stilen i intervjuet. For tonen er uformell og DBA jubler og ler – en ganske uvant stil i et statsministerintervju, som kommuniserer at statsministeren ikke er hevet over oss andre, men tvert imot ”med på laget”. Statsministeren gjentar også at pengene fra Regjeringen egentlig er det norske folkets penger og blir gitt ”*på vegne av det norske folk*”, og er med det med på å inkludere hele folket som bidragsyttere. Klippet fra fjoråret har også en annen funksjon, nemlig at TV-aksjonens kontinuitet og tradisjon vises frem. Dessuten kommuniseres igjen TV-aksjonens status som egen institusjon, der det til syvende og sist ikke er avgjørende hvilken organisasjon som til enhver tid har fått tildelt aksjonen.

Deretter blir statsministeren bedt om å si ”[n]oen ord om formålet i år”. Formuleringen gir inntrykk av at DBA nærmest føler han *må* spørre om dette, men at statsministeren må begrense seg. Statsministeren sier et par setninger om sitt forhold til arbeid med ”*kvinner og u-land*”, før han kommer inn på Norges engasjement:

det er område hvor Norge engasjerer seg veldig mye sammen med andre land og faktisk har oppnådd en del ting, så derfor er det ekstra bra at vi har TV-innsamling til det samme formålet.

Interessant her er at han nærmest trekker TV-aksjonen inn som en del av Norges engasjement. Når han bruker pronomenet "vi" viser det tilbake på Norge. Det er altså ikke NRK eller Care som har TV-aksjon, men *Norge*.

I sitt neste svar får statsministeren anledning til å definere TV-aksjonen når han blir spurt om hvorfor det er viktig for ham å være der. Spørsmålet presupponerer at det faktisk *er* viktig for Stoltenberg å være der, noe han ikke selv har sagt, men som han godtar når han svarer:

Både fordi det er viktige og bra formål, fordi vi samler inn mye penger alle sammen til aksjonen. Men først og fremst fordi det er en fantastisk mobilisering av mennesker over hele landet som går og samler inn, som markerer noe veldig flott ved det norske, hva skal vi si?, væremåte, kulturtradisjon. At vi stiller opp, samler inn og yter bidrag. Pengene er viktig, men nesten like viktig er den bevisstgjøringen denne typen aksjoner bidrar til.

Mens programlederne i intervjuet kommuniserer at *pengene* er det viktigste med TV-aksjonen, fokuserer statsministeren på *dugnaden*. Vi ser den beskrevne dugnadsdiskursen tydelig i ordvalg som "*stiller opp*", "*samler inn*" og "*mobilisering*" og i fokuset på bøssebærerne. Han trekker også frem "*bevisstgjøringen*", og selv om det kommer i forlengelsen av hyllesten av den norske "*kulturtradisjonen*", er det nærliggende å tro han sikter til en bevisstgjøring om forskjellene i verden eller ansvaret for å hjelpe. Slik sett tillegger han TV-aksjonen stor betydning også i folkeopplysningsøyemed.

Intervjuet avsluttes med en ny statusoppdatering og jubel fra programlederne: "*Fantastisk! Det er jo virkelig bra!*", og med det er fokuset tilbake på pengene igjen.

5.3.5 AVRUNDING AV SENDINGEN

Til slutt i sendingen får programlederne besøk aksjonsleder Erling Kjærnes (EK), kringkastings-sjef Hans-Tore Bjerkaas (HTB) og Cares generalsekretær Marte Gerhardsen (MG). Intervjuet fungerer som en slags oppsummering av dagen og er derfor interessant å inkludere i analysen.

Generelt kan vi si at det er innsamlingen og "vi" som dominerer i det siste intervjuet. Mottakerne av hjelpen er fraværende, og det er i det hele tatt jubel og fest som preger stilen.

DBA begynner med å henvende seg til EK og spør hvordan dagen har vært. EK forteller at han har hatt en "*kjempedag*" og at pulsen er høy, men han trekker også inn bøssebærerene: "*100 000 har vært ute*". Deretter snakker de litt om næringslivets bidrag til aksjonen:

EK: Næringslivets bidrag er veldig bra, men som sagt det er fortsatt muligheter å komme inn, som Ole Robert gjorde her på slutten, det er bra.

DBA: Vi snakket jo til å begynne med om styremøtene som skulle komme i morgen tidlig, og ta et kjapt vedtak.

EK: Det er bare å line dem opp i morgen.

Vi ser at det er fornavn som gjelder, og det er nok et eksempel på fellesskapet som kommuniseres. Dessuten signaliseres det at alle *burde* bidra uten noe mer om eller men, ved beskjeden om at styrene rundt om i landet ikke trenger å bruke tid på å vurdere om de skal gi eller ikke – de kan bare "*ta et kjapt vedtak*".

Etter praten med EK henvender HN seg til HTB:

HN: Hans-Tore Bjerkaas, når man går rundt i kulissene her, så får man inntrykk av at hele NRK er med på dugnaden.

HTB: Kanskje ikkje hele, men det er veldig mange fra NRK, og æ har gådd litt rundt her, og det har vært en fantastisk dag for NRK, for de som har jobba med aksjonen også. Det e veldig god stæmning, dæm syns dette e meningsfylt og og og fint å jobbe med, og æ har blidd fortelt også at noen gjerne vil skifte vakte for å kunne jobbe ekstra på denne TV-aksjonen.

HN: Det skjønner jeg godt.

HTB: Og det e, nei, det har vært, det har vært en fantastisk dag.

Igjen manifesteres TV-aksjonen som en *dugnad*, og som noe NRK *er med på*. Det kommuniseres også at *hele* NRK stiller seg bak TV-aksjonen, og at det til og med er noen som vil jobbe *ekstra* for aksjonen. Slik forblir det som måtte være av kontrovers rundt konseptet, fraværende i samtalen.

Etter den korte praten med HTB er det klart for ny statusrapport, som etterfølges av jubel:

DBA: (...) Det var 165 millioner sist gang, og nå er vi oppe på 188 millioner.

HN: Ojojoj.

DBA: Da begynner det å smake fugl! Wow!

(Applaus)

DBA: Wow, wow, wow, wow!

DBA: Da vet vi det, Haddy, det erfaringen viser da, er at når man teller videre utover i uka og det begynner å løsne på Rema 1000, og alle begynner å komme virkelig inn som liksom ikke har fått sluppet til, så blir dette 200 millioner.

Igjen ser vi at programlederne ikke legger bånd på seg når det gjelder å juble for det innsamlede beløpet. Det er en type jubel vi i journalistisk sammenheng kanskje bare finner igjen i forbindelse med store sportsarrangementer. Når DBA i tillegg snakker om dem *"som liksom ikke har fått sluppet til"*, skapes et bilde av at folk nærmest står i kø for å bidra, og begivenheten TV-aksjonen gjøres enda større.

Etter statusoppdateringen gis ordet til MG, som på spørsmål om hun er fornøyd, benytter anledningen til å

takke alle som har bidratt, både de som har gått med bøsser, de som har vært hjemme og sittet og hatt pengene klare, og alle de som har hatt aktiviteter og aksjoner og loppemarkeder og sånn de siste ukene. Tusen takk for en fantastisk innsats!

Så avrundes sekvensen med en kort prat om hva som skjer de neste dagene, før programlederne introduserer Jo Nesbø, *"forfatteren, med Panserhjerte, som han ikke har, altså, men som boka hans heter"*, som skal synges. Mens han gjør seg klar, minnes det om givernummeret, og programlederne takker hverandre for samarbeidet. Det siste er heller ikke så vanlig, men understreker dugnadsånden som hviler over det hele, og den uformelle stilen som har preget hele sendingen.

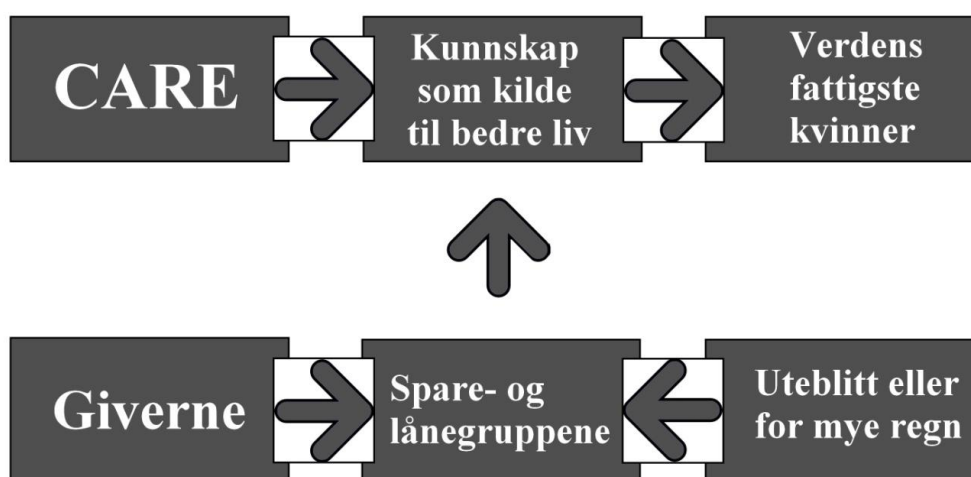
5.4 OPPSUMMERT: BISTAND, INNSAMLING, FELLESSKAP

Vi ser at det er en sterk fellesskapsdiskurs som farger sendingen. Denne kommer til uttrykk både ved at et inkluderende "vi" er det dominerende pronomenet, ved at man er på fornavn, og ved en uformell stil hvor ingen – selv ikke prins eller statsminister – er hevet over oss andre. I tillegg til etableringen av et norsk "vi", snakkes det om en *"felles skjebne"* og om at vi er i *"samme båt"*, og slik etableres også et globalt fellesskap. Det er dessuten sterkt fokus på verdier som *solidaritet* og *giverglede*, som det er naturlig å knytte til denne diskursen. Videre kan vi snakke om en subdiskurs av fellesskapsdiskursen, som jeg har valgt å kalle dugnadsdiskursen. Denne gjør seg gjeldende både i prioriteringer, ved at store deler av sendetiden dreier seg om givernes fremfor formålet; i temavalg, ved at det dominerende temaet er bøssebærere og andre bidragsytere; og i ordvalg, ved at man snakker om *å stille opp*, *å bidra*, *å mobilisere* og helt eksplisitt *verdens største dugnad*.

Bistandsdiskursen forsøkes utfordret ved å unngå å fremstille mottakerne som passive. Dette klarer man til en viss grad. Men like fullt preger bistandsdiskursen bildet som presenteres, når de strukturelle årsakene til fattigdom og sult henvises til fraværet slik at problemene avpolitiseres. Det at Cares prosjekter i stor grad presenteres som den eneste løsningen, kan også sies å være et uttrykk for at bistandsdiskursen er med på å farge sendingen.

Går vi over til å se på hvilken fortelling vi faktisk blir fortalt gjennom TV-aksjonen, er det hensiktsmessig å dele opp to uttalte fortellinger og en underliggende fortelling. Den første uttalte fortellingen er spesifikk for aksjonen i 2009 og dreier seg om Cares prosjekter, de såkalte spare-/lånegruppene. Plasserer vi aktørene inn i aktantmodellen, ser strukturen slik ut:

Figur 2: Cares prosjekter

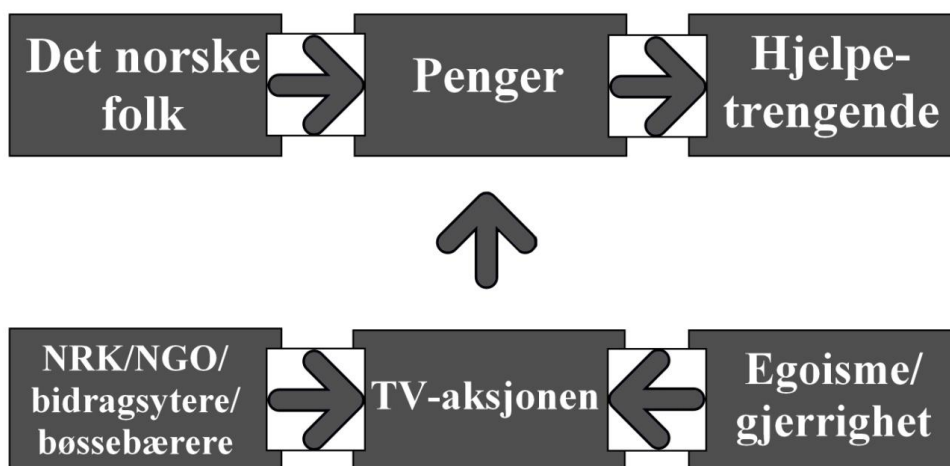
Til en viss grad kan det argumenteres for at det gjøres et forsøk på å sette kvinnene selv i subjektrollen med et mål om å skaffe et bedre liv til seg og sine familier. I dette prosjektet er Cares spare- og lånegrupper hjelperen, mens naturfenomener eller kanskje til og med mennene er motstanderen. Men fordi fokuset på innsamlingen og spare- og lånegruppene er så sterkt, og fordi det er disse gruppene som presenteres som aktøren som har gjort "*natt til dag*", er det naturlig å heller plassere gruppene på subjekt plass. Like fullt kan den alternative fortellingen med kvinnene i hovedrollen være illustrerende for TV-aksjonens forsøk på å utfordre den klassiske bistandsdiskursen. Det er dessuten slik at vi gjennom sendingen får møte flere av kvinnene i spare- og lånegruppene, slik at gruppene for seeren trolig primært personifiseres gjennom kvinnene selv og ikke Cares apparat som står bak gruppene.

Som vi har sett allerede, farger bistandsdiskursen likevel årsaksforklaringene og løsningene som i stor grad legges til grunn gjennom sendingen. For det er naturfenomener som presenteres som

årsaken til problemene, og CAREs spare- og lånegrupper som er løsningen. Fortellingen er interessant fordi den viser hvordan TV-aksjonen 2009 forholder seg til diskursen den er blitt kritisert for å være fanget i.

For vårt vedkommende er likevel fortellingen om *TV-aksjonens* prosjekt mer interessant. Som nevnt, kan vi skille mellom to fortellinger. Den uttalte har innsamling som prosjekt: TV-aksjonen er subjektet, som er ute etter å samle inn så mye penger som mulig. Pengene gis fra det norske folk til hjelpetrengende, for aksjonen i 2009 sitt vedkommende: "*verdens fattigste kvinner*". Det er bøssebærerne som i første rekke er TV-aksjonens hjelpere, men andre, som kongehus, regjering, skoler og idrettslag, kan også plasseres her. Care (i figuren beskrevet som NGO fordi andre frivillige organisasjoner vil figurere i rollen i andre års aksjoner) og NRK fungerer også som hjelpere. Begges representanter bruker som vi har sett, uttrykk som *bidra* eller *få være med*, og velger med det å plassere seg utenfor subjektrollen. Reelle motstandere av prosjektet finnes ikke, da oppslutningen om aksjonen nærmest er total. Imidlertid kan egoisme og gjerrighet settes opp som egenskaper som kan vanskeliggjøre prosjektet.

Figur 3: TV-aksjonen som innsamling

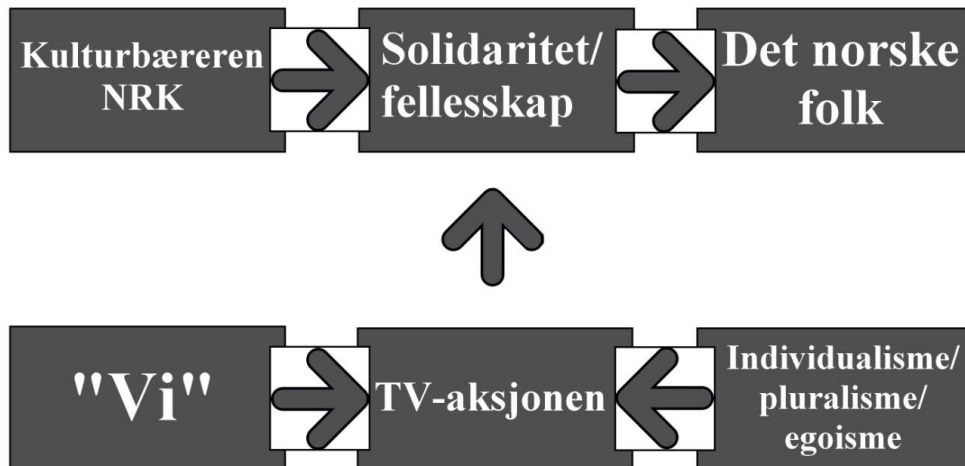

Selv om aktantmodellen nødvendiggjør en forenkling, er det slik vi er vant til å forstå TV-aksjonen. Som vi har sett i gjennomgangen av sendingen, er de stadige oppfordringene om å gi penger og oppdateringene av innsamlingsbeløpet med på å gjøre nettopp mest mulig penger til det sentrale, uttalte objektet. Konseptet – en innsamlingsaksjon til hjelpetrengende i andre land (som oftest) – gjør det vanskelig og kanskje heller ikke ønskelig å styre unna denne fortellingen, som tilsvarer Benthalls 'fairy story' (Benthall 1993 i de Waal 1997: 82-83).

Andre og mer abstrakte objekter kan imidlertid også tenkes, som fellesskap og solidaritet. Disse verdiene kommuniseres i stor grad i sendingen – gjennom den sterke fellesskapsdiskursen.

Derfor er det naturlig å trekke frem en underliggende fortelling hvor formidling av felles verdier er TV-aksjonens objekt. Det er kulturbæreren NRK som besitter verdiene og formidler dem til det norske folk, mens det sterkt kommuniserte felles "vi-et" er hjelpere. Til dette prosjektet kan økt konkurranse fra andre mediehus være en motstander, men også pluralisme og individualisme - som vanskeliggjør målet om felles verdier i samfunnet.

Figur 4: TV-aksjonen som verdiformidler

Legger vi denne forellingen til grunn, ser vi at kommunitaristiske verdier kommer tydelig frem i TV-aksjonen, og at TV-aksjonen kan tolkes som et svar på det kommunitaristiske kravet om at mediene må forholde seg til visse moralske plikter, slik Terje Rasmussen (2001: 138) skisserer. For det første kan TV-aksjonen betraktes som et program som bringer folk sammen, både nasjonalt og globalt; For det andre tar partiet åpenbart parti for det gode slik fellesskapet forstår det; For det tredje formidles livets mening også til dem som føler seg utenfor fellesskapet ved at sendingen så sterkt kommuniserer at alle er en del av det felles "vi-et". Imidlertid stiller Rasmussen også opp et krav om å gi rom for publikums tolkning av det som presenteres, og her er det mer usikkert om TV-aksjonen innfrir. Som vi har sett, kan verdensbildet som presenteres, sies å være unyansert og avpolitisert, og hvorvidt denne måten å fremstille verden på, er problematisk eller ikke, er det naturligvis uenighet om. NRK og ikke minst organisasjonene som deltar i TV-aksjonen, vil sannsynligvis hevde at det er virkelighetens fortelling som presenteres, og at det ikke er mulig å gjøre det på noen annen måte. Imidlertid skal vi se at fortellingen snus på hodet når Terje Tvedt entrer Dagbladets debattspalter.

6 DEBATT I DAGBLADET

I desember 2008 skrev professor Terje Tvedt en artikkel i Samtiden, der han sterkt kritiserte NRKs TV-aksjon. Et sammendrag av artikkelen ble trykket i Dagbladet, og i tiden som fulgte, svarte flere på kritikken på debattplass i samme avis. Til sammen ble det trykket tolv innlegg i debatten, inkludert to lederartikler. De tolv tekstene danner materialet for den følgende analysen. Mange av dem argumenterer for det samme og på samme måte, og det er dessuten noen som fokuserer på bistand generelt og kun streifer innom de journalistiske problemstillingene knyttet til TV-aksjonen. Jeg har derfor valgt ut tre innlegg som jeg går grundigere inn i: "Journalistikkens sammenbrudd" (6.1), "Tvedt skyter seg selv i foten" (6.5) og "Professoral refselse" (6.7). Disse tre står for ulike syn på TV-aksjonen og henter sine argumenter fra ulike perspektiver. Jeg starter analysen av den enkelte tekst med å gi et **overblikk** over teksten. Her deler jeg teksten inn i ulike segmenter og beskriver kort hva som inngår i dem. Deretter tar jeg for meg **representasjon, identitetsdannelse og synlighet** i teksten før jeg ser på **roller og relasjoner** og foreslår en plassering av aktørene i aktantmodellen. I de ni tekstene som jeg ikke går like grundig inn i, prioriterer jeg å se etter elementer som forandrer eller bekrefter *fortellingen om TV-aksjonen*, slik den er blitt presentert tidligere i sjangerkjeden. En oversikt over tekstene som vil bli gjort til gjenstand for analyse, finnes som vedlegg 2.

6.1 "JOURNALISTIKKENS SAMMENBRUDD"

6.1.1 OVERBLIKK

Tvedts kronikk kan deles inn i tolv segmenter. Han begynner med å beskrive TV-aksjonen slik han oppfatter fenomenet, og plasserer det historisk. Oppsummert mener han TV-aksjonen er "*Det nasjonale godhetsregimet som bekrefter seg selv*" og "*journalistikkens absolutte sammenbrudd*". Dernest fremholder han at NRK gjennom TV-aksjonen skaper og viderefører "*et arkaisk bilde av utviklingsland og av Norges rolle i verden*". I tredje og fjerde segment lister han opp kjente NRK-journalister som har ledet TV-aksjonen, og konkluderer med at NRK har begrenset sitt journalistiske handlingsrom ved å bruke disse. Deretter bruker han med Kirkens Nødhjelp som eksempel et segment på å vise hvordan NRK støtter *politiske aktører*. I sjettede segment er det finansieringen av TV-aksjonen som er tema, mens sjuende segment brukes til å argumentere for at TV-aksjonen i bunn og grunn er "*reklameffernsyn maskert som opplysningsffernsyn*". De innsamlede midlene og hvorvidt de kommer frem, er tema i åttende

segment, og brudd på VVP og Tekstreklameplakaten, samt den enkelte journalists motivasjon for å delta på TV-aksjonen, er det Tvedt diskuterer i niende segment. Deretter bruker Tvedt plass på å problematisere at "*landets fremste mediebedrift*" gjennom TV-aksjonen er "*bistandsfaglig ansvarlig*" for de innsamlede midlene. De to siste segmentene er en slags avslutning, hvor Tvedt konkluderer med at TV-aksjonen som alle andre institusjoner, er forgjengelig, og at NRK for å fortsette tradisjonen må "*bryte med etikk og idealer i moderne journalistikk*".

6.1.2 REPRESENTASJON, IDENTITETSDANNELSE OG SYNLIGHET

Som vi ser, har Tvedt en ganske annen måte å betrakte institusjonen TV-aksjonen på enn den vi har sett blir kommunisert gjennom sendingen selv. Hans kritikk er bred, men kan deles i to hoveddeler. For det første mener han TV-aksjonens verdensbilde er utdatert og hjemmehørende i bistandens barndom, da en forestilling om de nødlidende i Sør og velgjørerne i Nord (det sentrale bildet i det jeg har kalt bistandsdiskursen) hadde en nærmest hegemonisk posisjon. Tvedt beskriver denne som en mektig diskurs som holder "*Asia, Latin-Amerika og Afrika fast i et bistandsperspektiv*", mens Norge i samme diskurs får plassen som "*humanitær stormakt*". Teksten mer enn antyder at bistandsinstitusjonen har interesse av å beholde dette "arkaiske verdensbildet" til tross for at det for lengst burde vært forkastet. Videreføringen av dette bildet er like fullt en forutsetning for det han kaller "*Det nasjonale godhetsregimet*". Det kommer ikke klart frem hva han mener med dette begrepet, men han omtaler det også som "det norske statlige bistandsregimet" og nevner senere (de frivillige) organisasjonene, NORAD og Utenriksdepartementet. Vi kan kalle denne delen av kritikken for postkolonial, og den rammer ikke bare TV-aksjonen, men også bistandsregimet generelt. For det kommer klart frem at Tvedt har begrenset tro på bistand:

De vet at ikke hver innsamlet krone når de fattigste. De vet mange prosjekter kollapser. De vet at bistand ikke er nøytralt eller apolitisk. De vet at penger går til korrupsjon og at mange prosjekter viser seg ikke å være bærekraftige.

For det andre tar Tvedt tak i journalistikken som utøves i forbindelse med TV-aksjonen, og med overskriften i mente er det ikke en overdrivelse å si at han mener NRK og journalistene burde slutte å arrangere TV-aksjonen. Hovedargumentet er at NRK mister sin uavhengighet og sin mulighet til å drive kritisk bistandsjournalistikk når de inngår et samarbeid med en organisasjon, og på den måten hindres en reell debatt og offentlig samtale om den norske bistandspolitikken. Kritikken rettes både mot NRK som mediebedrift og mot den enkelte journalist. Vi kan si at den andre delen av kritikken går på NRK og journalistenes integritet og profesjonsmoral, mens den første delen går på deres utøvelse av yrket: Hadde de også i

forbindelse med TV-aksjonen utført jobben sin i tråd med yrkets krav om kildekritikk, ville ikke et feilaktig bilde av verden ha blitt resultatet. Da ville de for øvrig heller ikke kunnet garantere at pengene kommer frem, for når de sier dette, "*snakker de mot bedre vitende*", hevder Tvedt. At mottakerne av midlene fra TV-aksjonen bare figurerer så vidt i bakgrunnen i Tvedts tekst, underbygger hans uttalte skepsis til om pengene faktisk har noen effekt.

Tvedts argumentasjon gjør det tydelig hvilke prinsipper han mener burde være styrende for journalistisk virksomhet, nemlig uavhengighet og integritet. Det er naturlig å tolke Tvedt dit hen at dette er verdier som journalistene *burde* etterstrebe, og som vanligvis *blir* etterstrebet i vanlig redaksjonell praksis, og han er tydelig farget av den beskrevne uavhengighetsdiskursen. Imidlertid mener Tvedt at uavhengighet er umulig i forbindelse med TV-aksjonen. Journalistene tror at de arbeider etter verdier som nestekjærlighet og solidaritet, kort sagt *det gode*, mens de i virkeligheten, ifølge Tvedt, forsterker en fordummende og tilslørende diskurs.

Ut fra Tvedts tekst kan vi lese at det i beste fall er dårlig håndverk som er grunnen til at resultatet blir som det blir. Han skriver nemlig at de kanskje har "*trodd hva de har sagt, men i en fundamental forstand har de snakket mot bedre vitende. De har verken visst nok om organisasjonene, prosjektene eller landene pengene skal brukes i [...]*." Dette kan leses som en anklage om mangelfull kildekritikk og for dårlige kunnskaper. Men han går også hardere til verks: Programlederne "*underslår*" at noen av de innsamlede midlene går til NRK; journalistene lager "*reklameffernsyn maskert som opplysningsffernsyn*"; og NRK setter "*hele sitt apparat inn på å drive reklame for det norske statlige bistandsprosjekt*". Disse formuleringene kommuniserer ikke bare uetterrettelighet, men ren uredelighet fra NRK og journalistenes side. Følger vi Laclau og Mouffe (i Jørgensen og Phillips 2006: 59), kan vi si at Tvedt med ordvalgene sine låser begrepet "TV-aksjonsjournalist" (nodalpunkt) sammen med begreper og verdier som "reklame", "kampanje", "uvitenhet" og "uredelighet", som innenfor nærmest enhver måte å snakke om journalistikk på, ikke er forenlige med faget. Tvert imot har journaliststanden brukt mye energi på å markere avstand til nettopp reklamearbeidere. Slik motstiller Tvedt "TV-aksjonsjournalist" og "journalist" og utpeker sistnevnte som eneste relevante subjektposisjon for journalister som ønsker å bli tatt seriøst.

Går vi videre på dette resonnementet, blir den presupponerte konklusjonen i Tvedts tekst at *TV-aksjonen ikke kan omtales som journalistikk*. For i Tvedts analyse av institusjonen bryter den med så fundamentale prinsipper innenfor uavhengighetsidealet, som han åpenbart mener er det eneste riktige, at resultatet er nettopp "*journalistikkens sammenbrudd*".

6.1.3 ROLLER OG RELASJONER

Fordi Tvedt plasserer TV-aksjonen innenfor "*det nasjonale godhetsregimet*" (DNG) – nærmest som dets synligste manifestasjon – er det naturlig å la dette være subjektet i Tvedts fortelling. DNGs objekt er å befestе bildet av Norge som "*verdens bistandsmakt nr én*" ved å få befolkningen til å tro på denne forestillingen. Det er NRK som gjennom TV-aksjonen er avsender og formidler dette bildet til seerne. Journalistikken, her representert ved NRK og kanalens journalister, er, ifølge Tvedt, fanget i bistandsdiskursen. De tror de arbeider for "det gode", men ender opp som nyttige idioter i bistandsregimets tvilsomme prosjekt.

Fordi det egentlige prosjektet i fortellingen, nemlig å bekrefte og forsterke bildet av Norge som "*verdens bistandsmakt nr én*" og "*den humanitære stormakten*" som redder "*mennesker i nød*", er skjult bak et mer altruistisk prosjekt slik vi så det ble presentert i TV-aksjonssendingen, har prosjektet ingen åpenbare motstandere. Virkeligheten er en potensiell motstander, for om seerne får mer nyansert og grundig kunnskap om verden, vil konseptet miste oppslutning. Da vil TV-aksjonen "*ha utspilt sin rolle*", som Tvedt skriver. NRK kan arrangere TV-aksjonen bare så lenge folk fortsetter å tro på verdensbildet som presenteres i aksjonen. Derfor kan Tvedt, som har som intensjon å utfordre denne diskursen, også betegnes som en motstander av prosjektet.

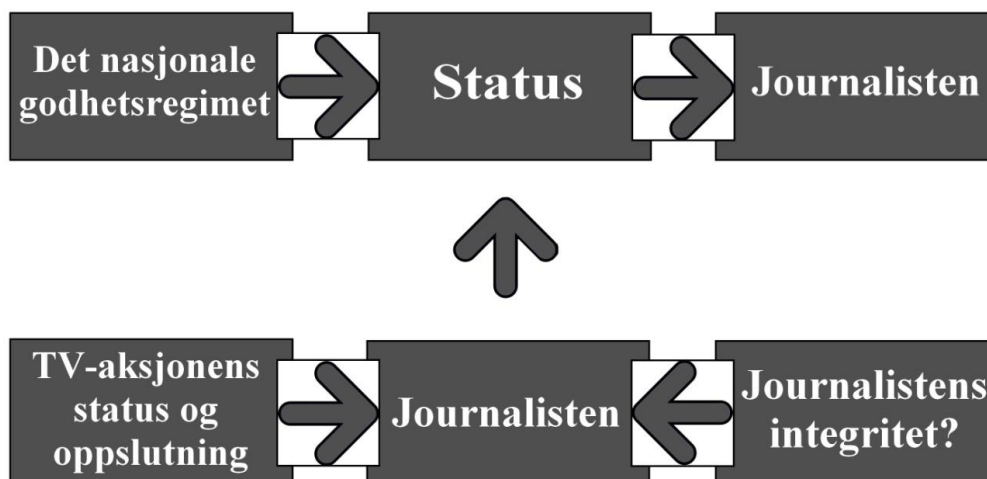
Figur 5: Terje Tvedts metafortelling

Parallelt med den beskrevne metafortellingen finnes en slags underfortelling, hvor den enkelte journalisten er subjekt. Tvedt omtaler TV-aksjonen som en form for korrupsjon og hevder at "*belønningen for den enkelte er ikke økonomisk, men tilgang til Det nasjonale godhetsregimets moralske status og selvbylde*". Dette prosjektet hadde ikke vært mulig uten statusen til og oppslutningen om TV-aksjonen, som dermed kan figurere som hjelper. På motstanderplass kan vi plassere journalistens integritet eller yrkesmoral, siden det er åpenbart at Tvedt mener denne

burde sette en stopper for journalistens ønske om å oppnå status gjennom arbeid for TV-aksjonen. Argumentasjonen kan lede til følgende modell:

Figur 6: Terje Tvedts mikrofortelling

6.2 "NRKS INTEGRITET"

Dagen etter Tvedts artikkel tar Dagbladet tak i temaet i sin lederartikkel. Teksten starter med en kort oppsummering av Tvedts synspunkter før den konkluderer med at *"det er nok å ta for hardt i"*. Likevel sier den seg enig i at det er *"på høy tid at det rettes et kritisk søkelys på TV-aksjonene"*, og at økonomiske bindinger til organisasjonene *"alltid står i veien for uavhengig journalistikk"*. Lederen tar altså ikke stilling til Tvedts måte å fremstille TV-aksjonen på, men tar i stedet tak i argumentene som går direkte på journalistikken som bedrives. Det hevdes blant annet at programlederne forsikrer at pengene går rett til formålet selv om de ikke har noe grunnlag for å vite dette. Slik fremstilles journalistene som slurvete og uetterrettelige i sitt arbeid eller i beste fall som nyttige idioter for organisasjonene, som vi har sett at også Tvedt betrakter dem som. Den store fortellingen forblir ukommentert selv om journalistenes rolle som hjelpere – eller nyttige idioter – bekreftes i Dagbladets lederartikkel.

6.3 "BETIMELIG FRA TVEDT"

Neste innlegg i debatten kommer to dager senere og er signert Asle Toje. Toje slutter seg til Tvedts analyse, og teksten gir støtte til Tvedts beskrivelse av TV-aksjonens prosjekt. Selv om begrepet *"det nasjonale godhetsregimet"* ikke blir brukt, er det nærliggende å tolke Tojes begrep *"bistandslobbyen"* som noe av det samme. Toje peker på makten som ligger i bistanden, og på at

"mange mennesker tjener gode penger på det rådende systemet". Slik tydeliggjør han et lite edelt motiv for det store prosjektet på en måte Tvedt ikke like eksplisitt gjør i sin artikkel. Dette argumentet kan rettferdiggjøre rollebytter i aktantmodellen: Subjektet er bistandslobbyen, hvis prosjekt er å berike seg selv (og ikke primært å spre sitt verdensbilde, slik Tvedt argumenterer for). Toje etterlyser journalister og uavhengige medier på motstanderplass, men ender opp med å plassere NRK og journalistene som hjelpere eller nyttige idioter for prosjektet – på samme måte som Tvedt.

6.4 "EN VELDEDIG TVANGSTRØYE"

Daglig leder i RORG-samarbeidet, Arnfinn Nygaard, roser Tvedt for å ha dratt i gang en viktig debatt. Han sier seg enig med Tvedt, men omformulerer fortellingens prosjekt noe, da han beskriver det som *"å videreføre en behagelig løgn, nemlig forestillingen om at verdens fattigdom kan avskaffes med smuler fra de rikes bord"*. TV-aksjonen får rollen som subjekt, mens *"god samvittighet"* er objektet som jaktes på, og som det norske folk mottar. Nygaard hevder organisasjonene som deltar, blir tvunget inn i en tvangstrøye *"av frykt for at reell innsikt i de globale utfordringene ikke ville gitt et like godt innsamlingsresultat"*. Slik blir organisasjonenes tilpasningsdyktighet prosjektets hjelper, mens reell innsikt blir en potensiell motstander.

Også Nygaard mener altså at TV-aksjonen tilslører snarere enn å avdekke. Mens Toje og Tvedt ser ut til å mene at organisasjonene, som del av *"bistandslobbyen"* eller *"det nasjonale godhetsregimet"*, er pådriver for dette prosjektet, gir Nygaard organisasjonene rollen som ofre: De vil bare godt, men blir tvunget inn i en fastlagt rolle av NRK, som således får en skurkerolle i fortellingen. Motivet synes å være frykt for at *"reell innsikt"* ikke ville gitt et like godt innsamlingsresultat, og siden de innsamlede midlene ikke går til NRK selv, må dette henge sammen med prestisje: Jo høyere sum, desto mer vellykket aksjon og mer ære til NRK.

Også Nygaard oppfordrer NRK til å tenke nytt: til å opplyse i stedet for å tilsløre. Innbakt i denne oppfordringen ligger troen på media som en arena for offentlig samtale og som leverandører av den informasjon borgerne trenger for å kunne gjøre seg opp en velbegrunnet mening.

6.5 "TVEDT SKYTER SEG SELV I FOTEN"

Først 5. desember tar en av TV-aksjonens sentrale aktører til motmæle. Christian Borch, som er blant dem Terje Tvedt nevner i sin artikkel, slakter i sitt debattinnlegg Tvedts måte å fremstille fortellingen om TV-aksjonen på. Som vi skal se, har teksten to formål: Å devaluere, om ikke

latterliggjøre, Terje Tvedt og å overbevise om at TV-aksjonsjournalistene har sin integritet i behold.

6.5.1 OVERBLIKK

Teksten kan grovt deles inn i åtte segmenter. I første segment gjengis Tvedts kritikk, dog med Christian Borchs ord. I andre segment lister Borch opp de aksjonene han har jobbet med, samt forsvarer sin journalistiske integritet. I de fire neste segmentene beskrives eksempler på reportasjer Borch har laget i forbindelse med TV-aksjonen. I sjuende segment tar han til motmæle mot Tvedts påstand om at journalistene er kjøpt og betalt av organisasjonene. I åttende og siste segment er poenget igjen å latterliggjøre Tvedt og hans kritikk.

6.5.2 REPRESENTASJON, IDENTITETSDANNELSE OG SYNLIGHET

I Borchs tekst er det særlig interessant å se hva som henvises til fraværet, det vil si hvilke deler av virkeligheten som ikke blir omtalt i teksten. For hadde man lest innlegget hans uten å ha kjennskap til NRKs TV-aksjon fra før, kunne man fått inntrykk av at programmet består av reportasjer som i tema handler om det de innsamlede midlene skal gå til, men som utover det ikke skiller seg fra en vanlig nyhetssending. Dermed forsvinner mottakerne av pengene, og det vi kan kalle Tvedts postkoloniale kritikk blir oversett. I tillegg forandres journalistens mål med TV-aksjonen: Fra å være å samle inn mest mulig penger til en "god sak", slik vi er vant til å tenke, til utelukkende å dreie seg om å informere om verden. Å samle inn penger er et svært uvanlig mål for journalistisk virksomhet. Langt mer legitimt er det å gi seerne viktig informasjon. Trekket kan derfor betraktes som et grep for å legitimere praksisen. Samtidig reduseres organisasjonenes rolle fra å være styrende for hvordan det journalistiske produktet blir sendt ut, slik Tvedt mener, til å være tilrettelegger for journalisten, slik at journalisten kan få utført jobben sin slik som han ønsker.

Borch trekker frem fire eksempler på reportasjer han har laget i forbindelse med TV-aksjonen, og arbeidet fremstilles som svært viktig: Reportasjene er laget dels i områder som er "*praktisk talt udekket*" eller "*utilgjengelig for nyhetsreportere*", og ga NRK "*en anledning til å dekke et emne som var svært aktuelt*" og en "*unik mulighet til å avdekke*". Han bruker altså mye plass på å understreke at TV-aksjonen ikke gjør det journalistiske handlingsrom mindre, men tvert imot større ved at den gir mulighet til å dekke emner og områder som uten aksjonen ikke hadde vært mulig å dekke. Ut fra beskrivelsene er det dessuten naturlig å slutte at Borch mener tradisjonelle nyhetsverdier ligger til grunn for hva det blir laget reportasjer om. Lærebøker i journalistikk

trekker ofte frem vesentlighet, identifikasjon, sensasjon, aktualitet og eventuelt også konflikt (VISA+K) som egenskaper ved en sak som gjør at den også kan bli en nyhet, og ut fra teksten er det tydelig at Borch mener disse kriteriene ligger til grunn også i valget av reportasjestoff til TV-aksjonen.

Borch veksler mellom å bruke "jeg" og "vi" som subjekt i setningene. Ut fra dette er det naturlig å tolke teksten som et forsvarsskrift ikke bare for Christian Borch selv, men også for "journalisten" eller eventuelt for NRK. Det er imidlertid verdt å merke seg at noe av intensjonen med teksten ser ut til å trekke et skarpt skille mellom "journalisten" og "PR-arbeideren". Journalisten tillegges verdier som kan knyttes til uavhengighetsdiskursen. Når Borch beskriver sin fremtreden i arbeidet med de beskrevne reportasjene, er det en journalist med ryggrad og mot som blir presentert. Motet illustreres ved at han jobbet i et område som "*opprørseriljaen hadde full kontroll over*" og selv om han ble "*skygget av Fujimoris hemmelige politi*"; integriteten ved at han "*sa blankt nei*" da en organisasjon ville sette begrensninger for ham. Journalisten jobber altså nærmest med livet som innsats for å få ut informasjon om områder og tema seerne tidligere har fått lite informasjon om, og nekter å la seg styre av annet enn journalistiske kriterier. Dette bildet av journalisten står i skarp kontrast til bildet Tvedt tegnet av TV-aksjonsjournalisten som fungerte som PR-arbeider for den utvalgte organisasjonen. Borchs tekst kan dermed anses som et angrep på Tvedts fremstilling av mulige subjektposisjoner for en TV-aksjonsjournalist. I Borchs verden er det nemlig ingen motsetning mellom "TV-aksjonsjournalist" og "journalist". I stedet sammenstiller han de to begrepene og knytter dem sammen med anerkjente journalistiske verdier og egenskaper.

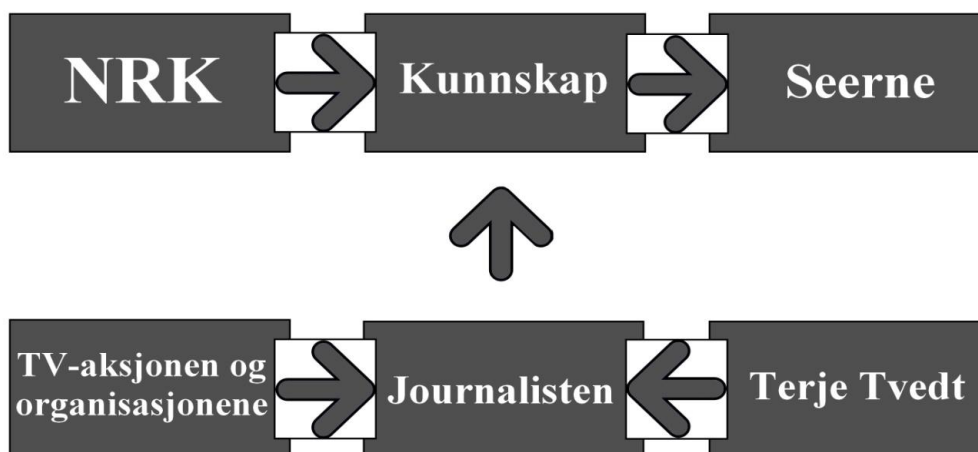
6.5.3 ROLLER OG RELASJONER

Ikke overraskende er det altså Tvedts mikrofortelling om journalistens prosjekt Borch i første rekke tar tak i, og det er Tvedt og hans artikkel som blir gjort til motstander av prosjektet.

I Borchs fremstilling av fortellingen er journalisten (subjektet) på jakt etter å gi folket kunnskap om verden ved hjelp av god, etterrettelig og avdekkende journalistikk. Dette er det NRK (allmennkringkasteren) som sender og seerne som mottar. I god allmennkringkasterånd presenteres TV-aksjonen som et folkeopplysningsprosjekt. Dette gir grunn til å peke på en *folkeopplysningsdiskurs* som gjør seg gjeldende i teksten til Borch. Innenfor denne diskursen er journalisten et ledd mellom virkeligheten og seerne som skal sørge for at sistnevnte gruppe får den informasjonen og de verdiene de trenger for å kunne fungere som ansvarlige borgere. Diskursen kan dermed karakteriseres som en subdiskurs av *felleskapsdiskursen* og knyttes til

kommunitarismen og dens mål for journalistisk virksomhet. Videre er det i Borchs prosjekt TV-aksjonen og organisasjonene som er hjelperne som gir journalisten mulighet til å drive god journalistikk og dermed til å gi seerne den nødvendige kunnskap om verden.

Figur 7: Christian Borchs folkeopplysningsfortelling

Borch hevder at *"vi har ikke noen opplevelse av å være kjøpt og betalt av organisasjonene"*, og eksplisitt at *"vi har behandlet alt materialet som generelt nyhets- og reportasjestoff"*. Slik avviser han at arbeidet bryter med vanlig praksis i redaksjonen, slik Tvedt synes å mene. Det er interessant å se at Borch står på at det er verdien uavhengighet og prinsippet om kildekritikk som vektlegges i arbeidet med TV-aksjonen, fremfor å mene at det er andre verdier og prinsipper som gjør seg gjeldende. På den måten avfeier han også at det kan knyttes journalistfaglige og presseetiske utfordringer til konseptet, da aksjonen verken formelt (feil at journalistene blir betalt av organisasjonene) eller i praksis (uansett ingen opplevelse av å være kjøpt og betalt) utgjør noen trussel mot uavhengighet, integritet eller andre sentrale journalistiske prinsipper.

6.6 "GODE INTENSJONER IKKE NOK"

Dagen etter Borchs forsvar for TV-aksjonen kommer et innlegg signert Sigrun Espe. Hun tar ikke tak i Borchs argumenter (innlegget ble trolig skrevet før Borchs innlegg sto på trykk), men konsentrerer seg i stedet om Tvedts opprinnelige påstand om hvordan TV-aksjonen (feilaktig) fremstiller verden. Espe mener media skaper *"unyanserte stereotypier"* på grunn av *"mangelfull forståelse"* og mangel på refleksjon hos journalistene. I Espes fortelling gjøres *"landene i Sør"* til subjekter som ønsker å oppnå utvikling (objektet). Prosjektets motstandere er ureflekterte journalister uten *"forståelse for det politiske i bistand"*. Innlegget bringer en ny verdi inn i debatten, nemlig *"gode intensjoner"*. Denne holdes frem som et gode, men kun dersom den

kombineres med kunnskap. Ønsket om å gjøre noe godt finner vi igjen i kommunitaristisk journalistikk, der det er et mål 'å ville noe' med journalistikken.

6.7 "PROFESSORAL REFSELSE"

7. desember trykkes på ny et forsvar for TV-aksjonen, denne gangen signert Andrew Kroglund. Innlegget bruker helt andre argumenter og tillegger TV-aksjonen og dens journalister andre førende verdier og dermed et annet prosjekt enn Christian Borch gjorde i sitt innlegg.

6.7.1 OVERBLIKK

Teksten kan deles inn i ti segmenter. Kroglund åpner i første segment med å presentere Tvedts kritikk. I segment nummer to latterliggjøres Tvedt og hans fortolkningsramme, mens tredje segment tar opp finansieringen av TV-aksjonen. I fjerde segment er TV-aksjonens journalister tema, mens femte segment tar for seg verdensbildet som presenteres i TV-aksjonen. I sjette segment kommer han inn på det generelle nyhetsbildet fra Sør, mens han i sjuende segment snakker om bruken av TV-aksjonspengene og i åttende om nærhetsetikk og menneskets natur. Niende segment er en slags konklusjon om hva TV-aksjonen er for noe, og tiende segment er en litt humoristisk avslutning, hvor han foreslår å invitere Tvedt selv til å lede neste års TV-aksjon, og også oppfordrer til å rette øynene mot nøden i DDR Kongo.

6.7.2 REPRESENTASJON, IDENTITETSDANNELSE OG SYNLIGHET

I motsetning til Borch, som totalt avviste Tvedts argumenter som uriktige, åpner Kroglund med å beskrive Terje Tvedts prosjekt som "*å slå inn åpne dører*", og dermed er en sentral presupposisjon at Tvedt ikke bare tar feil. Kroglund er nemlig enig i at det kan være problematisk at NRK blir sponset av organisasjonene, at det skapes et positivt inntrykk av dem, og at ikke alle pengene som samles inn, når frem. Dette er imidlertid noe han "*kan svelge*" fordi han alt i alt opplever TV-aksjonen som et gode. Kroglund ønsker debatten velkommen, og gjør det klart at det kan gjøres endringer i TV-aksjonskonseptet, men der stopper også enigheten med Tvedt. For Kroglund bruker mye plass på å latterliggjøre Tvedts prosjekt: Han beskriver Tvedts prosjekt som en "*etter hvert gjentakende begivenhet*" og som "*nasjonal selvpisking*", og antyder dermed at han ser på Tvedts kritikk som en lite konstruktiv aktivitet. Samtidig ufarliggjøres kritikken. Videre mener han en viktig del av Tvedts fortolkningsramme er "*at en av de få som fortsatt er fri nok til å kunne formidle tredje verden-stoff til nordmenn på den riktige måten, er ham selv*". Overdrivelsen understreker inntrykket av at Tvedts prosjekt er lite konstruktivt – og lite legitimt.

Videre spanner innlegget, som det fremkommer av overblikket, vidt, men Krog Lund har et etisk utgangspunkt for sin meningsytring, idet han trekker inn filosofen Emmanuel Levinas og ansvaret for "Den andre". Krog Lund mener TV-aksjonen gir en mulighet til å se "Den andre" og dermed en større mulighet til å *velge å være god*. I moralfilosofien knyttes Levinas til retningen *nærhetsetikk*, hvor nettopp *ansvar* er det sentrale moralperspektivet (Rasmussen 2001: 16). Det er vanlig å skille mellom nærhetsetikk og den fellesskapsorienterte kommunitarismen, som har *solidaritet* som kjerneverdi og moralperspektiv (ibid.). Imidlertid gir det mening å betrakte Krog Lunds innlegg som også kommunitaristisk farget. For når han skriver at initiativtakerne til TV-aksjonen med sitt konsept trolig ønsket å bygge bro og skape dialog, er det vel så naturlig å tolke hans innlegg som et forsvar for at verdiene *fellesskap* og *solidaritet* og prinsippet *engasjement* i tillegg til nevnte *nærhet* kan være sentrale i journalistisk arbeid. Han omtaler seg selv som "*medborger*", som også er et tegn på kommunitaristisk påvirkning. Videre skriver han at seeren uansett forstår at nyhetsjournalistene kan bruke flere hatter avhengig av hvilken sjanger de arbeider med, og denne formuleringen kan tolkes som at han ikke anser kravet om uavhengighet som absolutt – så lenge journalisten ivaretar sin troverdighet og ikke knytter varige, begrensende bånd til aktørene:

Kvelden etter vil de samme journalistene være i en annen rolle og avdekke negative sider ved arbeidsmåter, korrupsjon eller annet som da er tema. Som seer klarer jeg å forstå at NRK ikke har mandat til å kvalitetsgodkjenne organisasjonene som sådanne, det er det NORAD og andre som gjør. På samme måte som jeg forstår at nyhetsjournalister også har andre hatter på seg når de opptrer i underholdningsprogram eller låner ut stemmen sin i andre sammenhenger.

Mens flere av debattantene plasserer pengene som er resultatet av innsamlingsaksjonen, i bakgrunnen eller endog henviser dem til fraværet, henter Krog Lund dem frem: "*Hvert år er det hundretusener av mennesker som nyter godt av fjorårets og tidligere tiders TV-aksjoner i Norge. Pengene [...] utgjør en forskjell i folks hverdag*". Han er dessuten uenig i at det er et arkaisk verdensbilde som presenteres i TV-aksjonen, selv om han aksepterer at bistandsdiskursen tradisjonelt har satt sitt preg på hvordan "Den andre" har blitt fremstilt:

På mange vis er TV-aksjonen annerledes, fordi den også gir anledning til å gå mer i dybden, både på enkeltindivider og organisasjoner. Det er sterke kvinner og menn og selvstendige organisasjoner og endringsagenter som fremstilles. Det er en komplisert verden som vises, hvor enkeltindivider og enkeltorganisasjoner utgjør en forskjell.

Ut fra dette kan vi lese en forventning til journalistisk virksomhet om en sannferdig og nyansert fremstilling av virkeligheten, noe Krog Lund i motsetning til Tvedt mener TV-aksjonen lever opp til.

Mens TV-aksjonssendingen som vi har sett, i stor grad plasserte bøssebærerne og andre bidragsytere i forgrunnen, er disse fraværende i Krog Lunds tekst. De utvalgte organisasjonene er heller ikke viet mye oppmerksomhet. Her er det NRK og journalistene eller TV-aksjonen som sådan som er de aktive. Slik sett er *dugnadskursen* ikke fremtredende hos Krog Lund, men den overordnede fellesskapsdiskursen er, som vi har sett, sterk, og dette kommer også frem når Krog Lund konkluderer med å beskrive TV-aksjonen som "*en dialogmulighet i det offentlige rom*".

Når det gjelder identitetsdannelsen, skiller Krog Lund seg fra både Tvedt og Borch ved at han utpeker flere subjektposisjoner som relevante for NRKs journalister. Han påpeker forskjellen mellom "journalist" og "TV-aksjonsjournalist", men mener at samme person uten problemer kan gestalte begge roller. Handlingsrommet gjøres dermed langt større enn i fremstillingene vi har sett på til nå.

6.7.3 ROLLER OG RELASJONER

Fordi Krog Lund er inne på flere forskjellige aspekter ved TV-aksjonen, er det også mulig å identifisere flere fortellinger i teksten han. Når han skriver om effekten av de innsamlede midlene og slår fast at pengene "*utgjør en forskjell i folks hverdag*", bekrefter han innsamlingsfortellingen fra selve TV-aksjonssendingen (se figur 3), men teksten gjør visse endringer i strukturen. TV-aksjonen er fortsatt subjektet som ønsker å samle inn penger og hjelp (objektet), som siden gis til folk i fattige land. Mottakerne er reelt nødlidende, og "*kan ikke fremstilles som annet*". (Slik svarer han også på kritikken som går på at folk i Sør fremstilles som passive og avhengige.) Avsenderen er "*sterke kvinner og menn og selvstendige organisasjoner og endringsagenter*". Slik mener han at fortellingen ikke er forenklet, slik andre hevder, men snarere at det er en komplisert verden som beskrives. Motstander av prosjektet er Tvedt, som ønsker å "*få fjernet TV-aksjonen som årlig begivenhet*", og kanskje også programmets svakheter, som Krog Lund ikke underslår i sitt innlegg. Hjelperen er godheten, primært hos menneskene bak TV-aksjonen, men også hos seerne, hvor godheten blir mobilisert gjennom møtet med "Den andre" i TV-bildene.

Den alternative fortellingen jeg leser ut av Krog Lunds tekst, dreier seg om NRK som formidler av kunnskap, dialog og godhet (objekt). I tråd med kommunitaristisk tenkning er ikke seerne

(mottakerne) bare publikum eller konsumenter, men opplyste *medborgere*. Her kan TV-aksjonen anses som subjekt, mens NRK, som er arena og forutsetning for diaologmuligheten, kan stå som avsender. Journalistene som muliggjør møtet med "Den andre", og som gjør jobben sin og faktisk viser frem "en komplisert verden [...], hvor enkeltindivider og enkeltorganisasjoner utgjør en forskjell", er prosjektets gode hjelpere. Utdraget kan også tjene som eksempel på at Kroglund mener TV-aksjonen *ikke* er fanget i bistandsdiskursens håpløshetsbeskrivelser. Motstander av prosjektet er naturligvis de som vil prosjektet til livs, i dette tilfellet personifisert ved Terje Tvedt. Plasseringen av Tvedt i motstanderrollen tydeliggjøres ved den ironiske bemerkningen: "[S]nart lykkes det kanskje Tvedt å få fjernet TV-aksjonen som årlig begivenhet. Bravo!" Setter vi aktørene inn i aktantmodellen, ser den slik ut:

Figur 8: Andrew Kroglunds medborgerfortelling

6.8 "BISTAND FRA NRK"

Et kort debattinnlegg signert Per Edgar Kokkvold står på trykk 11.12.08. Bakgrunnen for innlegget er at Sigrun Espe i sitt innlegg 06.12.08 skriver at Kokkvold "avfeier kritikken mot journalisters rolle i TV-aksjonen med at det må være lov også for journalister å gjøre noe samfunnsnyttig". Dette har hun trolig hentet fra Dagbladets nyhetsartikkel 02.12.08, der Kokkvold er intervjuet og uttaler: "- Jeg tror folk flest synes det er greit at journalister, som daglig står for så mye jævelskap, for én gangs skyld gjør noe samfunnsnyttig". I innlegget sitt modererer Kokkvold seg. Han beskriver TV-aksjonen som en av "etterlatenskapene fra en annen tid" og konkluderer med at det er bra at NRK vil vurdere hele konseptet (noe kringkastingssjefen hadde antydnet i et debattmøte). Han er enig i Tvedts påstand om at bistandspolitikken på grunn av TV-aksjonen ikke får et "tilstrekkelig kritisk søkelys rettet mot seg", men mener like fullt at journalistene ikke mister sin troverdighet gjennom å arbeide med TV-aksjonen: Seerne forstår at

TV-aksjonen er en annen sjanger som krever en annen type journalistikk. Slik gir han betinget støtte til Tvedts metafortelling, men avviser hans mikrofortelling.

Kokkvolds korte innlegg tilfører ellers ikke drakampen om *fortellingen* nye perspektiver, og fordi jeg har intervjuet Kokkvold, vil jeg heller komme tilbake til hans meninger i neste kapittel.

6.9 "VELDEDIGHETENS TILFELDIGE KARAKTER"

Heine Vestvik Nilsens innlegg 18.12.08 hevder Tvedts kritikk av TV-aksjonen er berettiget. Nilsen mener NRKs valg av organisasjon som skal få midlene fra TV-aksjonen, er tilfeldig, slik også bistanden generelt er tilfeldig. Utover at han altså gir støtte til Tvedts påstand om "*journalistikkens absolutte sammenbrudd*", handler innlegget mer om bistand generelt enn om TV-aksjonen spesielt: Det er handel, og ikke bistand, som er redningen for de fattige landene, og TV-aksjonens bilde av verden er komfortabelt for oss, men samtidig med på å opprettholde en urettferdig verdensorden. Fordi innlegget konsentrerer seg om bistand og bare så vidt kommer inn på TV-aksjonen, tilfører det ikke den opprinnelige debatten nye momenter.

6.10 "UKRITISK HEIAGJENG"

Petter Nomes innlegg 20.12.08 er derimot interessant fordi det er signert en tidligere programleder og likevel fokuserer på de problematiske sidene ved TV-aksjonen. Innlegget åpner riktignok med å avvise at NRK skal følge samme redaksjonelle retningslinjer uansett program, og med å understreke at aksjonen samler en hel nasjon og ofte har bidratt med folkeopplysning. Innledningen antyder således at Nome åpner for at journalistikk kan ha styrking av fellesskap som ideal og mer differensierte prinsipper for sitt arbeid enn det dominerende journalistikkidealet tilsier. Der stopper imidlertid rosen. For Nomes hovedbudskap er at NRK-journalistene mister troverdighet i arbeidet med TV-aksjonen, og at de viser en urovekkende motvilje mot prinsipiell debatt når de kompromissløst forsvarer TV-aksjonen:

At folk som ellers er kritiske og seriøse, ikke en gang vil reflektere over om TV-aksjonen kan åpne for dilemmaer og sette habilitet og troverdighet under press, det er rett og slett vanskelig å forstå.

Videre i teksten trekker Nome frem "*sannhetssøkende, kritisk og uavhengig*" som etterstrebellesverdige egenskaper hos en journalist, og han konkluderer med at NRK ikke burde "*slippe unna med at prinsippene bare gjelder 364 dager i året*". Slik legger han seg tett opptil et vaktbikkjeideal. Han hevder riktignok at NRKs proffe journalister ikke ville hatt problemer med

å tegne et udelt positivt bilde av en frivillig organisasjon i TV-aksjonen den ene dagen for deretter å dekke feilslåtte bistandsprosjekter i samme organisasjon dagen etter. Men overfor publikum ville journalistene ha begrenset troverdighet og tillit i en sånn situasjon. Videre synes han å mene at journalistene underslår det faktum at organisasjonene forvalter store beløp og er mektige samfunnsaktører.

Oppsummert kan det virke som om Nome mener problemet ligger i relasjonen til publikum, snarere enn i konseptet i seg selv. Det er altså ikke den formelle bindingen til en organisasjon som kan true journalistikken, men heller NRKs og journalistenes tap av tillit.

Hva så med fortellingen? Nome setter ikke spørsmålstegn ved NRK og journalistenes prosjekt og ser ut til å mene at deres motivasjon er forankret i et ønske om å gjøre godt. Slik sett kunne man betrakte hans versjon som en støtte til TV-aksjonens egne opprinnelige versjon. Imidlertid understreker Nome at bistandsaktørene er mektige, og at bistandens såkalte velsignelser på tvilsomt grunnlag er hevet over debatt. På den måten gir det mer mening å betrakte Nomes innlegg som en forsiktig støtte til Tvedts plassering av journalistene som organisasjonenes hjelpere.

6.11 "BLINDE FOR KRITIKKEN"

Terje Tvedts andre innlegg i debatten står på trykk 23.12.08. Her gjentar han en del av sine poeng samtidig som han kritiserer Borchs og Kokkvolds innspill i debatten. Han hevder disse illustrerer journalistikkens fall på bistandsfeltet og viser at de har *"abdisert overfor Godhetsregimets retorikk"*. Videre definerer han journalistikkens oppdrag som å sørge for at ethvert område i samfunnet blir utsatt for kritikk, og hevder dette må være noe Borch har glemt. Han tilfører ikke debatten mye nytt, men gjør i innlegget klart at han mener det er en total mangel på refleksjon rundt de presseetiske og journalistfaglige utfordringene knyttet til TV-aksjonen. Videre understreker han sitt poeng om at det innenfor bistandsfeltet er mulig for en journalist *"å bryte med helt fundamentale presseetiske regler og likevel bevare troverdighet som journalist"*, noe han beskriver som en *"bisarr"* situasjon.

6.12 "NRKS BLINDHET"

Debatten i Dagbladet avrundes med en lederartikkel 27.12. Her karakteriseres Tvedts kritikk som *"besk og til tider retthaversk, men den er verdt å lytte til"*. Lederen beskriver aksjonen som *"en etterlevning fra den tid NRK uten blygsel fremsto som en forlengelse av den politiske"*

stormakten og som talerør for offisielle verdier". Det presupponeres at det har skjedd mye med den journalistiske diskurs og journalistens handlingsrom siden TV-aksjonen hadde sin første sending i 1974. Det er også rimelig å tolke teksten som en støtte til Tvedts påstand om at NRK og TV-aksjonen fremstår som det såkalte godhetsregimets nyttige idioter fremfor å drive uavhengig og kritisk journalistikk, slik Tvedt tidligere har formulert idealet. Konklusjonen, "*[e]n medieorganisasjon som har kritisk nyhetsformidling som en av sine primæroppgaver, kan ikke samtidig opptre som humanitær organisasjon*" er et eksempel på at den øvrige pressen, her representert ved Dagbladet, stiller seg kritisk til NRKs praksis.

6.13 OPPSUMMERT: KAMP OM IDENTITET OG FORTELLING

Debatten kan betraktes som en definisjonsmaktkamp, der deltakerne kjemper om å definere hva som egentlig går for seg en søndag i oktober hvert år. Som vi har sett, spriker oppfatningene i flere retninger. Diskusjonen kan knyttes til definisjonen av "journalist" som jeg siterte innledningsvis i oppgaven, hvor det altså ikke er presisert hva som er journalistens mål med sitt arbeid. Tvedt argumenterer for at TV-aksjonsjournalisten overhodet ikke kan inkluderes i subjektposisjonen "journalist". I stedet låser han "TV-aksjonsjournalisten" fast sammen med momenter som "reklame", "kampanje", "uvitenhet" eller til og med "uredelighet", og bestemmer at det er å anse som likt med "PR-arbeider" og forskjellig fra "journalist". Han får støtte av flere, men møter motstand hos Christian Borch, som mener det stikk motsatte. Borch setter nemlig likhetstegn mellom "TV-aksjonsjournalist" og "journalist" og markerer avstanden til nettopp PR-bransjen. I stedet tillegges TV-aksjonsjournalisten verdier som "integritet", "mot", "prinsippfasthet" og nettopp "uavhengighet". Borch, som er den eneste debatt deltakeren som har jobbet og fortsatt jobber med TV-aksjonen, mener arbeidet styres av de samme verdiene som styrer annet journalistisk arbeid i NRK, nemlig uavhengighet og kritisk journalistikk. De fleste andre i debatten mener at det er disse prinsippene som *burde* styre arbeidet, men at det ikke er mulig innenfor konseptet slik det er nå, og det er nettopp her vi finner et av kritikernes hovedankepunkt mot programmet.

Fortellingen om TV-aksjonen som prosjekt endres også kraftig underveis i sjangerkjeden. TV-aksjonen defineres som alt fra "journalistikkens sammenbrudd" og feilslått bistand til folkeopplysning og fellesskapsbygging. Her får TV-aksjonsjournalistene ulike roller. Noen mener de tilslører snarere enn å avdekke og at de fremstår som bistandssystemets nyttige idioter, mens andre fremstiller dem som kritiske journalister med mål om å opplyse eller reflekterte borgere med mål om å spre gode verdier.

Ut fra den skarpe tonen i innleggene til Borch og Tvedt kan det være nærliggende å konkludere med at de ikke er enige om noe som helst. Det er imidlertid feil, for selve det underliggende premisset for debatten, slutter de fleste opp om: Journalisten skal operere uavhengig av personer eller grupper som vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold, slik det heter i VVP (Norsk Presseforbund 2006). Uavhengighetsdiskursen gjør seg altså gjeldende i både Borchs og Tvedts innlegg – det er virkelighetsbeskrivelsen de er uenige om.

Kroglunds innlegg er det som skiller seg ut ved at teksten ikke fremholder uavhengighet som en absolutt nødvendighet. Selv om Kroglund ser at TV-aksjonen har et forbedringspotensiale, betrakter han programmet som en dialogmulighet og som en mulighet til å få seerne til å erkjenne sitt "*ansvar for Den andre*". Slik blir hans innlegg det som ligger nærmest en alternativ måte å betrakte journalistikk – eller mulighetene som ligger i journalistikk – på. For Kroglund legger seg nært et ideal som går på å styrke verdiene fellesskap og solidaritet gjennom å la engasjement og nærhet være styrende prinsipper for det journalistiske arbeidet. Det er interessant å se at det er en som hører til utenfor pressekreter som går lengst i å legitimere bruken av andre verdier og prinsipper i det journalistiske arbeidet, men det er likevel ikke overraskende. Uavhengighet, distanse til kildene og nøytralitet er å betrakte som en sentral del av den journalistiske selvforståelsen. De som befinner seg innenfor den journalistiske institusjonen vil således ha problemer med å sette disse til side, og i alle fall til å uttrykke et slikt standpunkt offentlig.

7 AKTØRENES HOLDNINGER

Tekstanalysen har vist oss hvilke diskurser som er i sving, men hjelper oss ikke til å komme bak teksten. For å få bedre tak i aktørenes tanker og holdninger, har jeg komplettert forskningsdesignet med kvalitative intervjuer. Intervjuene spenner over mange tema, og jeg vil bare legge frem resultatene som er relevante i samspill med de andre analysedelene. Sitatene er ordrette, og de som presenteres, er valgt fordi de vurderes som representative for ulike syn. Intervjuobjektene er kort presentert i vedlegg 3, og jeg nøyer meg her med å ramse dem opp: Einar Lunde (EL), Haddy N'jie (HN), Ingunn Vassvik (IV), Per Edgar Kokkvold (PEK), Elin Floberghagen (EF) og Hans-Tore Bjerkaas (HTB).

7.1 HVA ER EN TV-AKSJONSJOURNALIST?

Når det gjelder selve definisjonen av en TV-aksjonsjournalist, og om vedkommende er mest lik en PR-arbeider (slik vi så Tvedt mente) eller en vanlig journalist (slik Borch argumenterte for), viser intervjuene at de fleste er mest enige med Borch og tar avstand fra kritikken om at TV-aksjonen fungerer som ren reklame for organisasjonene. Borchs Dagsrevy-kollega Einar Lunde formulerer det slik:

Var det noe vi var opptatt av, så var det å ikke være mikrofonstativ for den arrangerende eller den mottakende organisasjon. [...] At vi hadde et samarbeid, ja. Det må det nødvendigvis være sånn som formatet er. Men det betyr ikke at vi kjøper og sluker rått alt det den organisasjonen kommer med. [...] Vi skal ikke være et propagandarør for denne organisasjonen.

Vi ser at Lunde bygger opp journalistidentiteten ved å vise frem momenter han mener "journalist" er forskjellig fra: *mikrofonstativ* og *propagandarør*. Per Edgar Kokkvold trekker i tillegg til *mikrofonstativ* inn *fjott*, som litt humoristisk sagt kan vise til noe av det samme i journalistisk diskurs – for en journalist virker det å være like ille å bli omtalt som mikrofonstativ som det i andre sammenhenger vil være å bli omtalt som *fjott*:

Hvis han [*TV-aksjonsjournalisten*, min anmerkning] utelukkende framstår som en *fjott* og et mikrofonstativ, så vil det også være om ikke ødeleggende, så i hvert fall skadelig for hans renommé, men ikke hvis han prøver å opptre som journalist, som en journalist skal gjøre.

Haddy N'jie, som ledet aksjonen i 2009, forteller at det var et skille mellom den utvalgte organisasjonen og NRK som gjorde at hun selv opplevde å ha den nødvendige distansen:

Det har vært et veldig klart skille der, altså, og det har blitt veldig tydelig kommunisert til Care også, at sendingene er det vi som står for. Vi har våre hjemmesider og de har sine hjemmesider, og våre nettjournalister skriver våre saker, og i den grad jeg får noe fra presseansvarlig i Care, er det sånne eksempelhistorier, liksom.

N'jie forteller også at det på et felles seminar var merket i planen når Care-representantene skulle gå, slik at TV-aksjonsstaben kunne planlegge sendingen uten at de var til stede.

Lunde forteller at han og medprogramlederne i 81 og 86 bestemte seg for at de aldri skulle oppfordre seerne om å gi penger – det skulle overlates til andre enn journalistene:

EL: Vi kan komme nyhetsmessig og oppdatere hvor mye som er samlet inn etter hvert som resultatene kommer inn, det er en del av vår oppgave, men aldri å oppfordre folk til å gi. Mitt synspunkt er nemlig at selve storyen, selve situasjonen, selve behovet som vi forsøker å billedgjøre og lydgjøre i form av, i løpet av den aksjonen, skal være sterkt nok til å oppfordre folk til å delta og være med.

SSH: Var det en journalistisk vurdering?

EL: Det var det. Det var blant annet for å trekke opp linjer for oss som NRK-programledere. Journalistisk, ja.

SSH: Men hva er problemet med å be om penger, da?

EL: Da er du enda et skritt inn i, jeg holdt på å si, inn i, ja. Jeg føler at der er det en liten grense. Så går du over den, er du mer en aktør, altså en aktivist, og ikke en NRK-programleder.

I analysen av aksjonen i 2009 har vi sett at programlederne til stadighet oppfordrer seerne til å gi, og Lundes refleksjon på dette punktet er dermed faktisk forenlig med Tvedts sammenstilling av TV-aksjonsjournalist (slik rollen er i dag,) og PR-arbeider. På direkte spørsmål vil Lunde imidlertid ikke kritisere dagens praksis, og det er i stedet Ingunn Vassvik som tar i bruk ord som ligger nærmest Tvedts tolkning av rollen som TV-aksjonsjournalist:

Jeg følte vel at jeg var med på å selge en vare. [...] Man føler litt liksom at man blir en del av heiagjengen.

På spørsmål om det er nødvendig at det er *journalister* - og ikke for eksempel kjendiser eller komikere - som lager TV-aksjonen, svarer alle ja. Når de skal forklare hvorfor det er viktig, tyr de til begreper som "*å ha journalistiske briller på*", "*opptre som det journalistiske faget krever*",

"journalistisk håndverk", "journalistisk hånd" og "journalistisk presentasjon". Det utdypes ikke automatisk hva som ligger i dette. En dialog med Lunde kan tjene som eksempel:

EL: Jeg synes det er vesentlig at det er journalistene som gjør det, sånn at det blir gjort et skikkelig journalistisk håndverk. Vi skal ha underholdende innslag, men det er i det alt vesentligste en journalistisk presentasjon og en journalistisk innsats som gjøres i løpet av en sånn TV-aksjon.

SSH: Hva hadde man gått glipp av hvis man hadde brukt andre folk?

EL: Nei, altså, hvis man sender en eller annen komiker ut for å lage reportasjer ute, man kan få ting fra et helt annet perspektiv, og det kunne vært nyttig, bevare meg vel. [...] Men jeg tror det er vesentlig å ha en journalistisk hånd på det.

SSH: Fordi?

EL: Nei, fordi det tross alt er et...det å lage en dokumentar eller en reportasje, det er journalistikk, og man kan naturligvis få andre til å stille kritiske spørsmål, så jeg vil ikke sette et absolutt skille mellom det, men jeg tror det er vesentlig at uansett hvilken avdeling man tilhører, da, så er det vesentlig at man har et journalistisk innfall på det.

SSH: Og da tenker du en kritisk holdning?

EL: Ja.

En forklaring på hva som ligger i begrepene, kommer altså ikke før jeg stiller et direkte spørsmål. Det er tydelig at dette er en så vesentlig del av profesjonsforståelsen at intervjuobjektene ikke ser et behov for utdypning. Det kan betraktes som uttrykk for den journalistiske logikken som hører til det Martin Eide (2005: 47) beskriver som en *profesjonsvridd* journalistikk. N'jie beskriver på oppfordring litt grundigere hva hun mener:

Jo mindre journalistisk bakgrunn du har, jo lettere er det for deg å la andre komme inn og styre sendinga di, da. Og også det her med å skjønne okey, hva er det som...hva er viktig her, og hva er ikke så viktig? Hvilke mennesker kan fortelle oss mer om dette utenfor Care eller utenfor den hjelpeorganisasjonen som er valgt? Og selvfølgelig i forhold til formidling, altså å formidle viktig, tung faktainformasjon og sånt, så tror jeg det er viktig med journalistisk bakgrunn.

Oppsummert har en med journalistisk bakgrunn og tankegang i N'jies fremstilling tre kvaliteter som gjør at hun mener det er viktig at slike styrer TV-aksjonen: De lar seg ikke påvirke av grupper eller personer som vil styre det redaksjonelle innholdet (integritet og uavhengighet), de kan finne frem til de riktige kildene (kildekritikk), og de kan formidle informasjon på en forståelig måte. Slik sett kan resonnementet sies å være farget av uavhengighetsdiskursen.

7.2 FORHOLD TIL TV-AKSJONEN

Når det gjelder intervjuobjektene forhold til TV-aksjonen i dag, er det selvsagt påvirket av hvilket forhold de tidligere har hatt til aksjonen. Både Lunde og N'jie, som begge har vært programledere for aksjonen, forsvarer dens eksistens, selv om N'jie ser ut til å være svært oppmerksom på de mange utfordringene som er knyttet til konseptet. Hans-Tore Bjerkaas, som har redaktøransvar for sendingen, forsvarer naturligvis også TV-aksjonen. Den siste NRK-journalisten blant intervjuobjektene, Ingunn Vassvik, er derimot den i utvalget som stiller seg mest negativ til konseptet TV-aksjonen. Dette kan selvsagt ha noe med hennes rolle da hun jobbet med den, å gjøre. Hun var reporter i Tromsø og forteller at hun hadde lite kontakt med redaksjonen i Oslo. Hun var ikke inkludert i planleggingen av sendingen og hadde kun med egne innslag å gjøre. Dessuten ble hun ikke kjøpt ut av sin vanlige turnus på distriktskontoret og måtte derfor planlegge innslagene sine på toppen av vanlige arbeidsoppgaver.

Sånn som i min situasjon, hvor jeg ikke hadde rom til å jobbe i noen særlig grad med det, det var litt stup-og-kjør som direkte-TV ofte er. [...] Jeg hadde ikke tid til å lese noe særlig om det utover det som jeg hadde lært på seminaret og den kontakten som jeg hadde med den lokale organisasjonsdama i Tromsø. Og da hemmes i hvert fall din mulighet til å kunne sette deg ned og tenke gjennom gode spørsmål.

Vi ser at Vassvik savnet muligheten til å få tenkt ut "*gode spørsmål*", og dette kan sees i sammenheng med uavhengighetsdiskursens krav til god journalistikk. Vassviks avstand til redaksjonen i Oslo kan også ha ført til at hun var fjernere fra diskursen som ellers preger samtalen om TV-aksjonen.

Når det gjelder de to intervjuobjektene utenfor NRK, nemlig Per Edgar Kokkvold og Elin Floberghagen, skulle man kanskje tro at de ville gi kritikerne mer støtte idet de står friere enn dem med NRK-tilknytning. Imidlertid ser de ut til å ta kontroversen rundt TV-aksjonen med stor ro. Floberghagen sier TV-aksjonen er "*en innarbeida form, det er en akseptert form, tror jeg, i det norske folk*", og hennes største bekymring er knyttet til om NRK-journalistene blir presset til noe de ikke kan stå inne for: "*NRK må passe seg for å ikke sette journalistenes integritet i fare*". Dette mener hun kan løses enkelt ved at NRK velger ut journalister som ikke dekker bistandsstoff til daglig, til å arbeide med TV-aksjonen. Kokkvold beskriver TV-aksjonen som en tradisjon, og "*tradisjoner skal man ikke uten videre kimse av*". Vi ser at TV-aksjonen her forsvares ved at den er "*en innarbeida form*" og "*en tradisjon*" snarere enn ved å vise til innholdet. Slik kan det se ut til at TV-aksjonen har en helt spesiell stilling også i pressekreter.

Bortsett fra Bjerkaas, som forteller at han verken har gått med bøsse eller hatt noe med TV-aksjonen å gjøre før han ble kringkastingssjef, kan alle intervjuobjektene også fortelle om et *langvarig* forhold til TV-aksjonen. Flere har minner fra langt tilbake:

IV: Har pleid å se på siden jeg var jentunge. Da jeg var jentunge, syntes jeg det var veldig stas. Det var en av merkedagene i løpet av året.

EL: Så vi går. Hele family'n går. [...] det har jeg gjort helst siden den første i 1972 eller jeg husker ikke akkurat når det var, jeg, men den aller første Røde Fjær-aksjonen eller no sånt no.

HN: Jeg tror jeg hadde det forholdet til TV-aksjonen som de fleste nordmenn har. Det er en sånn institusjon som man på en måte alltid vet, man vet at i dag er det TV-aksjonen, og man følger med.

PEK: jeg husker det var jo en stor sak, altså [...] TV-aksjonen var jo noe man samlet seg om. Var det i 74? Ja, jeg husker jo det, vi satt og så på og man regnet med at innsamlede midler ville øke fra år til år, hvilket det også gjorde.

Intervjuobjektene representerer her antakelig en vanlig seers forhold til TV-aksjonen. Når TV-aksjonen er en tradisjon som så mange har fulgt med på og deltatt i over så lang tid, er det grunn til å tro at diskursen som styrer kommunikasjonen i og om TV-aksjonen, har stor påvirkningskraft. Også journalister vil være påvirket av denne. Dette kommer blant annet frem når jeg spør intervjuobjektene om hvilke verdier de mener er grunnleggende for TV-aksjonen, for svarene viser at de fleste fokuserer på solidaritet mellom rik og fattig når de skal formulere TV-aksjonens kjerneverdier. HTB trekker frem "*omtanke for medmennesker*", mens HN snakker om å "*ville folk vel*". Også IV og EL tenker i samme bane:

IV: Det er den dagen vi kan gi de aller svakeste en stor stemme en periode i rike Norge. Og det å kunne stå for solidaritetsverdier og være med på noe som er i utgangspunktet hvert fall uselvisk. Det er jo universelle, gode verdier sånn som jeg ser det, i utgangspunktet.

EL: Jeg er en sånn globalist som ser på hele verden som en stor familie. Og ingen er sterkere enn det svakeste ledd, og det betyr at vi har et ansvar for de som ikke har det så bra som oss, som definitivt kunne få det bedre. [...]. Så det å kunne bygge bro over det og skape en interesse for og et ansvar for at vi er en stor global familie med ansvar for hverandre, det er mitt private anliggende oppi det hele.

Lunde begynner altså med å fokusere på det samme som de andre, men så trekker han også inn den nasjonale dimensjonen:

og så har du det med at du skal forsøke å på én dag mobilisere til en nasjonal dugnad, prøve å få hele, bruke mediet til å mobilisere hele Norge til å enes om noe. Det er jo den dagen Norge er samlet til ett rike. Det er jo ganske utrolig.

Det er denne dimensjonen også Kokkvold er mest opptatt av:

Dette er en viktig, det er noe folk samler seg om. Og det er ingen tvil om at denne TV-aksjonen, fordi den kom inn på et tidspunkt da fjernsynet begynte å bli allemannseie, så er den en del av vår kulturarv.

Det er likevel interessant å se at "den nasjonale dugnaden" kommer litt i bakgrunnen når intervjuobjektene blir spurt om hvilke verdier de mener ligger til grunn for TV-aksjonen. I stedet er det internasjonal solidaritet som blir trukket frem. Kanskje kan dette tolkes som et tegn på at Terje Tvedt (2008) har rett i at godhetsdiskursens stilling er så sterk at man kan legitimere det meste ved å vise til at man skal gjøre noe godt for fattige. Resonnementene intervjuobjektene kommer med på dette spørsmålet, er imidlertid ikke nødvendigvis helt i samsvar med resten av deres uttalelser. For, som vi skal se, er nasjonalt samhold og nasjonal innsats sentrale tema i dugnadsdiskursen, som intervjuobjektene også er preget av.

7.3 ROM FOR KRITISK JOURNALISTIKK?

Jeg spurte intervjuobjektene om de oppfattet at det var rom for kritisk journalistikk innenfor rammen av TV-aksjonen slik den fremstår i dag. Også her deler gruppa seg, men ikke bare når det gjelder deres direkte svar. For hva ligger egentlig i begrepet "kritisk journalistikk"? Også her ser gruppa ut til å ha forskjellige oppfatninger.

Floberghagen mener det er begrenset hvor kritisk man kan være som TV-aksjonsjournalist:

Har Leger uten grenser fått TV-aksjonen, så er ikke det dagen da nyhetsjournalistene i NRK publiserer kritiske saker om Leger uten grenser, for å si det sånn.

Ut fra svaret hennes er det naturlig å tolke henne dit hen at hun mener kritisk journalistikk nødvendigvis fører til negative funn og dermed kritiske saker, med andre ord: Man kan ikke drive kritisk journalistikk for så å finne ut at alt er i den skjønneste orden. Definisjonen kan virke merkelig, fordi den legger til grunn at det er resultatet av journalistikken og ikke det journalistiske arbeidet som avgjør om journalistikken er kritisk eller ikke. Forklaringen på

denne definisjonen kan imidlertid være svært enkel, for journalister lager sjelden saker dersom alt er i den skjønneste orden. Resultatet av journalistisk arbeid blir ikke presentert dersom journalisten ikke har funnet "møkk". I TV-aksjonssammenheng er temaet for journalistikken imidlertid gitt, og resultatet av journalistikken blir selvsagt presentert selv om alt er som det skal være. Spørsmålet er her snarere om det hadde blitt presentert dersom journalisten kom over noe ureglementert.

Vassvik, som ellers er den i utvalget som er mest kritisk til TV-aksjonen, mener i motsetning til Floberghagen at det *er* rom for kritisk journalistikk:

Altså da Leger uten grenser hadde aksjon, så var det jo en del debatt også i TV-sendinga rundt Leger uten grenser sin rolle i land hvor de ikke tar side, og Mads Gilbert som var veldig kritisk til det. Jeg husker ikke om Gilbert var med i sendinga, men de kjørte hvert fall noen diskusjoner rundt det. Så det er rom for det, men det kunne godt ha vært enda mer.

Vassvik mener åpenbart at "kritisk journalistikk" innebærer diskusjon og er med det på linje med Kokkvold:

Man er ikke nødt til å alltid være kritisk, men man må jo passe på å stille de nødvendige kritiske spørsmål der det er helt avgjørende at man gjør det.

Kokkvold tror det er mer rom for kritisk journalistikk i dag enn det var tidligere, mens Lunde trekker frem to eksempler fra sin tid som programleder som skal vise at det var rom for kritisk journalistikk også den gang: for det første en "*kritisk debatt [...] om hele vår holdning til Nord/Sør og slike ting*", og for det andre:

et intervju med generalsekretæren i Kirkens Nødhjelp, husker jeg, Jappe Eriksen. [Latter]. Han fikk så mange kritiske spørsmål underveis, og jeg kjørte ham kraftig. Og folk begynte å lure på liksom, er dette en TV-aksjon eller? [Latter].

I likhet med Kokkvold legger Lunde vekt på *kritiske spørsmål* når han snakker om *kritisk journalistikk*. Imidlertid kan hans svar - til tross for at han viser eksempler på det han omtaler som kritisk journalistikk, - vitne om at det slett ikke var vanlig med kritiske spørsmål. Når han sier at folk lurte på om det var en TV-aksjon, må jo det være fordi de ikke var vant til kritiske spørsmål innenfor formatet.

Også N'jie er også opptatt av å stille de gode spørsmålene, men det er ikke i første rekke det hun betrakter som kritisk journalistikk:

man regner med at de som har tatt avgjørelsen på at det er Care som skal få TV-aksjonen, at de vet hva de snakker om, og vi kan ikke, oppgaven vår er ikke å gå Care etter i sømmene, ikke sant?

Her kan det virke som om hun sidestiller *kritisk og gravende* journalistikk ved at hun bruker uttrykket "gå etter i sømmene". Og når hun legger denne forståelsen til grunn, mener hun åpenbart at dette ikke er TV-aksjonens oppgave. Men i andre deler av intervjuet vektlegger hun altså å stille spørsmål ved Cares fremstillinger, slik at om vi legger Kokkvolds forståelse av kritisk journalistikk til grunn, mener også N'jie at det er rom for dette i TV-aksjonen. Mens Floberghagen og kanskje også N'jie skiller seg ut med beskrivelser av *kritisk journalistikk* som rommer lite, har Bjerkaas muligens en vid forståelse av begrepet. Han svarer følgende på spørsmålet om det er rom for kritisk journalistikk i TV-aksjonen:

Ja, jeg mener det. Altså våre journalister står fritt til å utforme sine journalistiske bidrag.

Det kan være grunn til å tolke ham dit hen at han sidestiller *kritisk journalistikk* og *uavhengig journalistikk*, eller i alle fall at så lenge journalistene er uavhengige, blir resultatet kritisk journalistikk, selv om svaret også kan bety at det i hvert fall i prinsippet er rom for kritisk journalistikk.

Like fullt er det bare Lunde som avviser at TV-aksjonen har et element av kampanjejournalistikk i seg, slik Bjerkaas altså tidligere har uttalt. Lunde mener TV-aksjonen ikke er kampanjejournalistikk, men snarere et forsøk på å "*få frem positive tendenser, peke på positive utviklingstrekk slik at samfunnet har noe å strekke seg etter*", og slår fast at "*pressen skal ikke drive kampanjer for verken det ene eller det andre*". Floberghagen har samme holdning til kampanjejournalistikk, som hun beskriver som "*noe journalister skyr som pesten*", men hun understreker at det ikke nødvendigvis betyr at NRK gjør galt i å arrangere TV-aksjonen, så lenge "*man ikke setter nyhetsjournalistenes integritet i fare*". Også Vassvik og Bjerkaas er skeptiske til kampanjejournalistikk som sådan.

To av intervjuobjektene er imidlertid mindre kategoriske i sitt forhold til kampanjejournalistikk. N'jie mener TV-aksjonen på dette punktet ikke skiller seg vesentlig fra vanlig journalistikk:

det jo utrolig mange valg man tar hele tiden i den journalistiske prosessen, da, som jeg tror altfor mange journalister er ubevisste på. Alt fra kildevalg til vinkling til at man

faktisk lager denne saken. Til alle de sakene man ikke lager. Ikke sant, det er veldig, veldig mange bevisste og ubevisste valg, som det ligger masse...det er mange grunner til at jeg tar de valgene eller ikke tar de valgene som ikke blir diskutert, ikke sant? Mens på TV-aksjonen er vi i hvert fall åpne.

Åpenheten N'jie fokuserer på, går igjen hos Kokkvold, og det ser ut til at kampanjejournalistikk ikke oppleves som problematisk så lenge åpenheten er til stede.

Altså journalistikk er jo, det er jo å informere, formidle det folk trenger for å forstå sin samtid; det er å avdekke kritikkverdige forhold, men det er også å ta standpunkt, formidle verdier, målbare holdninger og om nødvendig drive kampanje for noe. Men man skal gjøre det i åpenhet, og når man driver kampanjejournalistikk, så skal man være veldig klar over at man gjør det og ikke prøve å skjule det i noe annet.

7.4 DISKURSER I UTVIKLING

Som vi har sett, er fellesskapsdiskursen og dens subdiskurs dugnadsdiskursen dominerende i TV-aksjonssendingen, mens uavhengighetsdiskursen preger debatten om TV-aksjonen. I debatten beskyldes TV-aksjonen for å være styrt av bistandsdiskursen, og analysen av sendingen viser at dette stemmer til en viss grad. Men det er nærliggende å tro at den er mindre dominerende i TV-aksjonen 2009 enn den har vært tidligere år.

7.4.1 BISTANDSDISKURSEN

Alle intervjuobjektene er enige om at bistandsjournalistikken tradisjonelt i altfor stor grad har fremstilt "oss" som aktive hjelpere, "dem" som passive mottakere, og bistand som løsningen på alle problemer. Det gjelder også TV-aksjonen, mener Vassvik:

Det er vanskelig å gjøre noe annet. Når du skal appellere til folks følelser og giverglede, så kan du ikke vise hvor bra de har det, eller hvor dyktige de er på enkelte områder. Da må du vise hvor fælt det er. Og elendigheta. Og det er klart at elendigheta er der, men det er jo med på å sementere et sort-hvitt-bilde av dem som offer og vi som redningsdamer og -menn. Så hvis man hadde klart å få et større spekter også i den delen av dekinga...

Også Kokkvold mener denne delen av kritikken treffer:

Jeg har veldig mye forståelse for den kritikken som har kommet, om at dette kan bidra til at vi tror vi kan løse verdens problemer med å være god en gang i året og dele ut litt penger til de trengende, mens det i virkeligheten er politiske endringer som må til. Men

jeg tror ikke at dersom man hadde kuttet ut TV-aksjonen, at sjansen for politiske endringer dermed ville ha blitt større. Tvert imot vil jeg tro. Det bidrar i det minste til at man en hel dag setter fokus på folk som har det ganske ille.

Imidlertid mener flere at TV-aksjonen klarer å løsrive seg fra denne fremstillingen av verden. Lunde mener de i hans TV-aksjoner løftet blikket og var bevisste på å nyansere bildet. Også Floberghagen mener kritikken bommer:

Det kan sikkert være at nordmenn generelt har et bilde av seg selv som velgjørerne i verden og alle andre som trengende mottakere [latter], men jeg synes ikke TV-aksjonen spesielt fremmer det bildet, altså. Det må jeg si.

N'jie medgir at det har vært et problem at TV-aksjonen har fremstilt verden i henhold til bistandsdiskursens verdensbilde:

TV-aksjonen opp igjennom har sikkert mye stygt på samvittigheten, altså, hvor det er på en måte en svart person som står og hogger i jorda, og en hvit person som står og sier at han hogger i jorda, liksom [latter]. Jeg tror det har vært ganske mye av det.

Hun forteller at hun anstrenger seg for å fremstille mottakerne av hjelpen som aktive mennesker med egne historier og drømmer - som de får lov til å fortelle selv. Imidlertid understreker hun at det kanskje er lettere i aksjonen i 2009 enn ellers:

Jeg gjør det jeg kan for å komme unna den måten der, men jeg tror også det er lettere å få til med Care, fordi det handler så mye om at de folka har så mye ressurser sjøl, da, ikke sant?

Også kringkastingssjefen mener reportasjene i TV-aksjonen 2009 vitnet om at journalistene hadde tatt til seg kritikken til Tvedt:

Jeg mener å se på årets TV-aksjon at det var en annen type reportasjer på det punktet. Det ble mer formidling av muligheter enn av problemer.

Det er åpenbart at det oppleves som et sentralt dilemma at man ønsker å ta et skritt bort fra bistandsdiskursen, men at dette er vanskelig når målet er innsamling til humanitære formål. Likevel ser vi en viss endring. Om det utelukkende er på grunn av Cares fokus på selvhjelp, som gjør det lettere å unngå å tegne et bilde av passive mottakere, eller om det også er fordi journalistene har gjort et bevisst valg om å unngå dette bildet, skal være usagt. Uansett kan refleksjonen rundt dilemmaet tolkes som et uttrykk for at bistandsdiskursen er i ferd med å svekkes i journalistiske miljøer.

Som vi har sett i analysen av sendingen, og som Kokkvold også peker på, avpolitiseres utviklingsproblemene like fullt. Lunde forteller at de i en av hans aksjoner hadde en paneldebatt om Nord-/Sør-problematikk, men noe slikt ser vi ikke i 2009. Det kan kanskje knyttes til dilemmaet journalistene opplever at de står overfor når de skal produsere en sending som skal appellere til folks giverglede.

7.4.2 UAVHENGIGHETSDISKURSEN

Når intervjuobjektene får muligheten til å snakke fritt om TV-aksjonen, kommer det frem at flere ser ut til å mene at det jeg kaller uavhengighetsdiskursen, har fått en *for sterk* status i det journalistiske miljøet. Som Lunde formulerer det:

Gradvis så merker vi nå i pressen at man skal være kritisk til alt. Man har nesten ikke lov til å si noe positivt om noe, for alt skal være kritisk. Hvor er konflikten?, er det første man spør etter. Hva er det vi kan kritisere? Hvor er de kritiske spørsmålene til noe? Ingen har lov til å gjøre noe positivt, og hvis det er noen som gjør noe positivt, så kan du være helt sikker på at da kommer det hvert fall verken i avisene eller på TV. Sånn at jeg er sterkt uenig i den utviklingen vi har hatt. Vi i pressen skal stille kritiske spørsmål, [...] men vi skal også ikke være redd for å få frem det som er positivt.

Kokkvold er inne på noe av det samme:

Mediene har ikke bare en oppgave å informere og avdekke, men også formidle verdier, målbare holdninger, ta folk med gjennom informasjonsjungelen og påpeke sammenhenger og øke kvaliteten i det offentlige ordskiftet. Vi har jo en oppdragende funksjon også selv om mange journalister lenge har ledd litt av det. [...] Vi har ikke bare en oppgave å rive ned, vi har også en oppgave i å gjøre folk klokere og mer informert.

De ser begge ut til å mene at *vaktbikkjeidealet* er blitt for sterkt på bekostning av en rolle som samfunnsbygger, og som vi skal se av deres videre refleksjoner, formidler de *både* fellesskapsdiskursens *og* uavhengighetsdiskursens verdier. Det er mulig å snakke om en hybriddiskurs, som skiller seg fra begge de to nevnte ved at bærerne åpenbart mener at det ene ikke utelukker det andre: Det *er* mulig å kombinere rollene som overvåker og som garantist for fellesskapet. Ifølge Fairclough (1995: 56) kan hybriddiskurser vitne om sosial endring, og vi kan her tolke hybridiseringen som en reaksjon på uavhengighetsdiskursens dominans. Det er interessant å merke seg at det er utvalgets to eldste – som altså har fulgt de journalistiske diskursenes utvikling over lang tid - som står for denne opposisjonen.

Like fullt er uavhengighetsidealet uttalt hos alle. Vassvik fremhever viktigheten av *"å være uavhengig og en uhilda journalist"*, mens Bjerkaas sier at *"NRKs uavhengighet er vår viktigste verdi"*. Uavhengighetsdiskursen er også tydelig når intervjuobjektene bruker begreper som *"journalistisk håndverk"*, *"journalistisk presentasjon"* og *"journalistiske briller"* og åpenbart mener at kvaliteter som kildekritikk og uavhengighet ligger innbakt i det å være journalist, slik vi har sett at også Allern (1997: 31) og Brurås (2002:10) slår fast når de inkluderer verdiene i sine definisjoner av yrket.

Terje Tvedt anklager TV-aksjonen for å bryte VVPs krav om uavhengighet. På dette punktet skiller gruppa seg i to. Floberghagen mener det er gode sjanser for at Tvedt ville vunnet dersom han klaget NRK inn for PFU, og Vassvik lander etter litt betenkningstid på at aksjonen bryter med VVP. Noe av bakgrunnen for Vassviks konklusjon er opplevelsen av at journalistenes kritiske sans var borte i forbindelse med arbeidet.

Da jeg kom på det seminaret, så var det liksom sånn halleluja-stemning og sånn gladmestertent [...]. Når jeg tenker meg om, så bryter vi vel egentlig Vær Varsom-plakaten. For vi er jo ikke uavhengige. Vi er ikke det, altså. Jeg synes det blir for enkelt å si at vi jobber for en god sak.

Vassvik mener journalistene er styrt på en annen måte i arbeidet med TV-aksjonen ved at de ikke vurderer å velge bort det den utvalgte organisasjonen tilbyr av fortellinger og caser:

Hvis Redd Barna eller, uavhengig av TV-aksjonen, hadde sagt at *"vi har den og den historien om de og de som har vært der og der eller skal sendes dit"*, så ville vi vurdert det helt annerledes.

Sitatet kan tolkes som at kravet til kildekritikk ikke er like strengt i forbindelse med TV-aksjonen. Resten av gruppa mener imidlertid TV-aksjonen holder seg innenfor VVPs krav, og Lunde er den som går lengst i å avvise kritikken fra Tvedt:

Når man kommer med så generell kritikk som det her, at vi bare bryter Vær Varsom-plakaten på TV-aksjonen, ja, da må han hælfløttemeg belegge det!

Kringkastingssjefen mener også at TV-aksjonen ikke bryter VVP, men medgir at *"den har en ramme som gjør at den toucher mot grensen"*. Han sier også at

den har en ramme som normal journalistikk vil ha vanskeligheter for å forholde seg til. For å være helt strengt på det så ville det ikke vært akseptert.

Her er han inne på noe som Kokkvold formulerer enda tydeligere:

Jeg har jo sagt og mener jo fortsatt at hvis NRK eller andre medier ikke hadde gjort dette tidligere, og noen hadde kommet opp med ideen nå, så tror jeg ikke at den hadde blitt virkeliggjort.

Begge ser ut til å mene at TV-aksjonen lar seg forsvare fordi den er blitt en tradisjon, mens konseptet ikke ville blitt akseptert eller virkeliggjort dersom det hadde blitt foreslått i dag, og de er dermed inne på noe av det samme som Dagbladets siste lederartikkel i debatten (punkt 6.12). Dette kan igjen være et uttrykk for diskurser i utvikling. Kanskje har uavhengighetsdiskursen blitt sterkere, mens bistandsdiskursen har blitt svakere.

7.4.3 FELLESSKAPSDISKURSEN

Vi har sett at fellesskapsdiskursen i stor grad preger TV-aksjonssendingen, og TV-aksjonens fellesskapsbevarende funksjon er noe som også vektlegges av flere av intervjuobjektene:

EL: Det er jo den dagen Norge er samlet til ett rike. Det er jo ganske utrolig. Ingen andre land har klart det på den måten der. Og det sa de også borte i FN. Norge, dere er jo helt unike.

HN: den ruver litt, som en sånn, jeg ser alltid på NRK når det er TV-aksjon, når det er valg, når det er Grand Prix, og en del folk har sikkert også julaften og 17. mai. Det er sånne påler selvfølgelig [...].

Kokkvold er imidlertid den som kanskje i aller størst grad er preget av fellesskapsdiskursen.

Dette er en viktig, det er noe folk samler seg om. Og det er ingen tvil om at denne TV-aksjonen, fordi den kom inn på et tidspunkt da fjernsynet begynte å bli allemannseie, så er den en del av vår kulturarv. [...], vi har jo ikke så mye sånne felles – et felles torg – lenger. Mediene blir jo som samfunnet mer og mer oppstykket i lønnsomme småbiter uten innbyrdes sammenheng, og det bekymrer meg jo på lang sikt, både med samfunn og medier, at vi bare sitter og pusler med hvert vårt og ikke har noe å samles om. [...] Så vil jeg vel være ganske sikker på at det er færre som samles rundt TV-apparatene i dag enn det var for 20 år siden for eksempel. Men det er fortsatt et slikt samlingsmerke.

Fellesskapsdiskursen kommer også til syne gjennom de to tidligere diskuterte subdiskursene dugnadsdiskursen og folkeopplysningsdiskursen.

7.4.4 DUGNADSDISKURSEN

Når intervjuobjektene snakker om TV-aksjonen som fenomen, blir dugnadsdiskursen tydelig. For det første ved at TV-aksjonen eksplisitt omtales som en dugnad:

IV: det er liksom en av hva skal man si, hjerteaksjonene hvor Norge skiller seg ut fra resten av verden, og man snakker om at det er liksom verdens største dugnad og det er liksom vår stolthet, da.

EF: Jeg har vel et forhold til det som en sånn årlig markering av noe som er en nasjonal dugnad. Jeg synes for så vidt det har mye bra for seg.

HTB: det har blitt en tradisjon i NRK. Den ble starta i 74 og er i år da trettisjette gang. Og har på mange måter blitt en nasjonal dugnad med høy status i det norske folket.

For det andre kommer dugnadsdiskursen frem i tema- og ordvalg. Når Lunde forteller om sin første erfaring som bøssebærer, trekkes *giverglede* og *varme* frem som sentrale verdier når han beskriver forskjellen på vestkanten og østkanten i Oslo:

da slo det meg da jeg kom opp i Ullernåsen [...] så var det med nød og neppe at du fikk en 50-lapp eller 25 kroner eller et eller annet sånt no. Men når vi kom ned til arbeiderboligene på Lilleaker, i brakkene der omtrent altså, så var det en varme og en giverglede som var helt, og det slo meg så kraftig. Og det har jeg aldri glemt. Hvordan, hvor stor forskjell det var, og hvor farlig det kan være å bli altfor opptatt av de materielle verdier. Så det har vært en fin skole.

Interessant her er at *giverglede* og *materialisme* settes opp som antonymer. Det er også et poeng at det settes likhetstegn mellom det å ikke ville støtte TV-aksjonen og det å mangle verdiene varme og giverglede. Dermed utelukkes muligheten for at folk for eksempel velger å gi pengene sine til andre formål. Innenfor den rådende diskursen er TV-aksjonen per definisjon noe man støtter hvis man har et godt hjerte.

Dette poenget blir tydeliggjort ved intervjuobjektens ordvalg. Det er for eksempel vanlig å bruke uttrykket "stille opp for" fremfor "jobbe for" eller "delta i" TV-aksjonen. Kokkvold bruker dette uttrykket konsekvent:

hvis man klarer å holde orden på en del ting, fundamentale ting, så går det an å stille opp for denne aksjonen én gang i året og så å være kritisk bistandsjournalist resten.

7.4.5 FOLKEOPPLYSNINGSDISKURSEN

Felles for intervjuobjektene er ideen om TV-aksjonen som et folkeopplysningsprosjekt. De legger vekt på TV-aksjonens mulighet til å informere om verdens problemer og til å oppfordre seeren til refleksjon. På spørsmål om TV-aksjonen kan forenes med pressens samfunnsoppdrag, er det folkeopplysningsaspektet som trekkes frem:

PEK: det er jo ingen tvil om at dette er å informere om ting som skjer i verden, [...] om hvordan en stor del av verden lever, og hvordan en stor del av verden fungerer, det er jo en viktig del av samfunnsoppdraget.

EF: pressens samfunnsoppdrag kan kanskje defineres i tre punkt, ikke sant. Det er å informere innbyggerne om viktige saker; det er å drive kritisk og uavhengig journalistikk [...]; og det tredje er å drive debatt. Og i den første delen av dette, som er informasjon, så mener jeg det kan fint passe inn.

EL: Er vi en fjerde statsmakt, så skal vi også være med på å bygge et samfunn, ikke rive det ned. Og det betyr at vi gjennom vår journalistikk – ved siden av å stille kritiske spørsmål – skal få frem positive tendenser, peke på positive utviklingstrekk slik at samfunnet har noe å strekke seg etter. Åpne øynene på folk for ting som skjer som man kan lære av, som nye generasjoner kan bygge videre på. Vi har et stort ansvar i pressen og i media for øvrig på den måten, absolutt. Og jeg ser at TV-aksjonen føyer seg inn i rekken av det.

Lunde mener i tillegg at TV-aksjonen er "*i tråd med allmennkringkasting*", og det ser ut til å være en felles oppfatning. Bjerkaas mener sågar at aksjonen er blitt en *eksplisitt* del av NRKs oppdrag:

HTB: TV-aksjonen ligger jo ikke inne i oppgavene som er beskrevet for oss i vedtektene våre. Men jeg mener at den har vokst frem gjennom tradisjonen som en viktig del av samfunnsoppdraget, og det synes jeg faktisk er reelt. At den ene dagen så er det en viktig dag med NRK som en viktig bidragsyter.

SSH: Du mener den har vokst frem som en egen del, som en eksplisitt del av allmennkringkasteroppdraget?

HTB: Ja.

Bjerkaas fremhever muligheten til å dekke viktige tema – gjennom å beskrive TV-aksjonen som:

en konsentrasjon av program, reportasjer, dokumentarer som tar opp i seg vesentlige problemstillinger som vanligvis ikke blir belyst.

Men ikke alle intervjuobjektene er like optimistiske med tanke på hva TV-aksjonen klarer å formidle av informasjon i løpet av en dag. N'jie ser ut til å ha et lavere ambisjonsnivå:

Og jeg tenker TV-aksjonen som en dag hvor alle i hvert fall én gang i løpet av dagen tenker på hvordan verden ser ut, og hvor pervers fordelingen i verden er, og hvor heldige vi er som har muligheten til å hjelpe noen.

Vassvik er enig i at TV-aksjonen gir mulighet for fordypning og folkeopplysning, men er klar på at hennes egne innslag ikke var videre opplysende:

man spiller på konkurransen mellom byene, mellom idrettslag, mer enn selve saken. [...] Jeg synes jo det blir litt sånn platt og en billig måte å lansere en viktig sak på, for det her er virkelig en viktig sak, altså [...] hvert fall for oss, for mæ, som var reporter ute, så ble det ganske innholdsløst.

7.5 OPPSUMMERT: SOLIDARITET OG UAVHENGIGHET

Et sentralt funn i intervjuene er at det er lite motstand å spore. Vassvik står for den mest negative holdningen til TV-aksjonen, men heller ikke hun går så langt som Tvedt, som mener den bør gravlegges. Utvalget mitt er lite, og det finnes nok NRK-journalister som er enige med Tvedt. Imidlertid er det grunn til å tro at kontroversen rundt konseptet ikke er utpreget stor i presse-kretser, da heller ikke Floberghagen eller Kokkvold har store innvendinger mot NRKs praksis.

TV-aksjonen forsvares ved å vise til at den er "*en tradisjon*" og "*en innarbeida form*". Videre mener noen at dilemmaer som kommer av samarbeidet med en organisasjon, ikke er videre vanskelige å løse. Her vises det til formelle markører, som at NRK og organisasjonen har hver sine nettsider, og at representantene for organisasjonen går fra fellesmøter når journalistene skal begynne å snakke om sendingen (N'jie), og mer uformelle markører, som kan tilskrives *den journalistiske logikk*: Samarbeidet utgjør ikke noe problem så lenge TV-aksjonens medarbeidere har "*journalistiske briller på*" (Lunde) og "*prøver å opptre som journalist, som en journalist skal gjøre*" (Kokkvold). Innbakt i disse og lignende utsagn ligger en presupposisjon om at evnen til å utøve kildekritikk og opptre uavhengig er en iboende del av det å være journalist. Denne identiteten bygges opp ikke bare ved å knytte "journalist" sammen med nevnte momenter, men også ved å vise hva "journalist" er forskjellig fra: "mikrofonstativ" (Lunde, Kokkvold), "propagandarør" (Lunde) eller en som *blir styrt* (N'jie). Til sammen fører dette til at "*de organisasjonene som har innsamlingsaksjon, har ingen påvirkning på måten stoffet utformes på, planlegges på, legges på og redigeres på*" (Bjerkaas). Intervjuobjektene ser altså ikke ut til å

oppleve noe dilemma knyttet til det presseetiske og journalistfaglige kravet om kildekritikk. Den eneste som mener det finnes et slikt dilemma, er Ingunn Vassvik, som mener journalistene vurderer informasjon og kilder "*helt annerledes*" i arbeidet med TV-aksjonen enn til daglig.

Imidlertid er det et sentralt dilemma knyttet til hverdagen som journalist og et uttalt ønske om "*å bygge et samfunn, ikke rive det ned*" (Lunde). Flertallet (Lunde, Kokkvold, N'jie og Bjerkaas) bekrefter at de vurderer "lim"-funksjonen, som ble diskutert innledningsvis i oppgaven, som viktig. De tre førstnevnte sier eksplisitt at de ønsker seg en journalistikk som også kan engasjere seg for det positive, og de opplever at dagens journalistiske ideal i for stor grad fokuserer på å stille seg kritisk til alt under dekke av en påstått objektivitet. N'jie beskriver dette punktet som avgjørende for hennes rolle som journalist og sier at det er en av grunnene til at hun i mange år valgte å jobbe i dameblader fremfor å jobbe med nyheter.

hvis jeg skal jobbe med journalistikk, så vil jeg gjerne at det skal bety noe, at jeg skal komme ut på plussiden, ikke bare i null [*"sånn karmamessig"*, min tilføyelse].

Uavhengighetsdiskursen kommer likevel tydelig frem i mange av svarene, men den er ikke så sterkt til stede i intervjuene som i de kritiske debattinnleggene vi tidligere har sett på. Både Lunde og Kokkvold uttaler seg på måter som vitner om at de mener idealet er for dominerende på bekostning av en fellesskapsorientert journalistikk. Heller ikke N'jie, Floberghagen eller Bjerkaas ser på samarbeidet med en organisasjon som videre problematisk, og ut fra det er det grunn til å tro at verdien *uavhengighet* ikke er så absolutt som avisdebatten ga inntrykk av. Det er interessant å se at Kokkvold uttaler seg mer kritisk til TV-aksjonen i avisdebatten (*klokt at NRK vil vurdere konseptet*) enn i intervjuet (*en del av vår kulturarv*). I tiden mellom debatten og intervjuet hadde Bjerkaas for å imøtegå kritikken lansert flere endringer i organiseringen av TV-aksjonen (se punkt 4.2.3). Forskjellene i Kokkvolds holdning kan komme av at han mener disse endringene er tilstrekkelige, men de kan også være uttrykk for at han bevisst eller ubevisst sterkere uttrykker uavhengighetsdiskursens verdier i offentlige sammenhenger enn i samtale med meg. Hvis det er tilfellet, vitner det om uavhengighetsdiskursens sterke stilling.

Bistandsdiskursens verdensbilde og medias formidling av dette er et dilemma flere beskriver som vanskelig fordi de oppfatter det som nødvendig å vise frem nøden for å generere et høyt innsamlingsbeløp. Utover dette er alle (kanskje bortsett fra Floberghagen) bevisste på nettopp denne kritikken, og journalistene sier de gjør sitt for å unngå et unyansert bilde.

8 AVSLUTNING

I dette kapittelet vil jeg oppsummere funnene mine og bruke dem til å besvare problemstillingen jeg lanserte innledningsvis, nemlig: *"Hvilke journalistfaglige og presseetiske dilemmaer møter journalister i arbeidet med NRKs TV-aksjon, og hvilke diskurser gjør seg gjeldende i diskusjonen rundt konseptet?"* Svar på mine tre underproblemstillinger vil også være innbakt i det følgende.

Det sentrale dilemmaet som er utgangspunktet for denne oppgaven, er knyttet til formålet med journalistisk virksomhet. Skal journalistikken være samfunnets uavhengige vaktbikkje (jamfør uavhengighetsidealet), eller skal journalistikken være samfunnets "lim" og garantist for felles verdier og fellesskap (jamfør fellesskapsidealet)? Analysen bekrefter at dilemmaet er til stede i diskusjonen om journalistikk generelt. Idealet om en kritisk presse oppleves av flere som for dominerende i journalistisk diskurs ved at det ikke gis rom for å fokusere på positive tendenser i samfunnet. Dilemmaet aksentueres i forbindelse med TV-aksjonen. Av meningsbærerne som kommer til orde i sjangerkjeden jeg her har tatt for meg, er det mange som medgir at TV-aksjonen forholder seg annerledes til uavhengighetskravet enn annen journalistikk, men som likevel mener at den kan forsvares.

8.1 VARIERT FORSVAR

Argumenter som brukes i forsvaret av aksjonen, går til dels på at den er en tradisjon og en innarbeidet form, og dels på at seerne vet hva de får og forstår TV-aksjonens form. Mer indirekte argumentasjon kan også finnes:

For det første bygges TV-aksjonen opp som en egen institusjon – "den nasjonale dugnad" – som er hevet over organisasjoner, enkeltmennesker og andre institusjoner. Godheten i prosjektet blir også understreket. Det presupponeres at å delta i TV-aksjonen er et uttrykk for godhjertethet, og andre motiver for deltakelse er fraværende. Som vi har vært inne på, er "dugnad" kåret til Norges nasjonalord, og det er vanskelig å kritisere et slikt prosjekt uten å fremstå som surmaget. Slik gjøres den mer uangripelig. Den presenteres dessuten som et prosjekt "alle" er med på, og slik forsvinner eventuell kontrovers rundt konseptet.

For det andre fremstiller både TV-aksjonssendingen og noen av forsvarerne i debatten NRK som en samfunnsaktør og en kulturinstitusjon fremfor som en mediebedrift, slik kritikerne gjør. Dette har den effekten at det åpnes for å nyansere uavhengighetsidealet og hente argumenter fra andre retninger. For når kritikerne diskursivt reduserer NRK fra *samfunnsaktør* eller

kulturinstitusjon til *mediebedrift*, får dette også konsekvenser for hvilke kriterier TV-aksjonen skal vurderes etter. Gitt uavhengighetsdiskursens makt over forestillingen om journalistrollen er det dennes konstruksjon av idealet TV-aksjonen måles opp mot. Dette blir et premiss for den videre debatten og legger trolig bånd på dem som tar pennen fatt for å forsvare TV-aksjonen, idet uavhengighetsdiskursens argumenter blir de eneste gyldige. Betraktes derimot NRK som en kulturinstitusjon med et allmennkringkasteroppdrag og et utvidet samfunnsansvar, kan NRKs virksomhet vurderes ut fra andre kriterier.

For det tredje hentes argumentasjon i en slags institusjonalisert logikk. For selv om samarbeidet med en organisasjon især for utenforstående (som Terje Tvedt) ser ut som et klart brudd med presseetiske og journalistfaglige standarder, oppleves ikke dette nødvendigvis som et dilemma hos journalistene selv. Dette forklares med det enkle faktum at *de er journalister*. Dermed har de i henhold til den journalistiske logikken evnen til å utøve kildekritikk og til å opptre nyansert og uavhengig til tross for et formelt samarbeid. Slik blir problemet knyttet til TV-aksjonens uavhengighet redusert til et spørsmål om formaliteter, og et potensielt dilemma knyttet til kravet om kildekritikk forsvinner. Vi kan snakke om en *utvidet* journalistisk logikk, fordi den altså også brukes i forsvaret for TV-aksjonen, som vi tidligere har beskrevet som en journalistisk subinstitusjon med klar påvirkning fra bistandsinstitusjonen. Kanskje kan vi snakke om en egen TV-aksjonslogikk, der avvik fra normalen forsvares ved å vise til det (presupponerte) gode formålet med sendingen kombinert med en forståelse av en integrert, uangripelig uavhengighet hos enhver journalist.

8.2 DISKURSER MED ULIK STYRKE

Diskursene som farger samtalen om TV-aksjonen, har ulik styrke gjennom sjangerkjeden jeg har analysert. Det er åpenbart at den enkelte teksts sjangertilhørighet påvirker hvilke diskurser som kommer til uttrykk. I selve TV-aksjonssendingen, som jeg har definert som tilhørende sjangeren dugnadsjournalistikk – eller mer spesifikt: telethons, er det fellesskapsdiskursen som er mest dominerende. Begrepet "solidaritet" gjentas, og det siktes da til en global solidaritet og vårt ansvar for å hjelpe dem som ikke har det like godt som oss selv. Åpenbart er det mange som anser dette som TV-aksjonens kjerneverdi, og dette kommer frem blant annet ved at motivene for å være gjest i TV-aksjonen fremstilles som utelukkende altruistiske. TV-aksjonen 2009 bruker imidlertid enda mer tid på å etablere et felles "vi" og et *nasjonalt* fellesskap, og det er dugnadsdiskursen – en subdiskurs av fellesskapsdiskursen – som er mest fremtredende i sendingen. For i tid handler den mest om "oss" og "den nasjonale dugnaden". Bøssebærerene er dagens helter, og "dere der hjemme" blir nevnt og inkludert hele veien. Alle som befinner seg i

TV-studio "bidrar i", "deltar i" eller til og med "stiller opp for" TV-aksjonen, og vi ser at ordbruken forsterker dugnadsdiskursen. Til og med NRK "bidrar" snarere enn "arrangerer" eller "lager" TV-aksjonen.

Bistandsdiskursen – som TV-aksjonen blir beskyldt for å videreføre – er også til stede i TV-aksjonssendingen, men det er grunn til å tro at den er svakere enn den tidligere har vært. Mottakerne av hjelpen presenteres som aktive og kompetente, men fortsatt gir TV-aksjonen inntrykk av at bistand er løsningen på et fattigdomsproblem, som i sin tur forklares uten å trekke inn strukturelle og politiske årsaker.

I avisdebatten er det uavhengighetsdiskursen som kommer tydeligst frem. Som nevnt er det Terje Tvedts kronikk som legger premissene for debatten. Tvedt konkluderer med at TV-aksjonen er "*journalistikkens absolutte sammenbrudd*", med andre ord: *TV-aksjonen kan ikke påstå å være journalistikk*. Dermed er det TV-aksjonens uavhengighet eller mangel på sådan som er hovedtema, og uavhengighetsdiskursen blir sterk også i andre innlegg. Den eneste i avisdebatten som nyanserer uavhengighetsidealet er Andrew Krog Lund, som selv ikke hører til den journalistiske institusjon. Det kan si noe om hvor sterkt uavhengighetsdiskursen står i pressekreter – eller i alle fall noe om hvor sterkt den preger det journalister kan tillate seg å mene i det offentlige rom.

Christian Borch forsvaret i samme debatt TV-aksjonen ved å fremstille den som et folkeopplysningsprosjekt. Vi kan identifisere en folkeopplysningsdiskurs, som jeg også har kategorisert som en subdiskurs av fellesskapsdiskursen. Dugnadsdiskursen er ikke fremtredende i avisdebatten, og det er heller ikke overraskende. For mens det ikke er noen nødvendig motsetning mellom uavhengighet og folkeopplysning, er det åpenbart mer problematisk å kombinere uavhengig journalistikk og dugnadsjournalistikk. Dermed blir Borchs måte å argumentere på mer legitim i en diskusjon som preges av uavhengighetsdiskursen.

I siste del av sjangerkjeden, nemlig intervjuene, er diskursene mindre rendyrkede, og vi ser hos noen en hybriddiskurs mellom uavhengighetsdiskursen og fellesskapsdiskursen. Dette kan tolkes som et tegn på utvikling: Kanskje er vi på vei mot en mer nyansert uavhengighetsdiskurs. For mens TV-aksjonen tidligere i sjangerkjeden er blitt diskvalifisert som journalistisk produkt og kalt "reklamefjernsyn", uttrykker noen av intervjuobjektene et mer pragmatisk forhold til begrepet kampanjejournalistikk: Så lenge journalistene er åpne om det, er det ikke noe problem i seg selv. Dette kan tyde på at uavhengighetskravet ikke er så absolutt som man ellers kan få

inntrykk av. Behovet for å trekke opp et skille mellom "journalisten" og "PR-arbeideren", som kan tilskrives journalistenes profesjonskamp, er definitivt fortsatt til stede, men ikke like uttalt som tidligere. Dette illustreres ved at Einar Lunde, som var programleder på 80-tallet, var opptatt av at han ikke skulle be seerne om å gi penger fordi han da ville krysset en grense og blitt aktivist fremfor journalist. Dette oppleves ikke som noe dilemma for dagens TV-aksjonsjournalister, som til stadighet ber om pengestøtte. Kanskje kan dette tolkes som et tegn på at dagens journalister er så trygge i rollen at de tør å utfordre dens grenser i større grad.

Videre blir det i intervjuene tydelig at flere kunne ønske seg en journalistikk mer farget av kommunitaristiske verdier. Så lenge journalisten stiller *de nødvendige kritiske spørsmål* er det helt legitimt å lage et journalistisk produkt med formidling av felles verdier som mål – og kanskje særlig når det er allmennkringkasteren NRK som er avsender. For intervjuobjektene mener TV-aksjonen "*passer som hånd i hanske*" (N'jie) og er "*akkurat i tråd med*" (Lunde) allmennkringkasting. Kringkastingssjefen beskriver endog TV-aksjonen som en *eksplisitt del* av oppdraget. Her er det tydelig at de ikke bare har informasjonsoppgaven i tankene, men også en samlende funksjon og "*en slags oppdragerfunksjon*" (N'jie). Kokkvold påpeker at NRK-plakaten "*går lenger enn de fleste mediers interne regler, ved å understreke samfunnsansvaret*", og det er kanskje i denne forlengelsen Bjerkaas plasserer TV-aksjonen. Slik viser det seg at de involverte når de får muligheten, heller i retning av å betrakte NRK som en samfunnsaktør og ikke bare som en mediebedrift. I denne definisjonen hentes også argumentasjon som skal frikjenne TV-aksjonen for Tvedts kritikk.

8.3 VEIEN VIDERE

Hvor går så veien videre for TV-aksjonen? Ingenting tyder på at NRK vil slutte med TV-aksjonen. Motstanden mot konseptet virker ikke å være stor i pressekreter. Det vil imidlertid bli interessant å se om det gjøres ytterligere endringer for å imøtegå kritikken som kommer med jevne mellomrom. Jeg vil her lansere fire forslag til endringer som er basert på funnene i oppgaven, og som jeg mener vil gjøre rollen som TV-aksjonsjournalist lettere å forholde seg til.

For det første vil det være hensiktsmessig å flytte TV-aksjonen fra dem som til daglig driver med bistands- og utenriksjournalistikk. I 2009 var det ingen sentrale medarbeidere fra Nyhetsavdelingen som frontet aksjonen. Det vil ikke være overraskende om vi ser det samme i 2010, og det er i tilfelle et lurt grep fra NRKs side. På den måten vil det potensielle problemet knyttet til tap av troverdighet hos seerne bli mindre, samtidig som NRKs mulighet til å drive kritisk bistandsjournalistikk resten av året blir større.

For det andre bør TV-aksjonen bestrebe seg på å gi publikum *innsikt*, slik vi har sett at sjangerdefinisjonen for en telethon åpner for. Både i avisdebatten og i intervjuene trekker flere frem nettopp folkeopplysning som argument for at TV-aksjonen lar seg forsvare. Imidlertid viser gjennomgangen av TV-aksjonen 2009 at det faktiske innholdet ikke nødvendigvis rettferdiggjør denne måten å argumentere på. For sendingen handler mest om "oss". Ingunn Vassvik er en av dem som etterlyser økt vilje til å bruke denne muligheten i forbindelse med TV-aksjonen, og her ligger en mulighet til å styrke konseptet.

For det tredje bør refleksjonen rundt representasjonen av bistand og bistandsmottakere i større grad få prege TV-aksjonen. Vi ser i 2009 at bistandsdiskursen er svakere enn den trolig har vært tidligere år. Fortsatt forenkles fattigdommens årsaksforklaringer, og bistand fremstilles som løsningen på problemene. Men mottakerne av hjelpen fremstår som mer sterke og aktive enn det tidligere forskning har vist at har vært vanlig. Hvorvidt dette kan tilskrives journalistenes aktive innsats eller CAREs fokus på hjelp til selvhjelp, har jeg ikke satt meg fore å besvare. Jeg har imidlertid identifisert et tydelig dilemma knyttet til TV-aksjonens behov for å vise frem nød og fattigdom for å nå målet om mest mulig innsamlede penger. For mange oppleves det galt journalistisk sett å fokusere utelukkende på nøden, og det blir spennende å se om dette dilemmaet fører til en ytterligere svekkelse av bistandsdiskursen i årene som kommer.

For det fjerde bør TV-aksjonsjournalistene sørge for å stille *de nødvendige kritiske spørsmål*, slik vi har sett at generalsekretæren i Presseforbundet tar til orde for. Det er tydelig at det er en bred aksept for å lage journalistiske produkter som ikke nødvendigvis har møkkgraving som ambisjon, og kampanjejournalistikk er ikke nødvendigvis ansett som et onde i seg selv. Men grensen til det Tvedt kaller "*reklameffjernsyn*" bør ikke overskrides, og en måte å unngå det på er nettopp å stille de nødvendige kritiske spørsmål. På den måten vil det bli lettere å argumentere for at det ikke finnes noen forskjell mellom "journalist" og "TV-aksjonsjournalist".

Kanskje vil endringene føre til færre seere eller lavere innsamlingsbeløp, men det er en sjanse NRK bør være villige til å ta når sendingen som gjerne omtales som "årets viktigste program" er under angrep. TV-aksjonen vil aldri fungere som "samfunnets lupe", men med visse endringer kan det være mulig å kombinere et mål om å styrke solidariteten og fellesskapet med en ambisjon om å leve opp til et nyansert uavhengighetsideal.

REFERANSER

- Agdestein, Maren. 2009. *Skjulte spillere? En studie av kvinner som spiller dataspill*. Masteroppgave i medievitenskap, Universitetet i Bergen.
- Allern, Sigurd. 1996. *Kildenes makt. Ytringsfrihetens politiske økonomi*. Pax, Oslo.
- Anderson, Benedict. 1996. *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Spartacus, Oslo.
- Augland, Anne Karin. 1996. *Tid for dugnad!: avisdiskurser i en katastrofesituasjon*. Hovedoppgave i medievitenskap, Universitetet i Oslo.
- Bastiansen, 2006. *Da avisene møtte TV: partipressen, politikken og fjernsynet 1960-1972*. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Bjerke, Paul. 2009. *Refleks eller refleksjon? : en sosiologisk analyse av journalistisk profesjonsmoral*. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Bjerkaas, Hans-Tore. 2009, 13. oktober. "Vi tar kritikken på alvor" i *Dagbladet*.
- Brurås, Svein. 2002. *Etikk for journalister*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Christians, Clifford G., John P. Ferré og P. Mark Fackler. 1993. *Good news: social ethics and the press*. Oxford University Press, New York.
- Dahl, Hans Fredrik og Henrik G. Bastiansen. 2000. *Hvor fritt et land? Sensur og meningstvang i Norge i det 20. århundre*. Cappelen, Oslo.
- Degnbol-Martinussen, John og Poul Engberg-Pedersen. 2003. *Aid: understanding international development cooperation*. Zed Books, London.
- Devereux, Eoin. 1996. "Good causes, God's poor and telethon television" i *Media, Culture and Society*, vol 18, side 47-68.
- DeWaal, Alex. 1997. *Famine crimes: politics & the disaster relief industry in Africa*. James Currey, Oxford.
- Eide, Martin. 1998. *Popularisering, modernisering, strukturering: en populæravis tar form: Verdens gang i forvandling 1945-81*. Rapport, Universitetet i Bergen.
- Eide, Martin. 2005. "Journalistisk makt. Et oppslag" i Eide, Martin (red.): *Til dagsorden!: Journalistikk, makt og demokrati* (3. oppl.). Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Ekström, Mats og Stig Arne Nohrstedt. 1996. *Journalistikens etiska problem*. Raben Prisma, Stockholm.
- Ervik, Andreas. 2009, 24. februar. "Refser norsk presse" i *Morgenbladet*.
- Etzioni, Amitai. 1994. Review. *Contemporary Sociology*, Vol. 23, no. 4. American Sociological Association.
- Etzioni, Amitai. 1996. "A moderate Communitarian Proposal". *Political Theory*, vol. 24, no. 2. Sage Publications, Inc.

- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and social change*. Polity Press, Cambridge.
- Fairclough, Norman. 1995. *Media discourse*. Edvard Arnold, London.
- Fairclough, Norman. 1998. "Political Discourse in the Media: An Analytical Framework" i Bell, Allan og Peter Garrett (red.): *Approaches to Media Discourse*. Blackwell, Oxford.
- Fairclough, Norman. 2003. *Analyzing discourse : textual analysis for social research*. Routledge, London.
- Gentikow, Barbara. 2007. "Kringkasting. En kulturteknikk i endring" i *Norsk medietidsskrift*, nr. 1, s. 49-67.
- Greimas, Algirdas Julien. 1974. *Strukturel semantik*. Borgen, København.
- Gripsrud, Jostein. 1999. *Mediekultur, mediesamfunn*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Halse, Kjetil Jarl og Helge Østbye. 2003. *Norsk kringkastingshistorie*. Samlaget, Oslo.
- Hornmoen, Harald. 2003. *Forskningsjournalistikk i en brytningstid : kritisk diskursanalyse av amerikansk "science journalism" på 1990-tallet*. Universitetet i Oslo.
- Hveem, Helge. 2001. *Makt og velferd i det globale samfunn. Teorier i internasjonal politisk økonomi*. 3. oppl., Universitetsforlaget, Oslo.
- Hågvar, Yngve Benestad. 2007. *Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Ihlebak, Karoline Andrea. 2007. "Folkejournalistikkens utfordringer" i *Vox publica*. No. 9.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips. 2006. *Diskursanalyse som teori og metode* (5. oppl.). Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Knapskog, Karl. 2005. "Journalistikk og deliberativt demokrati" i Eide, Martin: *Til dagsorden! : Journalistikk, makt og demokrati* (3. oppl.). Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Kruuse, Helle Nissen. 1991. *Etik i journalistik*. Ajour, Århus.
- Kvale, Steinar. 1996. *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Laclau, Ernesto. 1990. *New reflections on the revolution of our time: Ernesto Laclau*. Verso, London.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. 2. utg. Verso, New York.
- Landslaget for lokalaviser. *Føremål og tiltak*. Tilgang fra: <http://www.lla.no/tekstsider.cfm?id=30695&aid=30698> (Tilgjengelig per 15.02.10)
- Larsen, Bjørn (utvalgsleder). 1992. *Mål og midler i pressepolitikken: utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 15. februar 1991 ; avgitt til Kulturdepartementet 5. mai 1992*. Statens forvaltningstjeneste, Oslo.
- Larsen, Håkon. 2008. "I demokratiets tjeneste. Offentlig debatt om allmennkringkasting i Norge og Sverige" i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 3, side 313 – 342.

- Leth, Göran. 1996. "De liberale idéerna och pressen" i Carlsson, Ulla (red.): *Medierna i samhället*. Nordicom, Göteborg.
- Lilleborge, Marie Therese. 2009. *Verdensbildet i de norske og svenske allmennkringkastingskanalene i 2007*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Matheson, Donald. *Media discourses : analysing media texts*. Open University Press, Maidenhead.
- Mathisen, Birgit Røe. 2007. *Lokalsamfunnets lim og lupe? Lokaljournalistikken analysert i et sentrum-periferi perspektiv*. Masteroppgave i journalistikk, Universitetet i Oslo.
- McNair, Brian. *The sociology of journalism*. Arnold, London.
- Mindich, David T. Z. 1998. *Just the Facts: How "Objectivity" Came to Define American Journalism*. New York University Press, New York/London.
- Moe, Hallvard. 2008. "Morgendagens NRK: - Allmennmedievirksomhet". *Norsk Medietidsskrift*, No. 4, side 369-383.
- Moe, Hallvard. 2009. "Hva skal vi med allmennkringkasting?" i *forskning.no*. Tilgang fra: <http://www.forskning.no/artikler/2009/august/227671> (Tilgjengelig per 15.02.10).
- Morlandstø, Lisbeth. 2003. *I konflikt med oppdraget? – et kritisk blikk på kritisk journalistikk*. Norsk Medietidsskrift, No.1, s. 33 – 53.
- Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Norsk Presseforbund. 2006. *Vær Varsom-plakaten*. Tilgang fra: http://presse.no/Pressens_Faglige_Utvalg_PFU/Var_Varsom-plakaten/ (Tilgjengelig per 15.02.10).
- NRK. *Dagsnytt 18, NRK P2*. 01.12.08. Tilgjengelig ved henvendelse til NRK.
- NRK. *Typisk norsk, sesong 1, episode 8*. Tilgang fra: <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/39136> (Sett 12.12.09).
- NRK TV-aksjonen (Innsamlingsrådet). 11.06.2008. *TV-aksjonen 2009* (tilsagnsbrev). Tilgang fra: <http://www.care.no/PageFiles/620/TilsagnsbrevNRK.pdf> (Tilgjengelig per 15.02.10).
- NRK TV-aksjonen. *Retningslinjer for innsamlingsrådet*. Tilgang fra: http://fil.nrk.no/contentfile/file/1.5278645!retningslinjer_innsamlingsradet_pr_22_sept_06.pdf (Lesedato: 17.09.09).
- NRK-plakaten: http://www.regjeringen.no/upload/KKD/Medier/NRK_plakat.pdf. (Tilgjengelig per 15.02.10)
- Nustad, Knut Gunnar. 2003. *Gavens makt : norsk utviklingshjelp som formynderskap*. Pax, Oslo.
- Olsen, Jo Keim. 2007. *Bistand og journalistikk: En sammenligning av Tv-aksjonen Redd Barna 2003 og Tv-aksjonen Hjerterom 2004 med utgangspunkt i kritisk diskursanalyse*. Hovedoppgave, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
- Oltedal, Audgunn. 2001. *Den myndige journalisten: Korleis forstår journalisten sitt samfunnsansvar?* IJ-forlaget, Kristiansand.

- Ottosen, Rune 2004. *I journalistikkens grenseland: journalistrollen mellom marked og idealer*. IJ-forlaget, Kristiansand.
- Paulsberg, Terje. 1999. *Ingens herre - ingens trell. Oppland Arbeiderblad 75 år i distriktets tjeneste*. Oppland Arbeiderblad, Gjøvik.
- Pressens Faglige Utvalg. 18.02.1997. *Om journalistikk og PR-virksomhet*. Tilgang fra: http://presse.no/Pressens_Faglige_Utvalg_PFU/Prinsipputtalelser/Om+journalistikk+og+PR-virksomhet.9UFRjWWc.ips (Tilgjengelig per 15.02.10).
- Rasmussen, Terje. 2001. *Mediesamfunnets moral*. Pax, Oslo.
- Rasmussen, Terje. 2003. *Samfunnsrolle og publikumsrolle som selvbeskrivelser* i Norsk Medietidsskrift, Nr. 1, s. 55 – 73.
- Rønning, Helge. 1999. "Media og hjelpeorganisasjonene: En uheldig symbiose?" i *Mennesker og rettigheter*, Nr. 1, årgang 17, s. 21 – 29.
- Røssland, Lars Arve. 2007. *Media og det menneskelige: moralfilosofiske utgangspunkt for journalistisk etikk*. Samlaget, Oslo.
- Raaum, Odd. 1999. *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Pax, Oslo.
- Raaum, Odd. 2005. "Se opp for etterligninger: Journalistikk som merkevare" i Eide, Martin (red.): *Til dagsorden!: Journalistikk, makt og demokrati* (3. oppl.). Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Sande, Øystein. 2006. *Mellom lokal identitet og kritisk journalistikk – om lokalavisa som fellesskapsbygger*. Tilgang fra: Norsk Pressehistorisk forening: http://www.pressehistorisk.no/%C3%B8ystein_sande.htm (Lesedato: 05.09.2009).
- Schrøder, Kim. 2003. *Researching audiences*. Arnold, London.
- Skeie, Harald. 1996. *NRK og den norske dugnaden : ein analyse av TV-aksjonen Grenseløs Omsorg*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Slaatta, Tore. 2003. *Den norske medieorden: posisjoner og privilegier*. Gyldendal, Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå. *U-hjelpstatistikk*. Tilgang fra: <http://www.ssb.no/uhjelphold/> (Lesedato: 04.09.2009).
- Storsul, Tanja. 2008. "Bakkenettet og allmennkringkastinga" i *Norsk Medietidsskrift*, No. 1, s. 39-57.
- Syvertsen, Trine. 2004. *Mediemangfold. Styring av mediene i et globalisert marked*. IJ-forlaget, Kristiansand.
- Syvertsen, Trine. 2008. "Allmennkringkasting i krise – not!" i *Norsk Medietidsskrift*, Nr. 3, s. 211 – 253
- Tam, Henry. 1998. *Communitarianism: a new agenda for politics and citizenship*. Macmillan, Basingstoke.
- Tester, Keith. 2001. *Compassion, Morality and the Media*. Open University Press, Buckingham.

Taylor, Charles. 1989. *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge University Press, Cambridge.

TNS Gallup. Seertall for 18.10.2009. Tilgang gjennom henvendelse til NRK.

Tvedt, Terje. 2008. *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt : den norske modellen* (5. oppl.). Gyldendal akademisk, Oslo.

Vetlesen, Arne Johan. 1996. *Kommunitarismen*. Samtiden, nr. 4, 1996.

Wikipedia: Telethon: <http://en.wikipedia.org/wiki/Telethon> (Lesedato: 15.09.2009).

Østnor, Lars og Nils Terje Lunde. 1998. *Hva vil nyhetsmediene? Søkelys på nyhetsmedienes etiske målsetting*. Universitetsforlaget, Oslo.

Aarseth, Asbjørn. 1976. *Episke strukturer: innføring i anvendt fortellingsteori*. Universitetsforlaget, Oslo.

(Oversikten over avisinnleggene som er gjenstand for analyse i kapittel 6, er vedlagt (vedlegg 2) og innleggene er derfor ikke inkludert i referanselisten.)

VEDLEGG 1: KODING AV TV-AKSJONEN 2009

Cares historie og organisasjon	13 minutter
Cares prosjekter	1 time og 3 sekunder
Utviklingsproblematikk	1 time, 8 minutter og 9 sekunder
Musikkinnslag	1 time, 5 minutter og 2 sekunder
Humorinnslag	10 minutter og 26 sekunder
Programledelse	29 minutter og 17 sekunder
Innsamling	2 timer, 53 minutter og 48 sekunder
Annet	15 minutter og 5 sekunder
Til sammen	7 timer, 30 minutter og 14 sekunder

Første bolk

Kronprinsens åpning (36 sek)
Vignett (17 sek)
S1: Velkommen til studio (44 sek)
S2: Aksjonsauksjon (1 min, 6 sek)
S1: Studio 1 (7 sek)
S1: Taxisjåføren avbryter (34 sek)
S1: Intro (8 sek)
Video: Hva går pengene til? (1 min, 48 sek)
S1: Intervju med Hans-Tore Bjerkaas (47 sek)
S1: Intervju med Marte Gerhardsen (2 min, 41 sek)
S1: Intervju med Jo Nesbø (1 min, 20 sek)
S1: Meldinger (1 min, 10 sek)
S1: Jo Nesbø spiller (3 min, 50 sek)
Direkterapport fra Oslo/Trondheim (3 min, 5 sek)
S1: Småprat (20 sek)
S2: Telefonpanelet/MMS-lesing (4 min, 56 sek)
S1: Meldinger og intro (48 sek)

Reportasje fra Spania (3 min, 9 sek)
S1: Intervju med Geir Gundersen, Blå Kors (3 min, 38 sek)
S1: Intervju med Børre Hagen, Innsamlingskontrollen (2 min, 17 sek)
Reportasje fra Vietnam (1 min, 1 sek)
S1: Småprat/intro (26 sek)
S1: Pluto and the Planets spiller (3 min, 8 sek)
S1: Småprat (22 sek)
Direkterapport fra Oslo (22 sek)
S1: Intro (32 sek)
Reportasje: Hvem gir mest? (4 min, 35 sek)
S1: Intervju med Lars Østby, SSB (55 sek)
S1: Taxisjåføren avbryter (20 sek)
S1: Intervjuet med Østby fortsetter (2 min, 53 sek)
S2: Aksjonsauksjon (3 min, 25 sek)
Video: Spare-/lånegruppene (1 min, 22 sek)
S1: Intervju med oljeplattformer via videolink (4 min, 42 sek)

S1: Intervju med aksjonsleder Erling Kjærnes (2 min, 35 sek)

Direkterapport fra Trondheim (2 min, 8 sek)

Direkterapport fra Oslo (2 min, 17 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen (2 min, 49 sek)

Reportasje fra Tromsø (37 sek)

S1: Intervjuet med Gerhardsen fortsetter (1 min)

Reportasje fra Rwanda (4 min, 29 sek)

S1: Intervjuet med Gerhardsen fortsetter (47 sek)

S1: Småprat/intro (25 sek)

S1: Mannskoret synger (3 min, 14 sek)

S1: Småprat/intro (20 sek)

Direkterapport fra Oslo (3 min, 4 sek)

S2: Intervju med Isabel Blanco (2 min, 22 sek)

S2: Taxisjåføren avbryter (1 min, 3 sek)

S2: MMS-lesing (1 min, 30 sek)

S1: Intro (19 sek)

Reportasje fra Niger (4 min, 3 sek)

S1: Meldinger (1 min, 10 sek)

Reportasje fra Rwanda (2 min, 28 sek)

S1: Småprat/intro (42 sek)

S1: Minor Majority spiller 2 min, 47 sek)

S1: Intro (20 sek)

Reportasje fra Mali (5 min, 10 sek)

S1: Intervju med Jan Olav Baarøy, Care (2 min, 27 sek)

S2: Aksjonsauksjon/telefonpanel (3 min)

Reportasje om Fanthomas (58 sek)

S2: MMS-lesing (1 min, 15 sek)

S1: Småprat/intro (49 sek)

S1: Juniororkester spiller (4 min, 31 sek)

S1: Småprat/intro (41 sek)

Direkterapport fra Trondheim (2 min, 48 sek)

S1: Meldinger/intro (1 min)

S2: MMS-lesing/aksjonsauksjon/intro (1 min, 45 sek)

Reportasje fra Bergen (1 min, 50 sek)

S2: Aksjonsauksjon (1 min, 1 sek)

Video (reprise): Hva går pengene til? (1 min, 48 sek)

S1: Småprat/intro (20 sek)

Reportasje fra Bangladesh (3 min, 25 sek)

S1: Intervju med lege Berit Austveg og Appia Mkoba, Care (6 min, 21 sek)

Video: Fattig kvinne i Rwanda (1 min, 13 sek)

S1: Småprat/intro (41 sek)

Direkterapport fra Trondheim (2 min)

S1: Intervju med Rune Bjerke, DNB (2 min, 24 sek)

S1: Intro (20 sek)

S1: Aasmund Nordstoga spiller (2 min, 15 sek)

S1: Intro (25 sek)

Arkivklipp fra Balkan (37 sek)

S1: Intervju med psykolog Per Isdal (1 min, 25 sek)

S1: Intervju med Ellen Beate Langehaug, Care (2 min, 22 sek)

S1: Intervju med psykolog Per Isdal (1 min, 10 sek)

S1: Intervju med Ellen Beate Langehaug (35 sek)

Video: Medlem av spare-/lånegruppe (50 sek)

S2: Aksjonsauksjon (28 sek)

Reportasje fra Halden (3 min, 42 sek)

S2: Aksjonsauksjon (1 min, 27 sek)

S1: Intervju med Babe Rawlins (1 min, 24 sek)

Video: Sangkonkurranse (1 min, 44 sek)

S1: Intro (10 sek)

S1: Babe Rawlins spiller (3 min, 42 sek)

S1: Småprat (42 sek)

Reportasje fra Vinje (4 min, 48 sek)

S1: Intro (16 sek)

Direkterapport fra Oslo (1 min, 19 sek)

S1: Småprat/intro (33 sek)

S1: Mannskoret synger (3 min, 19 min)

S1: Småprat (7 sek)

S1: Taxisjåføren avbryter (42 sek)

S1: Intervju med Ragnhild Sæltun Fjørtoft (58

sek)

Andre bolk

Vignett (13 sek)

S1: Småprat/intro (33 sek)

Video: Hva går pengene til? (1 min, 11 sek)

S1: Småprat (23 sek)

S1: Taxisjåføren avbryter (55 sek)

S1: Intro (11 sek)

S1: Erik og Kriss spiller (4 min, 39 sek)

S1: Småprat/intro (28 sek)

Direkterapport fra Oslo (2 min, 11 sek)

S1: Intro (21 sek)

Reportasje fra Vietnam (1 min)

S1: Intervju med Eva Lystad, Care (2 min, 36 sek)

Video: Kvinne om Moira-nettverket (1 min, 11 sek)

S1: Intervjuet med Lystad fortsetter (1 min, 58 sek)

S2: Aksjonsauksjon (1 min, 27 sek)

Reportasje om auksjonsbilde (3 min, 36 sek)

S2: Aksjonsauksjon (2 min, 20 sek)

S1: Intro (36 sek)

S1: Ingrid Bjørnov spiller (3 min, 55 sek)

S1: Intervju med Ragnhild Sæltun Fjørtoft (1 min, 45 sek)

Tredje bolk

S2: Ragnhild Sæltun Fjørtoft ønsker velkommen (35 sek)

Vignett (15 sek)

S1: Intervju med Ingrid Bjørnov (2 min, 45 sek)

S1: Statusoppdatering, hvilken by er best? (1 min, 50 sek)

Intervjusnutt med Kronprins Haakon (13 sek)

S1: Intro (21 sek)

S2: Aksjonsauksjon/intro (2 min)

STK motevisning (18 sek)

S2: Telefonpanel (47 sek)

S1: Småprat/intro (41 sek)

S1: Ingrid Bjørnov spiller (19 sek)

S1: Taxisjåføren avbryter (41 sek)

S1: Ingrid Bjørnov spiller (3 min)

S1: Intro (15 sek)

Reportasje fra Rwanda (reprise) (2 min, 25 sek)

S1: Intervju med Moira Eknes, Care (2 min, 35 sek)

Reportasje fra Niger (6 min, 56 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen (34 sek)

S1: Intervju med Moira Eknes, Care (53 sek)

Video: Intervju med likestillingsministeren i Niger (45 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen og Moira Eknes (42 sek)

S2: Aksjonsauksjon (3 min, 5 sek)

S2: MMS-lesing (1 min, 24 sek)

S1: Intervju med Henning Pytterud, Telenor (1 min, 11 sek)

S1: Intro (21 sek)

S1: Didrik Solli-Tangen synger (2 min, 43 sek)

Video: Hva går pengene til? (Andre reprise) (1 min, 48 sek)

S1: Intervju med Henning Pytterud (30 sek)

S1: Intro (19 sek)

Direkterapport fra Trondheim (2 min, 23 sek)

S1: Intervju med fire Lyn-spillere (2 min, 5 sek)

S1: Intervju med Auma Obama, Care USA (1 min, 59 sek)

S1: Adil synger (3 min)

S1: Intervjuet med Obama fortsetter (6 min, 1 sek)

S1: Statusoppdatering og meldinger (34 sek)

S1: Intervjuet med Obama fortsetter (46 sek)

Video: Kvinne som har fått Care-hjelp (45 sek)

S1: Intro (13 sek)

Direkterapport fra Oslo (3 min, 1 sek)

S2: Aksjonsauksjon og MMS-lesing (3 min, 49

sek)

S1: Småprat/intro (53 sek)

Opptak: Intervju med Kronprins Haakon (11 min, 34 sek)

S1: Noora Noor synger (3 min, 50 sek)

S1: Intervju med Marit Breivik (1 min, 50 sek)

Reportasje fra Bangladesh (4 min, 20 sek)

S1: Intervjuet med Breivik fortsetter (55 sek)

Reportasje fra Bangladesh (2 min, 13 sek)

S1: Intro (11 sek)

S2: Aksjonsauksjon/intro (21 sek)

Reportasje fra Bangladesh (1 min, 9 sek)

S2: Aksjonsauksjon (2 min, 47 sek)

Video (reprise): Fattig kvinne i Rwanda (1 min, 13 sek)

S1: Intervju med seniorforsker Stein Bie (2 min, 21 sek)

S1: Intervju med Leticia Pima, Care (1 min, 40 sek)

Reportasje fra Tanzania (4 min, 52 sek)

S1: Intervjuet med Pima fortsetter (2 min, 25 sek)

S1: Meldinger/intro (30 sek)

Reportasje om bøssebærer (2 min, 13 sek)

S1: Intervju med fylkesleder Kristen Langfeldt og bøssebærer Roar Femtegjeld (1 min, 3 sek)

S1: Statusoppdatering/intro (32 sek)

S1: Intervju med statsminister Jens Stoltenberg (1 min, 35 sek)

S1: Småprat/statusoppdatering/intro (1 min, 20 sek)

S1: Intervju med oljeplattformer via videolink (1 min, 20 sek)

Video: Hva går pengene til? (Reprise) (1 min, 12 sek)

S1: Intervju med Ole-Robert Reitan, Rema1000 (1 min, 34 sek)

S2: Aksjonsauksjon (34 sek)

S2: Taxisjåføren avbryter (1 min, 46 sek)

S2: Aksjonsauksjon (1 min, 45 sek)

S1: Intro (12 sek)

Direkterapport fra Oslo (2 min, 20 sek)

S1: Intro (25 sek)

S1: Anne Grete Preus spiller (4 min, 29 sek)

S1: Intro (20 sek)

Reportasje fra Vinje (Reprise) (4 min, 48 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen (3 min, 7 sek)

Reportasje fra Rwanda (arkivsak fra Dagsrevyen) (1 min, 20 sek)

S1: Intervjuet med Gerhardsen fortsetter (50 sek)

Reportasje fra Rwanda (Reprise) (4 min, 29 sek)

S1: Småprat/statusoppdatering (45 sek)

S1: Intervjuet med Gerhardsen fortsetter (1 min, 42 sek)

S1: Liv Eirin Frances og Rebecca Weng synger (4 min, 42 sek)

S1: Intervju med Henning Pytterud, Telenor (48 sek)

S1: Intro (22 sek)

Reportasje fra Spania (5 min, 24 sek)

S1: Intervjuet med Pytterud fortsetter (50 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen (7 sek)

S1: Taxisjåføren avbryter (1 min)

S2: Aksjonsauksjon (3 min, 42 sek)

S1: Intro (17 sek)

Reportasje fra Rwanda (3 min, 20 sek)

S1: Intervju med Erik Solheim og forfatter John Bosco Ngendakurio (5 min, 39 sek)

Reportasje fra Vietnam (1 min, 44 sek)

S1: Statusoppdatering/intro (1 min, 10 sek)

S1: Alexander Rybak spiller (3 min, 38 sek)

S1: Småprat/intro (15 sek)

S2: Aksjonsauksjon (42 sek)

Fjerde bolk

Vignett (15 sek)

S1: Småprat/intro (40 sek)

Direkterapport fra Oslo (6 min, 50 sek)

S1: Småprat (35 sek)

S1 Intervju med Marte Gerhardsen og Noora
Noor (1 min, 20 sek)

S1: Landsoversikt (20 sek)

S1: Taxisjåføren avbryter (37 sek)

S2: Aksjonsauksjon (2 min, 7 sek)

S1: Noora Noor synger (4 min, 1 sek)

S1: Småprat/intro (27 sek)

S2: Aksjonsauksjon (2 min, 3 sek)

Reportasje fra Niger (1 min, 45 sek)

S2: Aksjonsauksjon (13 sek)

S2: Taxisjåføren avbryter (1 min, 5 sek)

S2: Aksjonsauksjon (1 min, 57 sek)

S1: Intervju med Elisabeth Rasmusson,

Flyktningehjelpen (2 min, 57 sek)

Reportasje fra Rwanda (reprise) (2 min, 25 sek)

S1: Småprat/intro (39 sek)

Direkterapport fra Trondheim (2 min, 46 sek)

S1: Intro (28 sek)

Reportasje fra Mali (3 min, 10 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen og Ole-
Robert Reitan (2 min, 18 sek)

S1: Minor Majority spiller (3 min, 12 sek)

S1: Intro (20 sek)

S2: Aksjonsauksjon (55 sek)

S2: Avbrutt av taxisjåfør (2 min, 25 sek)

S2: Aksjonsauksjon (30 sek)

S1: Intervju med Marte Gerhardsen, Erling
Kjærnes og Hans-Tore Bjerkaas (3 min, 42 sek)

S1: Jo Nesbø spiller (3 min, 58 sek)

VEDLEGG 2: INNLEGG I DEBATTEN OM TV-AKSJONEN I DAGBLADET I DESEMBER 2008

(Forfatterens titler er hentet fra tekstenes byline):

- "Journalistikkens sammenbrudd". Debattinnlegg i Dagbladet 01.12.2008, skrevet av Terje Tvedt, professor ved Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo.
- "NRKs integritet". Lederartikkel i Dagbladet 02.12.2008.
- "Betimelig fra Tvedt". Debattinnlegg i Dagbladet 04.12.2008, skrevet av Asle Toje, utenrikspolitisk forsker og kommentator.
- "En veldedig tvangstrøye". Debattinnlegg i Dagbladet 05.12.2008, skrevet av Arnfinn Nygaard, daglig leder i RORG-samarbeidet.
- "Tvedt skyter seg selv i foten". Debattinnlegg i Dagbladet 06.12.2008, skrevet av Christian Borch, Dagsrevyen.
- "Gode intensjoner er ikke nok". Debattinnlegg i Dagbladet 06.12.2008, skrevet av Sigrun Espe, påtroppende leder i SAIH.
- "Professoral refselse". Debattinnlegg i Dagbladet 07.12.2008, skrevet av Andrew Kroglund, skribent.
- "Bistand fra NRK". Debattinnlegg i Dagbladet 11.12.2008, skrevet av Per Edgar Kokkvold, generalsekretær i Norsk Presseforbund.
- "Veldedighetens tilfeldige karakter". Debattinnlegg i Dagbladet 18.12.2008, skrevet av Heine Vestvik Nilsen, MA Comparative European Social Studies.
- "Ukritisk heiagjeng". Debattinnlegg i Dagbladet 20.12.2008, skrevet av Petter Nome.
- "Blinde for kritikken". Debattinnlegg i Dagbladet 23.12.2008, skrevet av Terje Tvedt, professor ved Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo.
- "NRKs blindhet". Lederartikkel i Dagbladet 27.12.2008.

VEDLEGG 3: INTERVJUOBJEKTER

Einar Lunde - EL (f. 1943): Journalist i NRK gjennom 40 år, de fleste av dem som anker i Dagsrevyen, men også noen år som utenrikskorrespondent i Afrika. Programleder for TV-aksjonen i 1981 og 1986.

Haddy N'jie - HN (f. 1979): Musiker og freelance-journalist med erfaring fra blant annet NRK, Aftenposten og KK. Utdannet ved Journalisthøgskolen i Oslo. Programleder for TV-aksjonen i 2009.

Ingunn Vassvik- IV (f. 1974): Journalist i NRK i åtte år. NRK Finnmark, NRK Troms og Finnmark og nå vaktsjef i debatt- og magasinredaksjonen på Marienlyst. Journalistutdanning fra Høgskolen i Volda. Utegående reporter i Tromsø under TV-aksjonen i 2007.

Per Edgar Kokkvold - PEK (f. 1946): Generalsekretær i Norsk Presseforbund. Tidligere journalist og utenriksredaktør i Arbeiderbladet og leder i Pressens Faglige Utvalg.

Elin Floberghagen - EF (f. 1969): Leder i Norsk Journalistlag. Journalistisk bakgrunn fra Østlandets blad. Tidligere leder i Norsk Presseforbund.

Hans-Tore Bjerkaas - HTB (f. 1951): Kringkastingssjef i NRK. Tidligere journalist og redaksjonssjef i forskjellige av NRKs distriktskontor. Har også vært programdirektør i TV2 og fjernsynsdirektør i NRK.

Personalia

1. Navn
2. Alder
3. Stilling
4. Studie-/yrkesbakgrunn

Om eget forhold til TV-aksjonen og journalistrollen

5. Hvilket forhold har du personlig til TV-aksjonen? (Gått med bøsse/pleier å se på el.l.?)
6. Og profesjonelt? (Har du dekket aksjonen på noen måte?)

Til TV-aksjonsjournalistene

7. Hvorfor ønsket du å arbeide med aksjonen?
8. Hvordan opplevde du å arbeide med aksjonen?
9. Hvilke tilbakemeldinger fikk du på at du arbeidet med aksjonen?
10. I hvilken grad var det TV-aksjonen som konsept og i hvilken grad var det den utvalgte organisasjonen du hadde lyst til å jobbe for?
11. På hvilken måte er det annerledes å være TV-aksjonsjournalist enn journalist i en vanlig nyhets-/ magasinredaksjon?
12. Er det andre prinsipper som er styrende for arbeidet med TV-aksjonen enn de prinsippene man vanligvis forholder seg til i jobben som journalist?
13. Kommer du på andre journalistiske produkter som kan sammenliknes med TV-aksjonen?
14. Hvordan vil du sjangerplassere journalistikken som utøves i forbindelse med TV-aksjonen?

Om journalistiske verdier

15. Hvilke verdier ligger til grunn for TV-aksjonen?
16. Hvordan passer TV-aksjonen inn i NRKs allmennkringkasteroppdrag?

17. John Bernander beskrev det å være "lim i samfunnet" som en oppgave NRK ivaretar gjennom TV-aksjonen. Hva tenker du om denne påstanden?
18. Bør verdier som solidaritet, empati og fellesskap (for å nevne noe) få høyere status i journalistisk diskurs? (jf. Østnor og Lunde)
19. Hva oppfatter du er journaliststandens majoritetsoppfatning av målet med journalistisk virksomhet?
20. Hva betyr TV-aksjonen for NRK?
21. Hvordan ser du på TV-aksjonens fremtid?
22. Er det nødvendig at det er *journalister* som lager TV-aksjonen (fremfor for eksempel kjendiser/artister)? Hvorfor/hvorfor ikke?

Om kritikken mot TV-aksjonen

23. Hvordan opplevde du debatten rundt TV-aksjonen som gikk i Dagbladet i fjor vinter i kjølvannet av kritikken fra Terje Tvedt?
24. Er du enig eller uenig i påstanden om at TV-aksjonen bryter med VVP?
25. Hvorfor/hvorfor ikke? Hvis ja: Er dette problematisk?
26. Tvedts påstander:
 - NRK fremstår som en bistandsorganisasjon uten å ha noen forutsetning for å drive bistand?
 - TV-aksjonen bygger på et "arkaisk verdensbilde"?
27. Ser du andre presseetiske eller journalistfaglige utfordringer knyttet til programmet?
28. Er det rom for å drive kritisk journalistikk innenfor rammene av TV-aksjonen? Har du eksempler på dette?
29. Påvirker arbeid med TV-aksjonen journalistenes integritet (i positiv eller negativ retning)? Og troverdigheten hos seerne?
30. Hvilke konsekvenser får det for det journalistiske produktet – om noen – at det er en formalisert binding mellom NRK og de utvalgte organisasjonene?